JAUME D'ALARIC
I ELS SEUS POSSIBLES ORÍGENS

Xavier Mora Giné

Versió 1.5, 20 d'agost de 2024

La torre d'Alaric, popularment coneguda com
torre dels moros, als Masos de Millà (gener 2020)

L'autor agrairà qualsevol comentari que se li faci arribar,
especialment als efectes de corregir possibles errors;
correu electrònic de contacte: xmora@mat.uab.cat.

Els anys 1267–68 els mongols de Pèrsia van rebre la visita d'un català anomenat Jaume d'Alaric. Aquest hi va anar com a ambaixador del rei Jaume I per tal d'estudiar la proposta que havia fet l'il-khan Abaqa de col·laborar en una croada a Terra Santa. Sovint s'afirma que Jaume d'Alaric era de Perpinyà. Tal com veurem en aquest estudi, però, en realitat provenia de les terres de Lleida. En un intent de concretar més el seu origen, considerarem la possibilitat que el seu llinatge faci referència al castell homònim que es correspon amb els actuals Masos de Millà, als límits meridionals de la Vall d'Àger.

1 Jaume d'Alaric

1.1. Jaume d'Alaric, ambaixador al khanat mongol de Pèrsia

Jaume d'Alaric és especialment conegut pel fet d'haver actuat com a ambaixador del rei d'Aragó al khanat mongol de Pèrsia. Aquest fet se situa en el context dels antecedents de la gens reeixida expedició catalano-aragonesa a Terra Santa de l'any 1269. Per una visió general d'aquest context referim el lector a [*Marcos 2007*, *Marcos 2011*].

La notícia sobre Jaume d'Alaric en aquest afer la coneixem pel *Llibre dels feits del rei en Jaume* (on els mongols són anomenats *tàrtars* o *tartres*) [doc. **13** i **14**]. Segons aquesta crònica, pocs dies després de Nadal de 1268 el rei, que llavors es trobava a Toledo, va rebre allà a Jaume d'Alaric, el qual acabava de tornar d'una missió diplomàtica al país dels *tàrtars*, els quals proposaven al rei d'Aragó d'aliar-se amb ells per a treure els turcs de Terra Santa [doc. **13** α]. Jaume d'Alaric havia tornat del seu viatge acompanyat de dos emissaris *tàrtars* i un de grec, junt amb els quals va visitar novament el rei un parell de setmanes més tard a València, on el rei va sentir de primera ma les propostes dels estrangers [doc. **14** α]. Aquests encara voltaven per Catalunya dos mesos més tard [doc. **18**] (on se'ls anomena *mogols* en lloc de *tàrtars*).

Aquests contactes s'havien iniciat dos anys abans a Perpinyà, on el rei ja havia rebut una primera versió d'aquesta proposta mitjançant una carta que havia portat personalment un missatger *tàrtar* [doc. **12** α].

Tot i que aquest capítol anterior del *Llibre dels feits* no esmenta pas Jaume d'Alaric, posteriorment es va construir un relat més o menys plausible, però no necessàriament fiable, que fa aparèixer Jaume d'Alaric ja en aquest primer contacte de 1267 a Perpinyà.

Segons aquest relat, que desenvolupen Pere Antoni Beuter [*Beuter 1551*] i Bernardino Gómez Miedes [*Gómez Miedes 1582*, *Gómez Miedes 1584*], en aquell primer contacte de 1267 Jaume I ja hauria designat Jaume Alaric per a que acompanyés l'ambaixador *tàrtar* de tornada al seu país amb la finalitat de comprovar les intencions del khan i valorar les seves forces. Segons això, el viatge de Jaume Alaric hauria durat doncs prop de dos anys. Com és natural, a la seva tornada va explicar al rei el que havia vist, la qual explicació és prou extensa en la versió de Gómez Miedes [doc. **14** δ].

No es pot descartar del tot que aquest relat més llarg de Beuter i de Gómez Miedes recollís alguna tradició diferent del *Llibre dels feits*. En relació amb això, criden l'atenció les seves vacil·lacions sobre el nom del nostre personatge: Jaume o Joan, Alaric o Amalric. De tota manera, ens inclinem a creure que els elements que afegeixen aquests autors són més aviat una invenció. Si més no en alguns punts com el que tractem tot seguit.

1.2. Un suposat origen perpinyanès sense cap base documental

La historiografia actual sovint atribueix a Jaume d'Alaric un origen perpinyanès (fins al punt que hi ha una certa tendència a anomenar-lo "Jaume Alaric de Perpinyà"). Així, per exemple, trobem escrit: *el mercader i ciutadà de Perpinyà Jaume Alaric* [*Marcos 2011*: p. 516], *procedien d'una família rica de Perpinyà* [*Soldevila Bruguera Ferrer 2007*: nota 2251], *Jaume d'Alarich, ciutadà honrat de Perpinyà* [*Carreras 1909*: p. 110], *un bourgeois de Perpignan nommé Jacme d'Alarich* [*Tourtoulon 1863–67*: vol. 2, p. 391].

De fet, aquesta tradició es remunta a [*Gómez Miedes 1584*] que ja diu *Joan Alarich, cavallero perpiñanés* [doc. **12** δ, **13** δ] (i, per cert, segueix: *que le havía seguido* —a Jaume I— *en quantas jornadas havía hecho de pequeño, y era muy diestro guerrero*, que sona molt a invenció).

Tanmateix, aquest suposat origen perpinyanès no apareix pas al *Llibre dels feits* ni té cap base documental. En particular, és de notar que el llinatge Alaric no apareix cap vegada en el [*Llibre Verd Major de Perpinyà*], que correspon als segles XII–XIV.

1.3. Altres fonts

On sí que es troba més informació sobre Jaume d'Alaric és en els registres de cancelleria. En particular, aquesta font deixa constància que Jaume d'Alaric va estar present junt amb diversos missatgers orientals en l'expedició a Terra Santa de finals de 1269 [doc. **19**]. D'altra banda, la mateixa font també dona notícia de certes concessions que Jaume I i el seu fill l'infant Pere van fer a

Jaume d'Alaric en el mes de març de 1269 [doc. 15–17], un parell de mesos després de la seva compareixença davant del rei a Toledo i a València. Més endavant ja en donarem més detalls. De moment només direm que, tot i que no especifiquen cap motiu, és natural interpretar aquestes concessions com a recompenses al nostre personatge pel servei prestat amb la seva ambaixada.

Però encara hi ha altres notícies on també hi apareix el nom de Jaume d'Alaric. Per suposat, cal preguntar-se si es tracta sempre del mateix personatge. Sobre això, [Carreras 1909: p. 110, nota 1] s'inclina a creure que hi havia (almenys) dos personatges d'aquest nom. Tanmateix, creiem que aquesta opinió estava condicionada pel prejudici —que Carreras prendria de [Tourtoulon 1863–67: vol. 2, p. 391]— que l'ambaixador de Jaume I era *ciutadà honrat de Perpinyà*, la qual creença feia difícil d'acceptar massa activitat i arrelament en altres terres. Sense aquest prejudici, però, totes les dades quadren prou bé, com veurem, amb la hipòtesi que es tracta sempre del mateix personatge. D'altra banda, en cas contrari hauria estat normal que els documents afegissin al nom i cognom alguna especificació més.

1.4. Batlle d'Almenar, alcaid de Santalinya i col·lector d'impostos

Una de les recompenses que va rebre Jaume d'Alaric —atorgada primer pel rei [doc. 15] i confirmada després pel seu fill [doc. 17]— consistia en un censal de 250 sous jaquesos que pagaven els homes d'Almenar. Aquesta concessió era molt adient, ja que Jaume d'Alaric era batlle d'Almenar. Aquest càrrec li havia estat concedit el 1259 [doc. 9], molt abans, per tant, de l'ambaixada. La concessió especificava que es mantindria indefinidament mentre el beneficiari "es comportés bé i fidelment en dit ofici". En la documentació el seguim trobant com a batlle d'Almenar el 1285 [doc. 40, 41] i el 1289 [doc. 45]. Tanmateix, en aquest últim cas consta com a lloctinent seu en Guillem Gomir el qual és nomenat batlle titular el 1301 [doc. 50] (vegi's §1.7).

> Cal notar també que el 1274 figura com a batlle un "Guillem d'Alaric", però tenint en compte els documents precedents està bastant clar que deu tractar-se d'un error i que hauria de dir Jaume en lloc de Guillem [doc. 22].

A partir de 1278 Jaume d'Alaric també apareix associat amb Santalinya. En relació amb aquest castell no consta com a batlle sinó com a "alcaid" [doc. 34]. Aquest títol es refereix especialment a la custòdia del castell, tasca a la qual estaven obligats d'ajudar-lo els habitants del lloc, a més de prestar-li homenatge en nom del rei i pagar-li les contribucions [doc. 26, 28]. El castell de Santalinya era una nova adquisició del rei Pere el Gran. Anteriorment pertanyia a Ramonet de Cardona, fill de Guillem. Aquest Ramonet de Cardona havia estat revoltat contra aquest rei, però el 1278 van fer les paus [doc. 24]. Arran

d'això, van passar al rei el castell de Santalinya —mitjançant una permuta— [doc. 26, 27, 28] així com certs drets que Ramonet de Cardona havia tingut a Os [doc. 25, 31] (l'últim document també es refereix als drets d'Arnau de Puigverd a Privà i als de Ramon de Guàrdia a Avellanes, que pel que sembla encara no havien fet les paus amb el rei). Prou curiosament, aquests documents compten tots ells amb la participació de Jaume d'Alaric, si més no com a testimoni.

Posteriorment, el nostre personatge apareix com a col·lector d'impostos i com a home de confiança del rei, tant de Pere el Gran com d'Alfons el Franc, en diversos altres llocs, alguns d'ells prou distants: Calataiud [doc. 36], els principals llocs de la Llitera (incloent Almenar) alhora que diversos llocs a l'entorn de Santalinya [doc. 39], el bisbat de Girona [doc. 43] i Sales de Llierca, a la Garrotxa [doc. 44] (però res de Perpinyà).

El 1279 Jaume d'Alaric va acompanyar Pere de Palau, batlle de Camarasa, Cubells i Montgai, en un viatge a València per a "comptar" —és a dir, passar comptes— amb el rei [doc. 29]. Pel que sembla, doncs, era normal que de tant en tant els batlles del rei compareguessin davant d'ell, encara que això impliqués un llarg viatge. Per tant, no tindria res d'estrany que Jaume d'Alaric visités el rei a Perpinyà el febrer de 1267, quan ja era batlle d'Almenar. Dit això, insistim que no hi ha cap prova fiable de que realment estigués present en aquella trobada.

Tanmateix, el 1289, el trobem acusat de certs abusos [doc. 45] i també —sembla que per algun motiu diferent— sentenciat a pagar 8 000 sous al rei [doc. 46, 47]. Qui sap, doncs, si l'esmentat nomenament d'un nou batlle el 1301 no era conseqüència de la seva destitució. Aquestes notícies recorden el cas de Pere de Palau, batlle de Camarasa, Cubells i Montgai, ben conegut pel procés que es va seguir contra ell pels seus continuats abusos [*Procés Palau*]. En relació amb això, és de notar que Jaume d'Alaric actua algunes vegades al costat seu [doc. 29, 30].

El 1317 el rei Jaume el Just eximia els hereus i successors de Jaume d'Alaric de tota responsabilitat en els comptes de l'administració que havia estat a càrrec seu [doc. 52]. Així doncs, la mort de Jaume d'Alaric va tenir lloc abans d'aquesta data. D'altra banda, sembla que hauria viscut almenys fins el 1301, en què va ser nomenat un nou batlle [doc. 50].

1.5. Net d'un Ramon de Cardona i rebesnet d'un Ramon d'Anya

L'agraïment del rei Jaume I a Jaume d'Alaric per la seva ambaixada als mongols de Pèrsia va motivar una segona recompensa, concedida també el

març de 1269, que sembla haver passat desapercebuda fins ara. I això que és especialment interessant en relació amb l'origen del nostre personatge. En efecte, aquest document es refereix explícitament al seu avi Ramon de Cardona i al seu rebesavi (*abbavo*) Ramon d'Anya. En el seu moment, aquests dos avantpassats seus havien estat recompensats amb un privilegi de franquesa a favor seu i dels seus descendents, i ara el rei Jaume confirmava aquest privilegi a Jaume d'Alaric i els seus descendents [doc. **16**].

Més encara, relacionat amb aquest document se n'ha conservat un altre del mateix tipus el qual va ser concedit el 1305 per Jaume el Just a favor de Guillem Gomir, veí d'Almenar i besnet del mateix Ramon de Cardona (*proavo*) [doc. **51**]. Notablement, entre els testimonis d'aquesta concessió hi ha el comte Ermengol X d'Urgell. Però encara és més interessant el fet que aquest document més tardà conté inserit el text del privilegi de franquesa originari a favor dels ballesters Ramon de Cardona i Ramon d'Anya, el qual privilegi data de 1211 i havia estat concedit pel rei Pere el Catòlic en el setge del castell de Llorenç [doc. **5**].

Quant a Ramon d'Anya, sembla difícil acomodar quatre generacions —com correspon al parentiu de rebesavi— entre Ramon d'Anya, ballester el 1211, i Jaume d'Alaric, batlle d'Almenar el 1259. En tot cas, caldria que el primer fos bastant gran el 1211 i el segon fos bastant jove el 1259.

D'altra banda, és interessant notar que el 1207 està documentat un *Raimundus d·Ana* com a batlle d'Almenar [*RC*: perg. Pere I, cp. 61, n. 246]-[*Alvira 2010*: doc. 672] i que la nòmina dels assistents a l'assemblea de Lleida de 1214 inclou un ¦R.?¦ *de Aigna* entre els quatre representants d'Almenar [doc. **6**] (la inicial no és prou clara però la lectura que ens sembla més plausible és realment una *R*). Tenint en compte la relativa escassedat d'aquest cognom, el fet que a més aparegui associat amb el lloc d'Almenar i la seva batllia, com Jaume d'Alaric, suggereix que en els dos casos podria tractar-se del seu avantpassat homònim esmentat més amunt, o si més no, que eren parents propers l'un de l'altre. Sigui com sigui, sembla prou clar doncs que els Anya avantpassats de Jaume d'Alaric estaven domiciliats a Almenar.

El 1217 trobem també un *R. de Ania* en el pacte entre el rei Jaume I i el vescomte Guerau Ponç IV de Cabrera en relació amb el comtat d'Urgell i la tinença de certs castells, entre els quals els d'Àger, Castelló de Farfanya i Pinyana; concretament hi apareix com a garant del pacte al costat del vescomte Guillem de Cardona, els seus fills Ramon Folc IV i Guillem d'Alcarràs, i altres personatges importants [*RC*: pg. Jaume I 78]. El 1204/06 trobem també *R. de Annia* (deu ser el mateix o potser el seu pare) en el primer testament del vescomte esmentat, el qual li encomana, a ell i altres cavallers, que tinguin cura de diversos castells que el testador deixa a la seva mare, incloent els dalt esmentats [*Àger SP*: Co 2498.3]. I el 1194 tro-

bem *Raimundus d·Aina* entre els vassalls del vescomte Ponç III de Cabrera que es comprometien a corroborar el pacte entre el rei Alfons el Cast i dit vescomte quan aquest sigui succeït pel seu fill [*LFM*: f. 56rv].

D'altra banda, la documentació de Sant Pere d'Àger inclou el testament d'un Ramon d'Anya, fet el 1219 i confirmat el 1268 pel seu fill del mateix nom [*Àger SP*: Co 136, 127]; tanmateix, no hi ha cap indici de connexió amb Almenar, ni amb els Alaric o els Cardona.

Més a prop d'Almenar, concretament a Torredà (a la riba del Farfanya, entre Castelló i Menàrguens) trobem en la segona meitat del segle XII una altra parella de pare i fill anomenats els dos Ramon d'Anya [*Altisent 1993*: doc. 364 *et al.*].

Finalment, també trobem un *R. de Agnia* com a testimoni en el document de 1229 on el comte Ponç d'Urgell reconeix els drets de Guillem de Cardona en el castell de Llorenç [*GPC*: cp. 8, pg. 275] – [*Bonet Sanmartí 2018*: doc. 141].

1.6. El seu germà Guillem d'Alaric i altres possibles parents propers

La documentació revela [doc. **35**] que Jaume d'Alaric tenia un germà anomenat Guillem d'Alaric. Aquest apareix successivament com a notari de l'arquebisbe de Tarragona (1248–50), sagristà de València (1258–77) i ardiaca de València (1278–84). El primer d'aquests tres càrrecs el va portar fins i tot a Sevilla, on va estar present el 1250 en una ambaixada enviada per les Corts Generals de la Corona d'Aragó als infants Alfons d'Aragó i Pere de Portugal [*Acta Curiarum Regni Aragonum*: tomo I, vol. 1, p. 179–180]. De la seva època de sagristà de València, crida l'atenció que el 1262 ell i els seus servents van ser demandats per haver raptat una dona casada i haver tingut relacions sexuals amb ella [doc. **10**]. De quan era ardiaca de València destacarem la seva presència, junt amb el seu germà Jaume, en l'esmentada permuta de Santalinya, i la seva actuació com a procurador del rei en certes seqüeles d'aquest afer [doc. **27**, **28**].

A més dels càrrecs esmentats, Guillem d'Alaric també apareix tot sovint com a acreedor de reis, infants i comtes [doc. **11**, **20**, **23**, **32**, **33**, **35**].

Guillem d'Alaric va morir el 1285 o poc abans. Així ho indiquen en particular certs documents relatius a la seva marmessoria, de la qual en formaven part el seu germà Jaume d'Alaric i Pere Gomir [doc. **37**, **38**].

D'altra banda, possiblement fos germana de Jaume i Guillem d'Alaric —en tot cas deuria ser-ne parenta propera— la Bartomeua d'Alaric que el 1272 apareix com a difunta en la documentació del monestir d'Alguaire i sobre la qual Guillem d'Alaric reconeix a la priora de dit monestir que es dona per ben pagat de tots els deutes [doc. **21**].

Un altre possible parent proper és el Ramon d'Alaric que el 1302 consta com a veí d'Almenar i com a taxador, junt amb Guillem Gomir i altres, d'un capbreu de repartiment de 100 cafissos que els veïns d'Almenar havien de pagar al monestir de Vallbona [*Vallbona*].

A finals del segle XIII el llinatge Alaric era present també a Artesa de Lleida [*GPC*: cp. 69, pg. 1672, 1683].

1.7. Els Gomir

Com s'ha vist (§1.5) els Alaric eren parents dels Gomir, amb els quals apareixen associats de tant en tant en els documents.

En particular, hem vist que un Ramon de Cardona, ballester el 1211, era a la vegada avi de Jaume d'Alaric i besavi de Guillem Gomir, veí d'Almenar el 1305. Sens dubte, aquest Guillem Gomir és el mateix que el 1289 consta com a lloctinent de batlle d'Almenar i el 1301 és nomenat batlle titular d'aquest lloc. I també deu ser el mateix que el 1302 consta junt amb Ramon d'Alaric com a taxador de l'esmentat capbreu d'Almenar a favor del monestir de Vallbona.

Sobre aquest Guillem Gomir, també sabem que el 1282 havia estat nomenat batlle de Camarasa, Cubells i Montgai [*RC*: reg. 59, f. 175r–v], que el 1289 havia tornat a ser nomenat en aquest mateix càrrec [*RC*: reg. 80, f. 116r–v] i que encara l'ostentava el 1291 [doc. **49**] – [*RC*: reg. 81, f. 104v; reg. 82, f. 47r; reg. 90, f. 15v].

L'afirmació que es tracta de la mateixa persona es basa en el fet que l'any 1295 es parla d'ell amb aquestes paraules: *Guilelmo Gumir, qui nunc moratur in loco de Almenar* i *Guilelmo Gumir, dum morabatur Camarase* [*Procés Palau*: ítems 202 i 204].

D'altra banda, el 1337 trobem a Almenar un Berenguer Gomir que consta com a successor de Jaume d'Alaric en el censal que aquest havia rebut en recompensa de la seva famosa embaixada [doc. **53**].

Aquestes dades fan plausible que aquest Berenguer Gomir fos fill de Guillem Gomir, i que al seu torn, aquest fos, per exemple, nebot valencià de Jaume d'Alaric.

També deuria ser un parent proper el Pere Gomir que ja hem trobat el 1285 com a marmessor de l'ardiaca Guillem d'Alaric [doc. **38**], el qual Pere Gomir identifiquem amb el personatge del mateix nom que el 1298 consta com a canonge de Lleida i de València [*RC*: reg. 319, f. 23v] i més endavant com a successor de dit ardiaca en les esglésies de la vall d'Aiora. D'aquest Pere Gomir sabem que va morir poc abans del 1303, data en què actuaven els seus marmessors [*València AC*: pg. 1273].

1.8. Buscant les connexions amb els Cardona

Malauradament, la genealogia dels Cardona en el segle XIII no és coneguda amb prou detall per a identificar com hi connecten Jaume d'Alaric i Guillem Gomir. Recordi's que aquests consten respectivament com a net i besnet d'un Ramon de Cardona que el 1211 era present en el setge de Llorenç com a ballester al servei de Pere el Catòlic.

D'entrada, caldria identificar aquest Ramon de Cardona. En relació amb això es pot pensar en el futur vescomte Ramon Folc IV. Però aquesta possibilitat queda descartada per diversos motius. D'entrada, no és adient que un futur vescomte aparegui com a ballester. Però potser l'argument més concloent és que la concessió de 1211 al nostre Ramon de Cardona es refereix també a la seva esposa [doc. **5**] mentre que el futur vescomte no va contraure matrimoni fins el 1217 [*Cardona AD*: doc. 459, 460]. Relacionat amb això, també es pot adduir que no és factible encabir dues generacions entre aquest matrimoni de 1217 i les primeres actuacions que coneixem del seu pressumpte net Guillem d'Alaric, que daten de 1248.

Així doncs, sembla que el Ramon Cardona avantpassat comú de Jaume d'Alaric i de Guillem Gomir no formaria part de la línia hereditària del vescomtat, sinó en tot cas d'alguna branca lateral.

D'altra banda, més amunt (§1.4) ja hem assenyalat que Jaume d'Alaric apareix quasi sistemàticament en relació amb el castell de Santalinya i altres béns que el rei Pere el Gran va adquirir vers 1278–79 i que abans havien estat en poder d'un Ramonet de Cardona.

Davant d'això es fa imperatiu identificar aquest Ramonet de Cardona i el seu entorn genealògic, a veure si tal vegada proporciona la connexió que estem buscant amb els Alaric i els Gomir. Malauradament, no és així. Tanmateix, no estarà de més exposar els resultats d'aquesta recerca, ja que són majorment nous, si més no en el seu conjunt.

1.9. Els Cardona senyors de Llorenç i de Santalinya

En poques paraules, el Ramonet de Cardona que havia tingut el castell de Santalinya era, d'una banda, pare del Ramon de Cardona que [*Ferrer 2000*] intitula "militar i diplomàtic al servei de quatre regnes", i d'altra banda, fill de Guillem de Cardona, conegut mestre del Temple [*Guia Conca 2005*], i de Sança Ximenis d'Urrea.

Les pàgines 12 i 13 contenen un esquema genealògic amb referències documentals. Tot seguit el complementem amb alguns comentaris sobre certs punts concrets.

1. El nom de Sança Ximenis d'Urrea apareix de vegades en la historiografia de Sixena com a priora d'aquest monestir en el període 1226–1237 (vei's per exemple [*Ubieto 1966*]). Tanmateix, aquestes dades són incompatibles amb la nostra Sança Ximenis d'Urrea, esposa de Guillem de Cardona, ja que almenys un dels fills comuns d'aquesta parella consta haver nascut després del 1226. En efecte, de Ramonet I de Cardona sabem, d'una banda, que era fill comú de fra Guillem de Cardona i Sança Ximenis d'Urrea [doc. **48**], i d'altra banda, que tenia menys de 14 anys el 7 d'octubre de 1240 [*Álvarez 1990*: doc. 79].

Tanmateix, en les fonts documentals aquesta monja de Sixena no apareix realment com 'Sança Ximenis d'Urrea', sinó simplement com 'Sança d'Urrea' [*Ubieto 1972*]. Concretament, hi apareix com a sotspriora els anys 1213–1221 i com a priora els anys 1226–1237.

Davant de tot això ens inclinem a creure que aquesta Sança d'Urrea, priora de Sixena durant 1226–1237, no seria pas la nostra Sança Ximenis d'Urrea, sinó possiblement una tia seva, germana de Ximèn d'Urrea.

2. En mancar-li dades sobre l'esposa de fra Guillem de Cardona, [*Ferrer 1998*, *Ferrer 2000*] no veia plausible que Ramon II tingués una àvia portuguesa, com afirmaven certs autors d'aquell país. Tanmateix, les dades que hem pogut obtenir sobre aquella senyora, especialment el testament del seu pare Ximèn d'Urrea [*Híjar-Aranda*: P/000128/0004, f. 12v–16v], concorden amb la tesi de l'avantpassada portuguesa, amb l'única salvetat que no es tracta d'una àvia sinó d'una besàvia (vegi's [*Calderón 2013*]).

3. La data que donem de la mort de Guillem de Cardona procedeix de [*Procés Palau*: ítem 265], on diu que va morir un any després de la primera conquesta de Múrcia, és a dir vers 1267. En canvi, segons les referències que dona [*Sans 2008*: p. 20] hauria mort a Trípoli (Síria) vers 1289.

4. En referir-se a la rendició de Llorenç, [*Soldevila 1962*: p. 167] confon aquest castell amb Llorenç de Rocafort, que es troba entre Vallbona de les Monges i Maldà. També diu que Ramonet [I] de Cardona era germà del vescomte (vol dir Ramon Folc IV?) la qual cosa no concorda amb les dades precedents.

5. També cau en un error [*Serra 1966*: p. 229] en identificar amb Llorenç el castell de Sant Llorenç que el 1275 era donat per Ramonet de Cardona, fill del difunt noble Guillem de Cardona, a Falconet, fill del difunt cavaller Bernat de Montfalcó. El castell de Llorenç correspon certament al lloc que en l'actualitat s'anomena oficialment Sant Llorenç de Montgai, però aquesta "santificació" és una invenció moderna (la menció més antiga que en coneixem és al fogatjament de 1553). En època medieval sí que es coneixia ja com a Sant Llorenç el castell d'aquest nom que es troba a l'extrem occidental del Montsec d'Ares, a tocar del congost de Montrebei, ben a prop de Montfalcó. Tot i que [*Serra 1966*: p. 229] no dóna cap referència arxivística, hem localitzat el document a [*Àger SP*: Co 659].

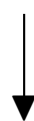
Els Cardona senyors de Llorenç i Santalinya

1 GUILLEM de CARDONA, també anomenat GUILLEM d'ALCARRÀS.
fill del vescomte Guillem de Cardona i de Gueraua de Jorba; germà del vescomte Ramon Folc IV de Cardona.
senyor d'Alcarràs i Montagut [*RC*: pg. Jaume I 1119].
senyor de Llorenç i de Santalinya [*Procés Palau*: ítem 265].
amb rendes als castells de Camarasa, Cubells i Montgai [*Procés Palau*: ítem 31, 265, 342].
⚭ SANÇA XIMENIS d'URREA, filla de Ximèn d'Urrea i Maria Rodrigues Barbosa, aquesta última originària de Portugal [*Calderón 2013*].
⟶ Guillemó: ∗ <1226.
⟶ Ramonet ↓.
⟶ Berenguer: ∗ >1226; frare del Temple des de <1283; mestre a Aragó i Catalunya: 1291–1310 [*GPC*].
⟶ Berenguera: ⚭ 1266 Gonçal Ivanyes, senyor d'Aguilar [*RC*: perg. Jaume I, cp. 99, n. 1882] (Guillem de Cardona, frare de l'orde de Sant Jaume (potser es tracta del fill?) els ven els castells de Maldà i Maldanell, descomptant una part del preu en concepte de dot).
1227: Guillem infeuda el castell de Llorenç a Bernat de Coscó [*GPC*: cp. 141, pg. 75].
1229: el comte Ponç d'Urgell reconeix els drets de Guillem en el castell de Llorenç i li el dona en alou [*GPC*: cp. 8, pg. 275] – [*Bonet Sanmartí 2018*: doc. 141].
<1238: Guillem esdevé frare del Temple; comanador de Gardeny: 1240–42; mestre a Aragó i Catalunya: 1244–52; comanador de Miravet: 1255–58 [*GPC*].
1240: sentència sobre una qüestió que hi havia entre, d'una part, fra Guillem de Cardona, de l'orde del Temple, i els tutors dels seus fills, i d'altra part, Guillema de Claramunt [*Álvarez 1990*: doc. 79].
1248: Sança hereta el castell de Letuix a la mort del seu pare, d'acord amb el testament que aquest va fer el 1240 [*Híjar-Aranda*: P/000128/0004, f. 12v–16v].
1248: Guillemó de Cardona (deu ser el fill d'aquest nom) ven Alcarràs i Montagut a Tomàs de Sant Climent [*RC*: pg. Jaume I, n. 1119].
∼1267: mort de Guillem [*Procés Palau*: ítem 265].

2 RAMON I de CARDONA, sovint anomenat RAMONET.
∗ >1226 [*Álvarez 1990*: doc. 79]; † <1283 [*RC*: reg. 46, f. 102r].
senyor de Llorenç: fins 1278, que aquest castell es rendeix al rei [*RC*: reg. 40, f. 104r].
senyor de Santalinya: fins 1279, que aquest castell passa al rei [doc. **27**].
senyor de Sant Llorenç d'Ares: 1275 [*Àger SP*: Co 659].
⚭ SIBIL·LA [doc. **27**] de BELLVÍS, filla o germana de Berenguer de Bellvís [*RC*: reg. 46, f. 102r].
⟶ Ramon ↓.

3 RAMON II de CARDONA, sovint anomenat RAMONET.
⁎ ∼1279? .
1285, març 4–5: Ximèn [Ximenis] d'Urrea, germà de l'àvia de Ramonet II, cedeix el castell de Letuix a Berenguer de Bellvís, oncle o avi matern de Ramonet II, amb la condició que si aquest mor abans de complir 14 anys llavors el castell tornarà immediatament al donador, i en cas contrari hi tornarà quan Ramonet II compleixi 14 anys (interpretem que llavors li serà lliurat a ell) [doc. **42**].
1285, març 20: qüestió entre Pere Arnau de Cervera, tutor de Ramonet II, i fra Berenguer de Cardona, oncle del mateix, sobre el castell de Letuix [*GPC*: cp. 79, pg. 2193].
1293: son oncle Berenguer li cedeix el castell de Letuix i els drets que pugui tenir en altres llocs, incloent Llorenç i Santalinya, amb la condició que si Ramonet mor sense fills legítims, llavors la donació revertirà al donador i a l'orde del Temple [*RC*: perg. Jaume II, cp. 134, núm. 264].
1297: el rei li concedeix els castells de Vilella (Velilla) i Oliet (Oliete) [*Ubieto Sinués 1986*: doc. 1817, 1818].
1302: empenyora al seu oncle Berenguer els llocs de Letuix, Vilella i Oliet, i altres drets, per raó de diversos deutes [*Amposta II*: doc. 273, 274, 275].
1304: el rei li encomana el castell de Llorca (Múrcia) [*RC*: reg. 201 f. 76r–76v].
1305–1315: al servei del rei Dionís de Portugal [*Ferrer 2000*].
1306: reclama certs béns de la seva besàvia, Maria Rodrigues Barbosa [*Calderón 2013*].
1315–1319: al servei de l'infant Pere de Castella, participa en la guerra contra Granada [*Ferrer 2000*].
1319–1328: al servei de Robert d'Anjou, rei de Nàpols [*Ferrer 2000*].
1330–1337: governador de Sardenya [*Ferrer 1998*].
† 1338 [*RC*: reg. 1009, f. 210v–212r].
⚭ BEATRIU PERE, filla natural del rei Pere el Gran i d'Agnés Çapata [*Cingolani 2022*].
⟶ Guillemó: ⚭ ♀, filla de Martín Gil de Atrosillo [*RC*: Cartes Reials Alfons IV, 3389]; veguer de Càller: 1330–1331; † a Portugal, enterrat al monestir de Santa Clara de Coïmbra [*Ferrer 2000*].
⟶ Ramon.
⟶ Elisabet: 1338: abadessa de Sta. Clara de Coïmbra [*RC*: reg. 1009, f. 211v–212r].
⟶ Beatriu: ⚭ 1331 Ramon Cornell [*RC*: reg. 512, f. 160v–161r; reg. 443, f. 107r–107v; reg. 1009, f. 211v–212r]; reben el castell de Letuix.
⟶ Elionor: ⚭ <1338 Huguet de Cervelló [*RC*: reg. 1009, f. 211r–211v].
† Beatriu (mare): Portugal, 1316, enterrada al monestir de Santa Clara de Coïmbra [*Ferrer 2000*]; 16 nov 1316: el rei nomena com a tutor dels fills en Pere, fill natural de Pere el Gran, germà tant del rei com de la difunta [*RC*: reg. 159, f. 67v–68r].
⟶ Alexandre, fill de Caterina della Canoniga, de la Toscana: legitimat 26 abr 1334 [*RC*: reg. 487 f. 285v].

1.10. Recapitulació

Tornant a Jaume d'Alaric, l'ambaixador de Jaume I al khanat mongol de Pèrsia, fins aquí ha quedat prou clar que:

1. No està documentat que fos originari de Perpinyà.
2. Tenia arrels a Almenar, d'on era batlle del rei, i descendia d'un Ramon Anya d'aquest lloc.
3. També descendia d'un Ramon de Cardona que resta pendent de ser identificat.
4. Compartia aquest avantpassat Cardona amb els Gomir de Camarasa, els quals van succeir Jaume d'Alaric en la batllia d'Almenar.
5. Va estar molt present en els tractes del rei Pere el Gran amb els Cardona senyors de Llorenç i de Santalinya, i va esdevenir alcaid d'aquest últim castell.

D'altra banda, el llinatge Alaric podria fer referència a un antic castell d'aquest nom que només dista uns 10 km de Santalinya. A continuació examinem les notícies que hi ha d'aquest lloc.

2 El castell d'Alaric

2.1. Localització i estat actual

Al la *Gran Geografia Comarcal de Catalunya* (vol. 10, 1a edició de 1983) Josep Lladonosa i Pujol esmentava Alaric com un despoblat de localització imprecisa dins de la Vall d'Àger [*GGCC*: vol. 10, p. 369].

La incògnita la resol un document del monestir de Vallverd on es donen les afrontacions del castell de Canelles de la manera següent: *ex una parte in termino de Alarich, et ex alia parte in termino de Tregó, et ex alia parte in flumine medio Nucharie, et ex alia parte in termino castri de Blanchafort* [Vallverd: doc. 31]. D'aquesta descripció, i del fet que coneixem la localització de tots els altres llocs esmentats, se'n dedueix que el terme d'Alaric correspon a la zona que avui dia es coneix com els Masos de Millà, la qual forma part del terme municipal d'Àger.

Com indica el seu nom, aquesta zona està associada al poble de Millà. I més avall veurem que antigament ja era així. Tanmateix, té una personalitat pròpia. Entre altres coses, compta amb una torre medieval de planta circular que s'aixeca sobre un turó rocós (fotografies de la portada i de la pàgina següent). Actualment té una altura d'uns 8 metres, però podia haver estat més

alta. Està ensorrada per la part de migdia, on hi devia haver una porta a uns 4 metres d'altura. Al voltant de la torre s'hi observen restes de murs i de possibles habitatges. Per més informació vegi's [*Fité 1987*, *Fité 1989*, *Bolós Fité 1994*].

La torre es troba a 875,5 metres d'altura sobre el nivell del mar i té comunicació visual amb els castells o torres de Blancafort (la vila vella), Fontdepou, Montessor i Pilzà.

La torre d'Alaric vista des de migdia (gener 2020)

2.2. Domini dels Àger

La notícia més antiga que tenim del castell d'Alaric data de l'any 1158. El document en qüestió és el testament de Ramon Berenguer II d'Àger [doc. **1**]. Aquest senyor encapçalava en aquell moment la casa dels Àger, que es van cognomenar així perquè eren els veguers del castell d'Àger (vegi's [*Tragó Hist*: §6.1]). Com il·lustra molt bé el seu testament, a més de certs béns a la Vall d'Àger, tenia extensos dominis més al Sud: Millà, Alaric, Santalinya, Tartareu, Blancafort, Tragó, Os, Boix, Pinyana, Ivars, Algerri i Castelló de Farfanya. Alguns d'aquests dominis eren compartits amb altres senyors, però en el cas de Millà i Alaric no sembla haver estat així.

> A [*Mora 2010*: p. 32] vaig afirmar que el topònim Alaric ja era present en la carta de població de Santalinya, que data de 1035. Tot i que no havia vist el pergamí (que és un trasumpte de 1292) vaig suposar que les lectures discordants *Alleuni* i *Alleviri* que havien donat certs autors deurien permetre llegir-hi també *Allerici*. Tanmateix, la consulta del pergamí no va confirmar pas aquesta conjectura. Tal com em va fer veure el Jesús Corsà, la lectura *Allerici* no era gens plausible. Vist el document, ara em decanto per llegir-hi *Alleviri*, d'acord amb Gaspar Feliu *et al.*

2.3. El capmàs de Ferrera

En principi, Ramon Berenguer II d'Àger va deixar els castells de Millà i Alaric a la seva filla Berenguera. Tanmateix, també en va deixar una part a una altra filla anomenada Magença. Més endavant, el 1166, aquesta es va donar a l'església de Sant Pere d'Àger junt amb tot el que tenia a Millà, a saber, la torre de Joan Piquer i un capmàs de Ramon Bos i de Ramon Ferrer [doc. **2**]. Aquest capmàs deu ser el mateix que més endavant fou donat novament a Sant Pere per Ferrera (1193, "el capmàs que havia estat del meu pare i de ma mare") [doc. **3**] i per Bernat de Montaspre i la seva esposa Maria de Millà (1196, "un capmàs a Millà, anomenat ço de Ferrera") [doc. **4**] i que més endavant l'església de Sant Pere dona en emfiteusi a Guillem i Pere d'Alaric, habitants a Millà (1238, "el capmàs que Ferrera tenia a Millà i que la senyora Magença havia donat a l'església de Sant Pere d'Àger") [doc. **8**].

Noti's que tots aquests documents utilitzen el terme 'capmàs' (*caput mansum*) la qual cosa indicaria un caràcter principal d'aquest mas en comparació amb altres masos de la zona. En consonància amb aquest caràcter principal, no seria gens estrany que aquest capmàs inclogués la torre (que ja hem dit que presenta restes de possibles antics habitatges al seu voltant). En relació amb això, es pot adduir que capmàs i torre apareixen conjuntats en una nota antiga al dors de l'exemplar P del doc. **2**, on hi diu: *És tot del capmàs e torre Allerich de Millà*.

D'altra banda, també és de notar que el capmàs en qüestió es considera situat a Millà, en total acord amb del topònim actual 'Masos de Millà' i el fet que aquesta zona es considera associada al poble de Millà.

> Hem traduït *ipso de Ferrera* per "ço de Ferrera", amb l'article neutre salat 'ço', d'acord amb el patró que encara s'usa habitualment en aquestes contrades a l'hora de referir-se a les propietats d'una determinada persona o família.
>
> També apuntarem la possibilitat que el capmàs de Ferrera hagués donat lloc als noms de *Casa Ferreró*, de Millà i els Masos, i del seu *Mas de Ferreró*, proper a la torre d'Alaric. Tot i que mancaria més suport documental, cal tenir en compte que altres masos de la Vall d'Àger han conservat el seu nom durant vuit cents anys, a saber els de *la Morella* i de *la Pedrona* a l'antic terme de Claramunt, que serien els que estan documentats en el segle XII a nom de *Bernardus Morel et Pedron* [Chesé 2011 : doc. 519].

2.4. Origen d'un llinatge

En l'apartat precedent ja hem dit que l'any 1238 el capmàs de Ferrera va ser concedit en emfiteusi a Pere i Guillem d'Alaric, habitants a Millà [doc. **8**]. Sobre el fet que constin com a habitants a Millà, cal tenir present l'observació que hem fet que aquest mas es considerava situat a Millà. En qualsevol cas, si el capmàs de Ferrera incloïa la torre, com hem apuntat més amunt, llavors estaríem davant del cas d'uns Alaric que tenien en emfiteusi la torre d'Alaric.

La presència del llinatge Alaric a Millà en aquesta època està confirmada per una làpida procedent de l'església de Millà [doc. **7**]. Tot i que es tracta d'una església del segle XVIII, la làpida és del segle XIII. En ella estan registrats els òbits de quatre persones: Gaçol de Millà, mort el 1216; Arsendis de Millà, morta el 1240; (una inicial il·legible) d'Alaric, mort o morta el 1249; i G. d'Alaric, mort o morta el 1259. L'últim podria ser perfectament el Guillem d'Alaric que rebia el capmàs de Ferrera el 1238. I qui sap si el penúltim no seria el seu germà Pere.

La possibilitat que aquests personatges fossin parents propers del nostre Jaume d'Alaric, batlle d'Almenar des de 1259 i posteriorment ambaixador de Jaume I al khanat mongol de Pèrsia, no és pas nul·la, però la informació de què disposem no és suficient per aclarir quin seria el parentiu exacte.

De tota manera, el que hem vist fa prou plausible que el cognom del nostre personatge derivi de l'antic castell d'aquest nom, del qual encara en resta la torre als Masos de Millà.

DOCUMENTS

1

23 juny 1158

Testament de Ramon Berenguer [II d'Àger]. En particular, deixa a la seva filla Berenguera els castells de Millà i d'Alaric, amb dues terceres parts del domenge d'aquests llocs. L'altra tercera part d'aquest domenge la deixa a la seva filla Magença.

- ▸ O *Ag*, B reg. 4090 = pg. 71, recto. Not. dors.: *Testamentum Raimundi Berenguarii, in quo dim[is]it Turrim dels Holms Beato Petro* ??? *Agerensis, et condaminam de Viladòs*.
- A 1316 novembre 24, còpia autenticada per Bernat Gifre, notari de l'abat i capítol d'Àger : *Ag*, L 921.
- B Segle XIV : *Ag*, Ct 33 (f. 23v–24v). Epígraf: *Testamentum Raimundi Berengarii, in quo dimisit Beato Petro Turrim Ulmorum*.
- α 1766/68, Jaume Caresmar : *Ag*, Co 42 i 148.
- β 1768/70, Jaume Caresmar : *Ag*, Re 229.
- a 2011, R. Chesé : *Ag*, Ch 339.

[1] *Sub Trinitatis nomine sacro et ejus gracia. Ego, Raimundus Berengarii, gracias Deo sum sanus |[2] et memoria plena, timeo ut michi veniat repentina mors. Et de faculta-|[3]tibus meis, tam Deo quam sanctis et hominibus unicuique separatim, hanc scripturam plenis-|[4]sime roboravi. Ut, quando ex hoc seculo discessero, tam de meis mobilibus |[5] rebus, quam immobilibus, ita sit largitum propter remedium anime męę sicut in ho[c] |[6] testamentum subterius erit prenotatum.*

Ideoque jubeo ut sint manume[s]sores[a] |[7] *mei uxor mea, Maria, et Raimundus Petri Sancti Justi, et Odaz, et Pere |[8] de Clarmont.*

Primiter dimitto ad ipsam Cavalleriam de Jerusalem meum caval-|[9]lum cum meis armis. Et si non habuero cavallum, XX[ti] morabitinos. Et si minus |[10] venerit de me, Maria, uxor Raimundi Berengarii, dimitto ubi corpus |[11] meum jacuerit meam mulam. Et si non habuero mulam, dimitto XX[ti] morabetins.

[12] *Postea dimitto Domino Deo et ecclesie Sancti Petri pro anima mea ipsam turrim de Olm[s], |[13] totam ab integrum et cum omni alaude quod ibi habeo, et cum exiis et regressiis suis |[14] et pertinenciis cunctis, sicuti habeo ego. Et Petrus de Olms teneat hoc quod ibi |[15] tenet ad servicium Sancti Petri. Et post obitum mulieri męę, dimitto Sancto |[16] Petro ipsam meam condaminam de Viladòs et ipsam vineam de Agullon.*

Dimi-|[17]to ad ipsam Cavalleriam unum meum hominem nomine Petrum Guillelmum. Et ad ipso |[18] Ospital de Jerusalem unum hominem nomine Guiem Felemir, cum suos fratres in Àger, |[19] cum hoc totum quod michi facere debet. Et ad Sanctam Mariam Rivipollensis dimi-|[20]tto unum meum hominem in Àger nomine Ramon Comparad. Dimitto ad Sanctum |[21] Petrum Ageris dimitto pro luminaria ipsas meas olivas que sunt in

|22 *vinea de Àger. Dimitto ad Sanctam Fidem de Blancafort pro luminaria ipso*[*s*] |23 *meos olivarios qui sunt in ipsa condamina. Dimitto aduc ad Sanctum Petrum* |24 *Ageris unum hominem in Millano nomine Bernardum Maleti cum omne hoc quod michi* |25 *facere debet.*

Dimitto filie męę Berengarie ipsum castrum de Millano |26 *et de Alarig, cum omnibus suis pertinenciis, et cum duas partes de dominico. Et terciam* |27 *partem dimitto Maiençe, filie mee, ut teneat in vita sua. Et post* |28 *obitum suum revertatur ad Berengariam totum ab integrum, nisi unum ho-*|29*minem quod dimittat pro anime sue, et hoc de melioribus.*

Dimitto Berenga-|30*rie castrum de Castellione et castrum de Os et castrum de Tartarenç et cast-*|31*rum* [b] *Sancte Lizinie et castrum Sancti Jacobi.*

Dimitto filie mee Ermesendis |32 *castrum Ageris sicuti ego habeo, et castrum Clariomontis, et ipsum honorem* |33 *quod Odaz tenet propter me. Aduc dimitto ipsum castrum de Ivarç et castrum* |34 *de Algerri, in tali vero pactu ut mulier mea sit inde domina et poderosa* |35 *in vita sua, et post obitum suum remaneat Ermesendi. Dimitto ad-*|36*uc castrum de Blanchafort Ermessendi, filie męę.*

Dimitto mulieri |37 *męę ipsam meam porcionem de castrum Trogon ad suum proprium alaudem* |38 *et ad facere suam voluntatem. Dimitto uxorii mee ipsum mobilem totum* |39 *ab integrum, ut solvat inde illos debitos.*

Dimitto filie mee |40 *Maience castrum de Pignana et de Box, cum illo dominico de Pigna*[*na*] [c] |41 *et de Box, ut teneat in vita sua, et post obitum suum remaneat* |42 *ad Maurin.*

Omnem meum honorem et conjugem et filios et filias dimitto |43 *in bajulia Domino Deo atque seniori meo comiti Poncio* [d] *atque viceco-*|44*miti Gerallo. Et de meis hominibus, et hoc per ben et non per mal.* |45 *Et precor vos, seniores mei atque homines mei quod si aliquis volueri*[*t*] |46 *facere ullum tort ad meam conjugem vel ad filiis meis vel ad* |47 *filias, ut adjuvetis eis ad defendere, sicuti bonos* [e] |48 *seniores atque bonos homines facere debent. Et precor vos,* |49 *manumessores mei, quod si mors michi evenerit ante quam* |50 *alium testamentum faciam sicut superius est scriptum, ita faciatis et ad-*|51*impleatis.*

Actum hunc testamentum VIIII° kalendas julii, anno ab Incar-|52*nacione Domini M°C°L°VIII°.*

Sig+num Raimundi Berengarii, |53 *qui hunc testamentum mandavi scribere et testibus firmare rogav*[*i*]. |54 *Sig+num domine Marie, qui hoc laudo et adfirmo.*

55 *Sig+num Raimundi Petri Sancti Justi, sig+num Odaz,* |56 *sig+num Petri Clariomontis.*

57 *Bernardus, presbiter, rogatus scripsit sub die et anno quo* (signe) *supra.*

[a] Manca un traç vertical a *num* [b] Ad lit.: *castr?|rum* [c] Ad lit.: *Pigna* [d] Es tracta de Ponç Guerau II de Cabrera, que tenia el títol de comte al regne de Lleó [*Fernández-Xesta 1991*] [e] Cancel·lat: *homines*

2

1 setembre 1166

Magença, filla de Ramon Berenguer [II d'Àger], es dona a l'església de Sant Pere d'Àger junt amb tot el que té a Millà, a saber, la torre de Joan Piquer i el capmàs de Ramon Bos i de Ramon Ferrer.

- ▸ O *Ag*, B reg. 4014 = pg. 166. Not. dors.: *Factum est*.
- ▹ P *Ag*, B reg. 4013 = pg. 147. Not. dors.: 1. *És tot del capmàs e torre Allerich de Millà. Fa bé anotar*. 2. *Factum est*.
- A Segle XIV : *Ag*, Ct 450 (f. 220v–221r). Epígraf: *Qualiter Mayença obtulit se Beato Petro cum omnibus que habebat in villa de Miylano*.
- α 1766/68, Jaume Caresmar : *Ag*, Co 1521 i 1522.
- β 1768/70, Jaume Caresmar : *Ag*, Re 272.
- a 2011, R. Chesé : *Ag*, Ch 400.

[1] *Notum sit omnibus hominibus, tam presentibus quam futuris,*[a] *quod ego, Maiença, offero me ipsa Domino Deo et ecclesie Sancti Petri in manu Raimundi, abbatis [et] aliorum cannonicorum, cum omne hoc quod habeo in Millan vel habere debeo, id est ipsa [m tur]rim [de Joan] |*[2] *Picher cum suis pertinenciis et cum omnibus serviciis et usaticis quod michi faciunt et facere debent. Aduc dono Domino Deo et ecclesie Sancti Petri ipsum caputmansum de Ramon Bos et de Ramon Ferrer cum suis pertinenciis et cum omnia servicia et usaticis [quod michi] |*[3] *facere debent. Hoc totum supra scriptum dono vobis de vita mea, sicuti Raimundus Berengarii, pater meus, unquam melius habuit ac tenuit. Et post obitum meum ipsum caputmansum de Ramon Ferrer sit de Sancto Petro solidum et liberum ad proprium alau[dem] |*[4] *et ad facere vestram voluntatem, sicuti Raimundus Berengarii, pater meus, unquam melius habuit et tenuit, cum omnia servicia et usaticis quod michi facere debet. Alium quod remanet recuperet Arnallus de Anglerola.*

Actum est hoc die kalendis sep[tembris], |[5] *anno ab Incarnacione Domini M*º*C*º *LX*º*VI*º.

Sign+um Maience, sign+um Arnalli Anglerole, sign+um Ermessendis, sign+um Raimundi Berengarii, sign+um Berengarie, nos qui hanc cartam donacionis mandavim[us scribere] |[6] *et testibus firmare rogavimus.*

Sign+um Maurini, sign+um Geralli de Paracolls,[b] *sign+um Ameli.*

[7] *Bernardus, presbiter, rogatus scripsit sub die et anno quo* (signe) *supra.*

[a] P: *Notum sit cunctis* [b] P: *Geraldi de Paraquals*

3

30 juny 1193

Testament de Ferrera. Deixa a l'església de Sant Pere d'Àger tota l'heretat que té en la vila d'Àger i els seus termes. En particular, hi deixa 30 ovelles que té encomanades a la seva germana en el capmàs dels seus pares. Els seus béns mobles els reparteix de la manera següent: dues terceres parts a l'església de Sant Pere d'Àger i una tercera part a l'església de Santa Maria de Calladrons.

- ▸ O *Ag*, L 780. Not. dors.: *Nullius utilitatis pro nunch propter antiguitatem*.
- A Segle XIV : *Ag*, Ct 148 (f. 77r–77v). Epígraf: *Qualiter Ferrera dimisit omne quod habebat Beato Petro, ut inferius continetur*.
- α 1766/68, Jaume Caresmar : *Ag*, Co 1746.
- β 1768/70, Jaume Caresmar : *Ag*, Re apèndix 62.
- γ 1768/70, Jaume Caresmar : *Ag*, Re 392.
- a 2011, R. Chesé : *Ag*, Ch 607.

1 *Cum salvator noster suma in pietate, ego indigna et peccator.*[a] *Ego, Ferera, et timeo penas inferni et cupio pervenire* |2 *ad gaudia paradisi, et pro hoc dimito mea honore et substantia que ego habeo vel habere debeo in villa Agerensis, vel* |3 *in suis apendiciis qui ad illum castrum pertinet, pro redemcione peccatorum mearum vel parentum meorum. In primis, XXX*^{a} *oves vel* |4 *plus que ego abuerit comendatas ad mea soror, et in ante mea parte de ipso movente vel de sedente, que ego, Ferera, debet abere* |5 *in illo caput masum qui fuerit de meo patre vel de mea matre, id sunt, terras, vineas, casas, erm et poblat vel arboribus, totum ab in-*|6*tegrum. Et ego, Ferera, laxo ista homnia supra scripta ad ecclesia Sancti Petri Agerensis per homni tempore, et illos cleriqos qui sunt nisi* |7 *fuerint, que orent pro anima mea vel parentum meorum, pro unumquemque annum.*

Et in super, de illo mobile que superius scriptum est, divideo |8 *illas II*^{as} *pa[rt]es*[b] *ad ecclesia Sancti Petri, et aliam terciam partem ad ecclesia Sancte Marie de Castrum Latronis, et illos clericos qui sunt que orent* |9 *pro anima mea.*

Sig+num Ferera, qui istum testamentum mandavit scribere et testes firmare.

Sig+num Joan |10 *de Giró, sig+num Just, sig+num Bernadus, capela, in quod poder fuit factum illum testamentum.*

11 *Acta carta II*^{o} *kalendas julii, anno ab Incarnacione Domini M*^{o}*C*^{o}*XC*^{o}*III*^{o}.

12 *Bernadus, levita, scripsit et hoc* (signe) *fecit sub die et* |13 *anno quod supra.*

[a] Versió molt abreviada i desfigurada d'un preàmbul que trobem, per exemple, al testament del bisbe Ermengol d'Urgell (14 desembre 1033): *Cum Dominus et Salvator noster summa pietate humanum genus de potestate diaboli a morte perpetua mirabiliter se ipsum offerendo eripuit et mortem dampnaverit ipsam,* (·····) *Hidcircho ego Ermengaudus, indignus et peccator* (·····) (C. Baraut, 1982: *Urgellia*, vol. 4, p. 164). [b] Ad lit.: *pa¦tr¦es*

4

6 setembre 1196

B[ernat] de Montaspre i la seva esposa Maria de Millà donen a l'església de Sant Pere d'Àger un capmàs a Millà anomenat ço de Ferrera.

- ▸ O *Ag*, L 63.
- A Segle XIV : *Ag*, Ct 449 (f. 220v). Epígraf: *Qualiter Bernardus de Montaspre dedit Beato Petro unum caputmanssum in villa de Miylano*.
- α 1766/68, Jaume Caresmar : *Ag*, Co 837.
- β 1768/70, Jaume Caresmar : *Ag*, Re 409.
- a 2011, R. Chesé : *Ag*, Ch 638.

[1] *Sit notum cunctis quod ego, Bernardus de Montaspre, et conjux mea, Maria* |[2] *de Milà, damus Domino Deo et ecclesie Sancti Petri de Àgger unum ca-*|[3]*put manssum in Milano, nomine ipso de Ferrera. Sic damus* [*hoc*] *supra* |[4] *scriptum, quantum nos habemus vel habere debemus. Et hoc facimus pro re-*|[5]*dempcione anime nostre et parentum nostrorum. Et de nostro jure tradimus* |[6] *in dominio prefate ecclesie, ut habeat et possideat omni tempore ad* |[7] *suum proprium aulaudium, et suam voluntatem faciat. Et hoc damus* |[8] *cum exitibus et redditibus et cunctis pertinenciis.*

[9] *Actum est hoc VIII° ydus septembris Dominice Incarnacionis, anno C^o* |[10] *XC^o VI° post millesimum.*

Sig+num Bernardi de Montaspre, sig+num |[11] *Marie, conjux ejus, nos qui ista carta mandavimus scribere et testes* |[12] *firmare rogamus.*

Sig+num Arnaldi de Anglerola, sig+num domine Ermessendis, |[13] *sig+num Raimundi Berengarii, sig+num domine Elliarde, nos qui hoc lauda-*|[14]*mus et firmamus.*

Sig+num Gazol, sig+num Petrus Poncius, sig+num Jhoan |[15] *Pere Malet, testes sunt.*

[16] *Raimundus de Avelanis, presbiter, qui hoc scripssit suumque* (signe) *posuit die et anno* |[17] *prefixo.*[a]

[a] Més avall: *Et firm*, *Et a*

5

Setge de Llorenç, 7 setembre 1211

El rei Pere el Catòlic concedeix un privilegi de franquesa als seus ballesters Ramon d'Anya i Ramon de Cardona, junt amb les seves esposes i tota la seva descendència.

▸ A 1305, desembre, 8, còpia inserida en el document **51**.

91r,5 *In Christi nomine. Sit notum cunctis |6 quod nos, Petrus, Dei gracia rex Aragonum et comes Barchinone, attendentes quod dignum et justum est ut illi qui |7 nobis serviunt de domo et familia et creacione nostra sunt, aut patris nostri, bone memorie illustris regis |8 Ildefonsi, fuerunt, qui eciam corpora sua pro servicio et honore nostro periculis exponere in preliis et in aliis non formi-|9dant, plena libertate letentur, emfranquimus et franchos, liberos, ingenuos et inmunes facimus vos, ballista-|10rios nostros Raimundum de Aigna et Raimundum de Cardona, et uxores vestras et omnem progeniem et posteritatem utriusque |11 vestrum, unum post alium im·perpetuum, cum omnibus rebus et possessionibus vestris, mobilibus et inmobilibus et se moventibus, |12 habitis et habendis ubique, ab omni questia, tolta, forcia, prestito, bovatico, monetatico, succursu, servitute |13 et compenso, et a* [a] *redempcione ostis et cavalcate, et ab omni servitute et vicinitate et exaccione sive |14 demanda, regali et vicinali, ab omni quoque leuda, pedatico, portatico, tolta et consuetudine, |15 novis et veteribus, statutis et statuendis, per omnia loca nostre dominacionis, per terram videlicet marem, stag-|16num et aquam dulcem.*

Statuimus ergo, precipientes firmiter et districte quod [b] *nemo de gracia nostra |17 confidens possit vel audeat* [c] *unquam a vobis vel de rebus vestris aliquibus exigere |18 vel accipere hec predicta vel horum aliquid a quibus vos emfranquimus, vel vos aut vestra ad ea vel eorum aliquid |19 dandum, faciendum vel solvendum distringere vel compellere aliquo modo, aliqua occasione, aliqua racione vel |20 causa. Preterea statuimus firmiter et mandamus quod non teneamini super aliquo casu vel negocio aut querimonia |21 sive causa firmare directum vel respondere aut placitari in posse alicujus domini vel alterius cujusque persone nisi |22 tantum in posse nostro et sub examine nostra vel proprii bajuli nostri. Nec aliquis dominus nec aliqua quelibet persona |23 possit vel audeat vos in aliquo distringere aut forciare nisi nos tantum vel proprius bajulus noster. Mandamus |24 itaque, precipientes firmiter et districte bajulis, vicariis, merinis, justiciis et aliis hominibus nostris, presen-|25tibus et futuris, quod vos et omnia vestra tanquam nostra propria et specialia manuteneant ubique fideliter et deffendant ||***91v,1** *et a nullo permittant nequiter molestari, et omnia jura vestra faciant vos habere integre et in |2 pace. Quicumque autem contra hanc cartam venire in aliquo attemptaverit, iram nostram et penam mille morabetinorum, |3 post restitucionem illati dampni prius in duplo factam, se noverit sine aliquo remedio incursurum.*

Datum in obsidione castri de Lorenç, VII° idus septembris, [d] *per manu Ferrarii, notarii nostri, et mandato nostro* |4 *et ipsius scripta a Bonanato, anno Dominice Incarnacionis M^{o}CC^o undecimo.*

Signum (signe reial) *Petri,* |5 *De gracia regis Aragonum et comitis Barchinone.*

Testes hujus rei sunt dompnus Nunus Sanctii, |6 *Garçias Romei, Michael de Lusia, Hugo de Turre Rubea, Gueraldus Alamanni, Berengarius de Cerva-*|7*ria, Poncius de Menorb¦a¦, Petrus de Ahonesio, Atto de Fozces, Sanctius de Antilione, Guilelmus de Po-*|8*dio, Martinus Éneguez, Mathalonus de Fréscano, Marchus de Li¦t¦zana, Martinus Luppi de Novals.*

9 *Signum* (signe) *Bonanati, qui mandato domini regis et Ferrarii, notarii sui, hoc scripsit, loco,* |10 *die et anno prefixis.*

[a] Cancel·lat?: ¦*d*¦ [b] Cancel·lat: *neg* [c] Cancel·lat: *vos in aliquo distringere* [d] Cancel·lat: *anno*

6

¦agost¦ 1214

Nòmina dels assistents a l'assemblea de Lleida de 1214.

- ▸ O *ReC*, pergamins extrainventari, núm. 3131.
  Not. dors.: 1. *Nomina baronum, militum et aliorum qui juraverunt fidelitatem domino regi Jacme apud Ilerdam*. 2. *3. Armari de Lleyda, sach A*. 3. *N° 69*.
- a 1918, Joaquim Miret i Sans : *Itinerari de Jaume I "el Conqueridor"*, p. 19–20, nota 1. Omet inexplicablement les línies 35–61 de la primera columna, que comencen amb el títol *Nomina baronum et militum Catalonie*.
- b 1968, Ferran de Soldevila, *ex* a : *Els primers temps de Jaume I*, p. 83–84. Dona el pergamí per perdut.
- c 1972, Antoni M. Aragó : Der katalanische Adel im Parlament von Lerida. *Archiv für Sippenforschung*, vol. 38, p. 593–599. Supleix la part que manca a a i b.
- d 2020, Guillermo Tomás Faci : *Acta Curiarum Regni Aragonum*, tomo I, vol. 1, p. 29–30.

Les abreviatures de noms han estat interpretades de la manera següent: *A.* = *Arnaldus*, *Bn.* = *Bernardus*, *Bg.* = *Berengarius*, *G.* = *Guilelmus*, *J.* = *Johannes*, *P.* = *Petrus*, *R.* = *Raimundus*.

Nomina baronum et militum qui juraverunt fidelitatem domino Jacobo regi apud Ylerdam. (·····)

(Columna 3, línies 1–2 i 57–71:)

Nomina hominum de castris et villis Catalonie. (·····)

De Camarasa: Guilelmus Alegreti, consul, Ollomar, consul, Martinus Compain, consul, Berengarius Gomir[a], *Arnaldus de Solsona, Petrus de na Rossa, Arnaldus Obrer.*

De Montesquiu et Montgay: Raimundus Balager, consul.

De Almenar: ⸢Raimundus⸣[b] *de Aigna, Petrus [Domè]nec*[c][d], *Guilelmus de Almenar, Guilelmus Boniol*[e].

(Columna 4, línies 1–15:)

De comitatu Urgelli.

De Balagario: Raimundus de Pere Guillem, consul, Petrus Frontín, Bernardus Gomir[f], *Arnaldus de Tolone, Guilelmus de Palatio, Petrus de Çagual, Arnaldus de Murello, Pauletus, Guilelmus Stephani, Petrus Ferrer.*

De Albelda: Amador, consul, Johannes de Reguard.

[a] d: omet aquest assistent [b] a,d: *F.* [c] Lectura posteriorment recolzada per la dada que donem en la discussió del document **16** [d] a: *Azones*; d: [...]*ner* [e] a: *Bonol*; d: *Bonfil* [f] a: *Gomiz*

7

1216 – 1259

Obituari dels llinatges Millà i Alaric.

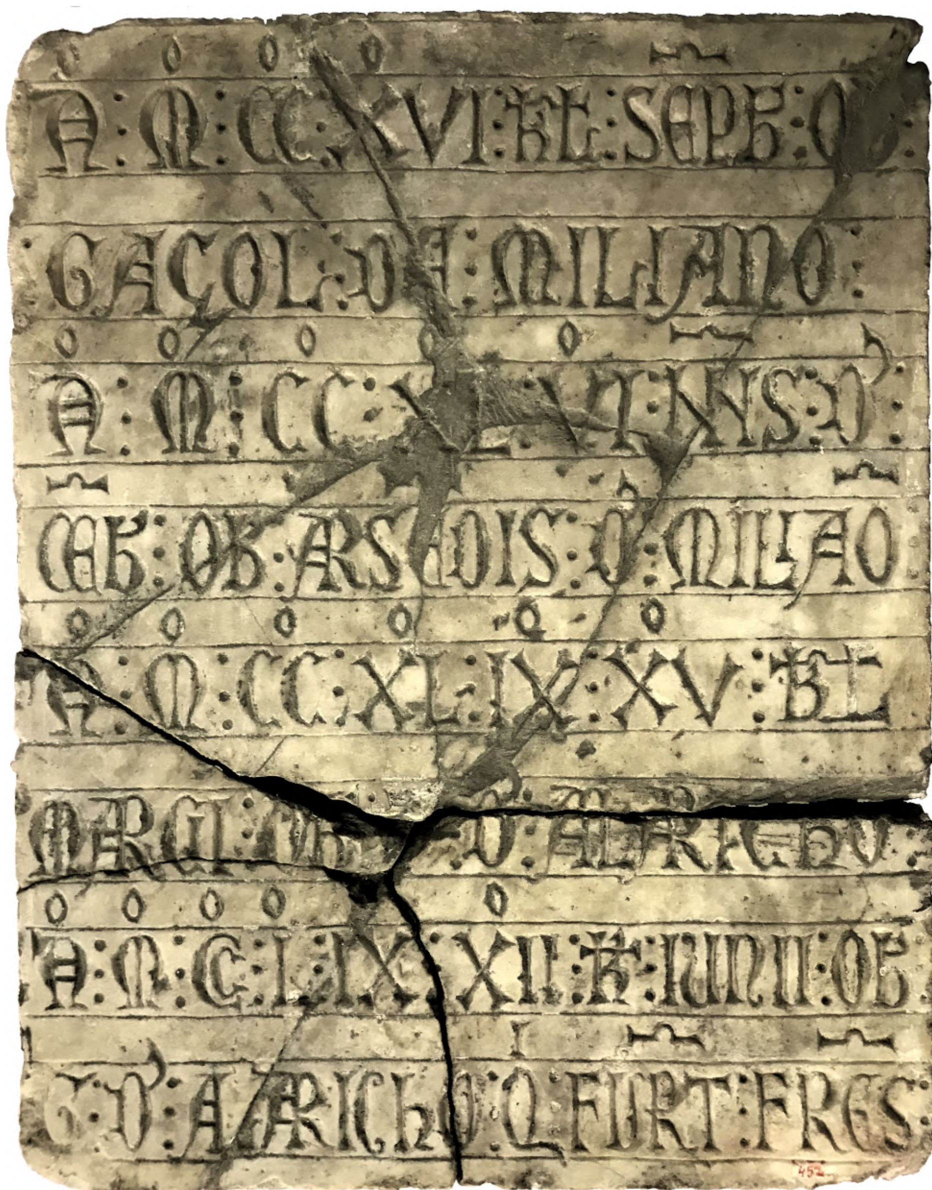
- ► O Làpida procedent de l'església de Millà, $36 \times 28,3 \times 5$ cm^3 : Museu de Lleida, inv. 452.
- a 1897 : *Boletín oficial eclesiástico de la diócesis de Lérida*, vol. 7, núm. 7, p. 116–117.
- b 1936, Pedro Armengol : Museo Arqueológico del Seminario de Lérida. Catálogo. *Esperanza, Revista mensual del Seminario Ilerdense*, 25 març 1936, p. 59–62.
- c 1993 : *Museu Diocesà de Lleida. Catàleg. Exposició PULCHRA*, núm. 105.

1 *ANNO MºCCºXVIº, KALENDIS SEPTEMBRIS, OBIIT*
2 *GAÇOL DE MILIANO.*

3 *ANNO MºCCºXLº, VIº NONAS DE-*
4 *CEMBRIS, OBIIT ARSENDIS DE MILIANO.*

5 *ANNO MºCCºXLºIXº, XVº KALENDAS*
6 *MARCII, OBIIT ⸢P.⸣ DE ALARICHO.*

7 *ANNO MºCCºLºIXº, XIIº KALENDAS IUNII, OBIIT*
8 *G. DE ALARICHO, QUI FUERUNT FRATRES.*

La làpida de l'església de Millà que transcrivim com a document 7
(Museu de Lleida, inv. 452)

8

24 maig 1238

*L'abat d'Àger estableix a Pere d'Alaric i son germà Guillem, veïns de Millà, el capmàs que havia pertangut a Ferrera i que havia estat donat a l'església de Sant Pere d'Àger per Magença, filla de Ramon Berenguer [II] d'Àger (document **2**). A canvi, els donataris hauran de pagar cada any nou sous per Tots Sants.*

► O *Ag*, L 1185.
Pergamí, carta partida. Not. dors.: *Factum est*.

A Segle XIV : *Ag*, Ct 451 (f. 221r–221v). Epígraf: *Qualiter abbas et capitulum dederunt ad censsum Petro de Alarig et Guilelmo de Alarig quoddam caputmanssum in villa de Miylà pro novem solidis censsualibus.* Nota al marge: *No⌊ta⌉ stabilimentum caput mansi turris d·Alerich, termini de Millà, qualiter reverendus dominus Arnaldus, abbas Agerensis, de voluntate tocius capituli ⌊stabilivit⌉ Petro et Guilelmo d·Alerich, fratribus, habitatoribus ville de Millà, pro VIIII° solidis solvendis anno quolibet in festo Omnium Sanctorum*.

α 1766/68, Jaume Caresmar : *Ag*, Co 1211.

β 1768/70, Jaume Caresmar : *Ag*, Re 586.

|1 *Notum sit cunctis quod nos, Arnaldus, Dei gracia Aggerensis abbas, cum expressa voluntate et assensu tocius capituli, per nos et per successores nostros, damus et concedimus vobis, Petro de Alarig, et fratri vestro, Guilelmo de Alarig, habi-|2tantes in villa de Miliano, et vestris aut cui vos volueritis, videlicet, illud capud manssum ab integrum q⌊uam⌉ Ferraria olim defuncta habebat, tenebat, possidebat et habere debebat in villa de Miliano et in cunctis suis |3 terminis pro Aggerens⌊e⌉ ecclesia. Prenotatum, autem, capud manssum dedit domina Maenza, filia domini Raimundi Berengarii de Àger, domino Deo et Aggerens⌊i⌉ ecclesie Sancti Petri.*

Damus, inquam, vobis predictum capud manssum ab integrum, cum omnibus |4 juris que ad eum pertinet et pertinere debet, cum omnes decimas ad eundem capud manssum pertinentes quantum ad jus nostrum pertinere debent pro ulla aliqua racione, cum censsum, questias, jovam et carrigium et firmamen-|5tum directi, cum totum quantum in predictum capud manssum habemus gratis vel vi. Tali vero pactu damus vobis et vestris predictum caput manssum cum introitibus, exitibus et melioracionibus cunctis ac universis perti-|6nenciis quod vos et vestris faciatis nobis et successoribus nostris annuatim in festivitate Omnium Sanctorum VIIII solidos melioris monete curribilis valle Aggeris pani et vino censsuales. Et de predictum donum |7 non eligatis alium seinorem nec patronem nisi nos et successores nostros, nec possitis prenotatum donum dividere inter filios et filias, set unum eligite qui in predicta condicione habeat, possideat et teneat ad |8 servicium et fidelitatem nostram et successorum nostrorum, bona fide sine ullo malo ingenio.

Quod est actum VIIII kalendas junii, anno ab Incarnacione Domini M^o^CC^o^XXX^o^ VIII°.

Sig+num Arnaldi, Aggerensis |[9] abbatis, sig+num Arnaldi Sancti Justi, sacriste, sig+num Arnaldi Castellionis, operarii, sig+num Bartolomei, subsacriste, sig+num Arnaldi de Basilia, prepositi, sig+num Joannis Honofredi, sig-|[10]n+um Bernardi Berengarii, sig+num Raimundi de Miliano, nos qui hanc cartam jussimus scribi et firmari.

Bernardus Aimerici, sacerdos, rogatus scripssit, cum literis rasis et emendatis in III et in |[11] V ac sexta linea, suumque (signe) *posuit die et anno prefixo.*

9

Tudela [de Segre], 22 juliol 1259

El rei Jaume I concedeix a Jaume d'Alaric la batllia d'Almenar.

- ▸ P *ReC*, reg. 10, f. 137v.
- α 1934, J. E. Martínez Ferrando : *Catálogo de la documentación relativa al antiguo reino de Valencia contenida en los registros de la Cancillería Real, I*, doc. 229.
- a 2014, R. I. Burns : *Diplomatarium of the Crusader Kingdom of Valencia* (Princeton Univ. Press), doc. 233.

137v,11 [a] *Per nos et nostros damus et concedimus tibi, Jacobo d·Alarico, bajuliam d·Almenar et terminorum suorum. Ita quod predictam bajuliam habeas, |[12] teneas et possideas dum bene et fideliter te habueris in officio supra dicto. Et colligas et recipias pro nobis omnes redditus, exitus |[13] et proventus ac omnia alia jura nostra que nos habemus et habere debemus in villa de Almenar et terminis suis. Concedentes tibi quod habeas |[14] et recipias inde pro tuo oficio et labore totum illud quod alii bajuli in dicta bajulia actenus constituti consueverunt recipere |[15] et habere.*

Data apud Tudelam, XI° kalendas augusti, anno Domini M^o^CC^o^L^o^ nono.

[a] Al marge: *III solidi et medium Jacensium*

10

Montpeller, 1 juny 1262

El rei Jaume I perdona a Guillem d'Alaric, sagristà de València, i als seus servents en relació amb Arnau March, que els acusava d'haver-se endut la seva dona i haver tingut relacions sexuals amb ella.

▸ P *ReC*, reg. 12, f. 62r.

α 1934, J. E. Martínez Ferrando : *Catálogo de la documentación relativa al antiguo reino de Valencia contenida en los registros de la Cancillería Real, I*, doc. 394.

a 1936, J. Vincke : *Documenta Selecta*, doc. 10.

b 1982, A. Huici i M. D. Cabanes : *Documentos de Jaime I de Aragón*, doc. 1266.

c 2014, R. I. Burns : *Diplomatarium of the Crusader Kingdom of Valencia* (Princeton Univ. Press), doc. 397.

62r,1 [a] *Per nos et nostros remitimus, absolvimus et diffinimus vobis, dilecto nostro Guilelmo d·Alarico, sacriste Valencie, |2 et familie vestre et vestris im·perpetuum, omnem peticionem, questionem et demandam et omnem penam civilem et crimina-|3lem quam contra vos et dictam familiam vestram et bona vestra possemus facere, movere, infligere vel imponere |4 racione sive occasione querimonie quam Arnaldus March contra vos proponebat coram nobis pro facto uxoris sue, |5 quam, ut ipse asserebat, vos cum dicta familia vestra sibi in Gerunda abstuleratis et eam carnaliter cogno-|6veratis. Ita quod racione predicta non teneamini nobis nec dicto Arnaldo March nec alicui alii persone unquam aliquo |7 tempore in aliquo respondere, set sitis inde cum omnibus bonis vestris habitis et habendis liberi penitus et |8 inmunes, prout melius dici potest et intelligi ad vestrum vestrorumque bonum et sincerum intellectum. Mandantes |9 et cetera.*

Datum in Montepesulano, kalendis junii, anno Domini M°CC°LX° secundo.

[a] Al marge: *XII denarii*

11

31 març 1264

En aquesta data el comte Àlvar d'Urgell havia contragut un deute amb Guillem d'Alaric, sagristà de València. Mort el comte, el seu marmessor Jaume de Cervera va satisfer el que restava d'aquest deute, a saber, 1600 sous jaquesos.

▸ α *circa* 1300 : *ReC*, Varis, vol. 413, *De debitis per dominum regem solutis pro comitatu Urgell*, fol. 1.

1r,1 *Peccuniarum quantitates infra scripte solute fuerunt per dominum regem |2 Jacobum, bone memorie, racione comitatus Urgelli.*

(·····|·····)

15 *Item solvit Guilelmo de Alarico, sacriste Valencie, quondam, qui sibi debebantur restantes ad solvendum |16 de majori quantitate per dictum comitem sibi debita cum instrumento facto auctoritate Arnaldi de Muro, |17 presbiteri, pridie kalendas aprilis,*

anno Domini MºCCºLXº quarto. De quibus fuit facta [a] |18 *dicto domino regi per Jacobum de Cervaria, manumissorem predictum*[b]. *Que facta fuit auctoritate* |19 *Petri de Solerio, notarii Ilerde, IIIº kalendas novembris, anno Domini MºCCºLXIX.* |20 —— *MDC solidi Jaccensium.*

[a] àpoca? [b] del comte Àlvar d'Urgell

12

Perpinyà, 7/24 febrer 1267

El rei Jaume I rep un emissari del rei dels tàrtars, el qual proposa una aliança per a la conquesta de Terra Santa. Jaume I correspon amb un altre emissari, Jaume d'Alaric, al qual encarrega que obtingui més informació de primera ma.

- α Segle XIII, *Llibre dels feits del rei en Jaume* :
  - ▸ H 1343: Biblioteca Univ. Barcelona, Ms. 1, f. 172v.
  - C 1380: Biblioteca de Catalunya, Ms. 1734, f. 148r.
- β 1551, Pere Antoni Beuter : *Segunda parte de la Corónica general de España, y especialmente de Aragón, Cathaluña y Valencia*, lib. 2, cap. 50, f. 143r–143v.
- γ 1582, Bernardino Gómez Miedes : *De vita & rebus gestis Iacobi I, regis Aragonum, cognomento Expugnatoris*, lib. 17, cap. 11, p. 332.
- δ 1584, Bernardino Gómez Miedes : *La historia del muy alto e invencible rey Don Jayme de Aragón, primero d·este nombre, llamado el Conquistador*, lib. 17, cap. 11, p. 381–382.

L'itinerari del rei Jaume I [*Redondo 2013*] permet situar aquests fets entre el 7 i 24 de febrer de 1267, dates en les quals el rei es trobava a Montpeller abans i després d'una estada a Perpinyà que inclou el 19 del mateix mes.

α. Capítol H 458 = C 385 [De com el rei en Jaume rebé l'ambaixador del rei dels tàrtars, i de com don Ferrís de Liçana desafià el rei].

E, quant nós fom venguts de Montpeyler e fom en Perpenyà, envià·ns don Ferrís ⌊*de Liçana*⌋ *Iª carta en la qual nos enviava*[a] *desafiar. E entrà aquel dia matex I messatge del rey dels tartres*[b]. *E dixem nos que d·açò·ns teníem nós per pus ahontats, car en aquel dia nos era venguda carta del pus alt rey del món, de gran amor, e don Ferriç* ⌊*de Liçana*⌋ *nos acunydava*[c]. *Que nós no érem veats d·anar a estar, car nós solíem pendre grua e avoçtarda. Mas pus ell tant ho vol, iré a estar, que pendré coloms e pigues.*

[a] C: *envia* [b] C: *missatge dels tartres* [c] C: *se cuydava bé*

β. Lib. 2, cap. 50, f. 143r–143v

Bolviendo al propósito do nos dexamos, quando el rey don Jayme hovo despachado los negocios porque yva a Montpeller, dio la buelta para Cathaluña, y siendo en Perpiñán, ‖**143v** [a] *halló allí un embaxador de·los tártaros, que le traýa cartas de amistad y de aliança de su rey, con muchos presentes y joyas ricas de cosas extrañas. Y el mesmo día que el tártaro explicó su embaxada tan honrrosa, le embió una carta de desafío don Ferriz de Liçana, por que ya eran passadas las treguas que avían firmado con el rey los cavalleros aragoneses de que ya havemos hablado. El rey acceptó la embaxada del Tártaro con mucho plazer, y dio muchas preseas y muchas dádivas al embaxador, despidiéndole y embiando con él un cavallero llamado Jayme Alarich (otros dizen Amalrich), hombre sabio y muy entendido, por embaxador al Gran Tártaro, con presentes de muchas cosas d·estas nuestras tierras que no se hallan por allá, para que le respondiesse en su nombre a·lo que pedía en sus cartas. Es a saber, que era contento de tenerle por amigo y hermano de armas.*

[a] Epígraf al marge: *Viene un embaxador de·los tártaros al rey don Jayme.*

γ. Lib. 17, cap. 11, p. 332

Rex vero Mompellerio Perpinianum reversus, invenit præstolantem se nuncium cum epistola, qua Ferrentius Liciana, unus ex proceribus Aragoniæ, regem ob nonnullas acceptas injurias ad certamen provocabat. Quo die contigit, ut legatus a magno Tartarorum imperatore missus, cum grandi comitatu Perpinianum ingrederetur ad regem, oratum in summa, ne expeditionem ad Hierosolymitanam regionem debellandam detrectaret; se enim, & copiis, & armis juvaturum; modo ipse bello præesset. Has duas, adeo inter se, & genere, & proposito dissidentes, uno die acceptas legationes Rex perpendens: altera, quam a summo rege ad imperatoriam tantæ expeditionis bellicæ potestatem vocabatur; alteram, qua a subjecto sibi regulo provocabatur, risum vix continere potuit.

δ. Lib. 17, cap. 11, p. 381–382

(·····) *quedándose el rey en Mompeller por negocios del estado. Los quales concluýdos, se vino a Perpiñán, villa (como hemos dicho) de las más principales de España, y agora la más fuerte de toda ella, donde le aguardava un criado de don Ferriz de Liçana, de los más principales barones de Aragón, con una carta muy sellada, por la qual, incitado por algunos malsines, desafiava al rey a salir en campo con él, por ciertos agravios pretendía haver recebido d·él. El mesmo día aconteció que entró en Perpiñán un embaxador de·los tártaros muy acompañado de gente* ‖**382 a** *estraña. El qual venía al rey de parte su señor, en suma, para rogarle que no rehusasse de emprender la conquista de la tierra santa de Hierusalem, que le ayudaría para ella con gente y armas y todo lo demás, sólo que se hallasse presente con su persona y fuesse el general d·esta empresa. Quedó el rey muy maravillado de·la embaxada del embaxador tártaro, y mucho más de·la de*

don Ferriz de Liçana. Por ver en un mesmo día y lugar concurrir dos embaxadas juntas, tan differentes entre sí de razón y propósito. La una por la qual era llamado del mayor emperador del mundo para general de tan alta empresa. La otra por verse desafiar tan sin respetto de un vassallo suyo. Y assí no pudo tener la risa. Recibió pues con mucho regalo a los tártaros. Y para mejor despacharlos, concertó con Joan Alarich, cavallero perpiñanés que le havía seguido en quantas jornadas havía hecho de pequeño, y era muy diestro guerrero, fuesse por su embaxador con ellos al Gran Cham, su emperador, con fin de enterarse de·la voluntad y fuerças de los tártaros para la empresa. Y assí se despidieron muy alegres por llevar consigo al embaxador del rey, para mostrar que havían hecho algún effecto con su embaxada (según que de la llegada de Alarich y lo de más que por allá passó adelante se hablará largo).

13

Toledo, 25 desembre 1268 / 14 gener 1269

Havent tornat del seu viatge d'ambaixada al país dels tàrtars, Jaume d'Alaric en dona comptes al rei Jaume I, que es trobava a Toledo. Aquest decideix acceptar la proposta del rei dels tàrtars d'aliar-se en una croada a Terra Santa.

- α Segle XIII, *Llibre dels feits del rei en Jaume* :
  - ▸ H 1343: Biblioteca Univ. Barcelona, Ms. 1, f. 176v–177r
  - C 1380: Biblioteca de Catalunya, Ms. 1734, f. 151v–152r.
- β 1551, Pere Antoni Beuter : *Segunda parte de la Corónica general de España, y especialmente de Aragón, Cathaluña y Valencia*, lib. 2, cap. 50, f. 144r.
- γ 1582, Bernardino Gómez Miedes : *De vita & rebus gestis Iacobi I, regis Aragonum, cognomento Expugnatoris*, lib. 17, cap. 11, p. 337–339.
- δ 1584, Bernardino Gómez Miedes : *La historia del muy alto e invencible rey Don Jayme de Aragón, primero d·este nombre, llamado el Conquistador*, lib. 17, cap. 18, p. 389–391.

α. Capítol H 476 = C 402 [De com el rei projectà una croada a Terra Santa aliat amb els tàrtars].

E, quant vench al VIII[a] *dia que·y haguem estat*[b]*, venchnos missatge que Jacme d·Alarig*[c]*, qui era nostre, e nós l·avíem enviat al rey dels tartres, que era vengut de là, e que·ns aportava bon messatge. E ab ell venien II tartres, honrats hòm*‖**177r***ens, mas la I era pus honrat e·l avia major poder. E dixem-ho al rey de Castella. E el rey tench la cosa per gran e per esquiva e fort maravellosa. E dix-nos que aquela gent era molt falsa, per què havia temor que, quant nós fossem là, que ells no·ns complissen aqueles paraules que·ns enviaven*[d] *a dir, per ço com lo feyt era molt gran. Però que conexia bé que, si nostre Senyor nos hi volia guiar, que anch tan bon feyt ne tan honrat no féu negun rey,*

que tota la Sancta Terra d·Oltramar e·l Sepulcre se'n poria goanyar. E ell no·ns ho podia conseylar per nuylla res.

[a] C: *V* [b] Al final del capítol immediatament anterior: *E estiguem en Toledo VIII dies* (coincideixen H i C) [c] C: *Jacme Alarich* [d] C: *enviaren*

β. Lib. 2, cap. 50, f. 144r

En aquellas fiestas de Navidad llegó allí [a] *mossén Jayme Amalrich, que venía del Gran Tártaro y traýa dos cavalleros tártaros, grandes señores de Tartaria, que venían para tratar con el rey de Aragón que passasse en Ultramar a la Soria* [b]*, que·l Gran Tártaro le ayudaria a conquistar toda la Tierra Santa.*

[a] A Toledo [b] És a dir, Síria

γ. Lib. 17, cap. 11, p. 337–339

Quo ipso tempore, ut in Jacobi triumphum omnia cessisse viderentur, novorum hominum species & formę Toletum invectæ sunt. Ab oris enim usque Scyticis, ut refert historia, legati Tartarorum imperatoris Barcinonem appulerant una cum Joanne Alarico, nobili Perpinianensi, quem rex, superioribus diebus, Perpiniano, quo venerat alius Tartarorum legatus, miserat ad illorum imperatorem ut perciperet illius mentem de que iis quæ per legatum promittebantur certior fieret. Itaque, reversus ille cum duobus illius imperii principibus viris legatis, Barcinone relictis, Toletum cum nonnullis eorum famulis, Tartarico more indutis, ingressus est, magna totius populi ad eos videndos facta concursatione, ut mediterranei solent, nova quæque pręsertim transmarina, vehementer admirari.

Itaque Alaricus a rege lętissime exceptus, præsentibus Alfonso, rege, & regina & Ferdinando, principe, ac etiam archiepiscopo multisque proceribus sic legationem suam renunciavit.

Posteaquam Perpiniano, me, rex, legatione ad Tartarorum principem, Magnum Cham, adire jussisti, nihil tam mihi curæ fuit, quam ut sedulo, superatis tot, tantisque ||**338** *longissimi itineris laboribus & viæ difficultatibus, quae mihi in mandatis data fuere recte obirem factumque est, divino duce numine, ut & legationis meæ finem feliciter consecutus fuerim & magnum quoque tibi honorem ex illa, ut nunc audies, attulerim.*

Perveni namque ad ipsos prope hyperboreos Scytarum fines, quos nunc tartarorum appellant, ubi tuo audito nomine, Cuillanus, illorum princeps, cum suis, deposita innata barbarie, humanissime me exceperunt, atque ut primum de animo & voluntate tua erga se factus est certior; ¦te¦que sacram expeditionem Hierosolymitanam libenter suscepturum, modo quæ per legatos tibi promissa sunt, ac ipse tuo nomine, illo sancienda veneram, pręstitissent, nimiopere lætati fuerunt, atque triginta diebus manerem ibi, rogarunt,

quoad de omnibus certior jam fierem. Quo toto tempore per interpretem nihil tam curarunt quam ut imperatoris suique exercitus potentiam, opes, propeque infinitatem mihi ostentarent, ac ut re vera esse comperirem, quęcunque legati de imperatore suo predicarunt. Inveni sane posse illum ducenta millia peditum, equitum vero, ad centum millia in campum proferre esseque gentem pugnacissimam, sed multitudine potius quam pugnandi arte pręstantem. Frigoris quidem patientissimam, utpote borealibus assuetam rigoribus, sed tanquam bello semper intentam, non tam domi intra muros, quam foris in tentoriis subdio agentem. Præterea Christianam illos profiteri religionem, sed eam tot involutam erroribus, vixque ullis cultam præceptis, adeo ut prope faciant ridiculam. Caussam autem tam efflagitatæ ab eis expeditionis ad Hierosolymitanam terram recuperandam, non tam pietatem aut religionem esse, quam livorem & æmulationem Turcarum gentis, quæ Hierosolymas cum tota Palestina occuparat, ac non modo Tartarorum, sed Armeniorum atque Græcorum magnos contra ipsam missos exercitus, tenuioribus validissime profligarat. Propterea quod ea non multitudine, sed strenua bellandi arte cæteris gentibus quæ sunt ad orientem præstet. Verum cur a te potius quam ab aliis Christianis Europæ principibus, Tartarus auxilium nunc petat, faciunt infelices illorum conatus, atque inanes hactenus susceptę Hierosolymitanę expeditiones, ut qui neque sese Tartaris adjungere, neque ab eis consilium, auxiliumve capere in aggrediendis Turcis voluerint. Proinde, audita fama & magno rerum a te gestarum nomine, & ||[339] *quod copiis & exercitatissimo ad bellandum præstas milite, præliandique arte superas atque studio tandem & affectu magno in hanc curam intendis; iccirco te ad eam prosequendam adhortatur, promittitque ⸢i.e.⸣ & milite & armamentis & frumentaria re & commeatu te quandiu bellum in Turcas fuerit adjuturum. Ac non modo Tartaros Armeniosque, sed Græcos horumque imperatorem Paleologum, similia pręstituros modo hujus communis & sacri belli dux fias atque auctor, ut etiam ex Græcis intellexi.*

Finita Alarici oratione, rex illico collaudato illo, atque pro tantis legationis suæ qua fuerat egregie functus laboribus, se illi, cum primum in Aragonia veniret, large benefacturum promisit. Deinde ostendit velle se, Deo favente, id bellum suscipere.

δ. Lib. 17, cap. 18, p. 389–391

Cap. XVIII. De los tártaros que vinieron a Toledo con Alarich, embaxador del rey, el qual relató su embaxada, haziendo la descripción del gran poder y costumbres de los tártaros. ||[389 b]

A esta sazón, en medio de·la gran fiesta y regozijos (por que todo sucediesse en triumfo del rey) aparecieron en Toledo nuevos trages y maneras de gentes, venidos de los extremos de la Scytia junto a los hyperbóreos (como lo refiere la historia) con los embaxadores del Gran Cham, emperador de los tártaros, los quales havian aportado en Barcelona con Joan Alarich, cavallero perpiñanés, del qual poco antes diximos como le embió el rey con embaxada al mesmo emperador para entender su voluntad y determinación cerca la conquista de Hierusalem. También para certificarse de su poder y forma que

tenia para favorecerle en esta jornada. Lo qual bien entendido y visto por Alarich, se bolvió juntamente con los nuevos embaxadores del mesmo emperador, que venían al rey para enterarse de su voluntad, y que no havría falta en la empresa. A estos dexó Alarich en Barcelona, y passó a Toledo, trayendo consigo algunos criados d·ellos vestidos con estraño trage a su usança. En cuya entrada huvo grandíssimo concurso de toda la ciudad por verlos y hazer grandes maravillas de lo visto, como suelen los meditarráneos maravillarse más que otros de toda cosa nueva que vehen, mayormente de·lo que viene allende el mar.

Entrando pues Alarich en palacio y besando al rey las manos, fue también recebido d·él, que le abraçó y mostró grandíssimo contentamiento de su llegada. Y hallándose presentes el rey y reyna de Castilla, con el príncipe don Fernando y el arçobispo y grandes, con otras muchas personas de cuenta, le mandó el rey que explicasse su embaxada. Lo qual plugo mucho a Alarich y dixo d·esta manera.

Desde aquel día que Vuestra Alteza me mandó partir de Perpiñán con embaxada para el gran Cham, emperador de los tártaros, y persiguiendo mi viage me libré, con el favor ||**390 a** *divino, de tantos y tan increýbles trabajos y peligros como los muy largos y no andados caminos trahen consigo, ninguna cosa tanto he procurado com hazer mi officio con la fidelidad y diligencia que a vuestro real servicio devo. Y assí con el mesmo favor soberano, bolviendo ante Vuestra Real presencia, he llegado al desseado fin y próspero sucesso de mi embaxada, pues también se entenderá por ella la esclarecida fama y renombre que Vuestra Alteza ha sacado d·ella.*

Llegué a los hyperbóreos montes y extremos fines de los scytas, que agora llaman tártaros. Donde en oyr toda aquella gente vuestro nombre, y que yva con embaxada vuestra a ellos, Cuyllán, su emperador, que se intitula Rey de los Reyes y Señor de los Señores, con todos los suyos, dexada aparte su natural barbaria y fereza para con los estraños, me recibieron humaníssimamente, y con muy grande regozijo y alegría me pusieron ante su presencia. Donde expliqué mi embaxada, certificando de parte de Vuestra Alteza la mucha voluntad y real ánimo para con ellos. Más como persiguiendo mi razonamiento, concluhí con que emprenderíades de buena gana la conquista de Hierusalem y de la Tierra Santa, si todo lo que sus embaxadores havían prometido dar de su parte en favor y ayuda d·esta jornada se cumpliesse. Todos se alegraron de oyr esto estrañamente, y me respondieron por el intérprete que el gran señor cumpliría esso y mucho más. Y que para más certificarme del gran poder suyo, me quedasse por unos treynta días con ellos. En el qual tiempo se preciaron mucho de regalarme y mostrarme, con la guía de un bien entendido faraute, el immenso poder con la increýble grandeza y magestad de su emperador junto con su infinidad de exército. Demás de su gran riqueza y fertilidad de campaña, pues en pan y todo género de ganados parece que no hay más copiosa tierra en el mundo. Hallé cierto ||**390 b** *d·él que puede muy largamente hechar dozientos mil hombres de a pie y cien mil de a cavallo, gente de sí guerrera, pero que puede más con la muchedumbre que con el aire y destreza de pelear. Que resiste bravamente al frío, y como aquella que está hecha al rigor de la tramontana, es muy dada a trabajos, y con esto tiene muy poco de la urbanidad y*

policía de vida. Porque como siempre anda en guerra, no gusta tanto de encerrarse a bivir denro de las ciudades, que también las hay entre ellos muy grandes aunque incultas, quanto de habitar en las tiendas y pavellones por la campaña. Professan nuestra religión christiana tan embuelta en errores y supersticiones, y casi sin preceptos algunos, que más presto la hazen ridícula que devota. La causa de su tan importuna demanda sobre la conquista de Hierusalem no es tanto por zelo de religión, quanto por la emulación y inuidia que tienen a la gente turquesca. Porque en sus ojos les han tomado a Hierusalem y toda la tierra de Palestina, y por que con menos número de gente havían vencido muy grandes exércitos, no solo de armenios y babilonios, pero de los mismos tártaros, que se havían juntado contra ellos. Y assí, de muy sentidos porque los turcos con menos gente pueden más que ellos y son más diestros en el pelear, buscan el favor y ayuda de gentes estrañas que sean diestras en la guerra, para que, ayuntándose con estos prevalezcan contra ellos. La razón empero porque el Tártaro quiere más valerse de Vuestra Alteza que de los otros príncipes christianos es las infelices y desastradas empresas que hasta aquí han hecho los otros en esta santa demanda, por no haver querido ayuntarse con ellos ni seguir su consejo en el acometer los turcos. Por esso, oýda la fama de las grandes prohezas y hazañas de Vuestra Alteza, que va muy estendida por el mundo, y por saber la mucha destreza y arte ||[391 a] *que tenéys en el pelear con tan exercitada gente, y soldados como mantenéys para la guerra, os ruegan y animan para la empresa d·esta y prometen de valeros con grande número de gente y armas, y de avituallar el exército por todo el tiempo que la guerra contra los turcos durare. Esto es sin el favor y socorro de los armenios, que dessean lo mismo con fin de ayudaros, y mucho más el emperador Paleólogo, vuestro deudo, con todos los griegos, los quales, por librarse de tan crueles vezinos, ayudarán con vidas y haziendas para esta guerra sólo que vos, señor, seáys el general y grande caudillo d·ella.*

Cap. XVIIII. Como, oýda la embaxada de Alarich, el rey determinó seguir la empresa de Hierusalem, y de los extremos que la reyna, su hija, hizo por ello, y de muchos que se le offrecieron para esta jornada.

Acabada por Alarich de explicar su embaxada, el rey, con todos los que se hallaron presentes holgaron infinito de oyrla y alabaron mucho su trabajo y diligencia en haverla tan felicemente conclúydo con haver descubierto los ánimos con el poder y fuerças de aquellas gentes para proseguir la empresa. Sobre esto dixo el rey que se encomendaría a nuestro Senor y suplicaría le inspirase lo que más fuesse para su servicio y mayor ensalçamiento de su santo nombre.

Luego dixo a la reyna mandasse hospedar y regalar mucho al embaxador y a los tártaros que con él vinieron. Finalmente prometió a Alarich te[nr]ía[a] *memoria de remunerar muy bien sus trabajos en bolviendo a Cataluña. Después, a cabo de una pieça que estuvo callando y pensando sobre la embaxada, mientras ||*[391 b] *los demás estavan recontando las cosas maravillosas que Alarich havía relatado, recordó como de un sueño, y significó al rey y reyna y a los demás que cabe él se hallavan, como con el favor divino determinava de emprender esta conquista.*

[a] Ad lit.: *ternía*

14

València, 14/25 gener 1269

Jaume d'Alaric es presenta davant del rei Jaume I a València acompanyat de dos emissaris tàrtars i un de grec. Aquests proposen al rei d'emprendre conjuntament una croada a Terra Santa.

- α Segle XIII, *Llibre dels feits del rei en Jaume* :
  - ▸ H 1343: Biblioteca Univ. Barcelona, Ms. 1, f. 178v.
  - C 1380: Biblioteca de Catalunya, Ms. 1734, f. 153r.
- β 1551, Pere Antoni Beuter : *Segunda parte de la Corónica general de España, y especialmente de Aragón, Cathaluña y Valencia*, lib. 2, cap. 50, f. 146r.
- γ 1582, Bernardino Gómez Miedes : *De vita & rebus gestis Iacobi I, regis Aragonum, cognomento Expugnatoris*, lib. 17, cap. 11, p. 340.
- δ 1584, Bernardino Gómez Miedes : *La historia del muy alto e invencible rey Don Jayme de Aragón, primero d·este nombre, llamado el Conquistador*, lib. 17, cap. 20, p. 392–393.

α. Capítol H 482 = C 408 [De com el rei en Jaume rebé els ambaixadors dels tàrtars i dels grecs].

E nós, que érem en València, vench-nos Jacme Alarich ab los tartres e altre missatge de Grècia que·y havia. E dixeren-nos de part del gran Cha, qui era rey dels tartres, que ell havia cor e volentat d·ajudar-nos, e que venguéssem a Alayas o en altre loc, e que ell exiria a nós, e per sa terra trobaríem ço que mester auríem; e axí poríem ab ells ensemps conquerir[a] *lo Sepulcre. E deya que ell nos bastaria de genys e·ns bastaria de conduyt*[b]. *E dix-nos l·altre missatge, de Paliàlogo, emperador dels grechs, que ell nos enviaria per mar conduyt.*

[a] C: *conquerre* [b] C: *que ell nos bastaria de conduyt*

β. Lib. 2, cap. 50, f. 146r

Venido el rey don Jayme en Valencia, los tártaros apretaron el negocio del passage con él, diziendo que el gran señor su príncipe tenía mucho en voluntad de conquistar el Santo Sepulchro, quitándolo de poder de infieles, para lo qual tenía offrescida su vida, persona y estado. De suerte que si los príncipes de Poniente passavan allá con un buen exército, él se juntaría con ellos, y como todos eran christianos haziendo la querra común contra los turcos, les destruyrían del todo. Para este effeto hallarían por toda la tierra sojeta a·los tártaros provisión y mantenimiento abundantíssimamente y a buen barato,

con todo reconocimiento que a hermanos (como lo eran ellos en Jesu Christo) se puede y deve hazer. Y el gran Barot, que era el capitán del exército de Abaga, le saldría a carrera a la ciudad Alaias, si él passava allá, para acompañlarle a verse con su señor Abaga que estava en Damasco.

[a] *Es esta mesma sazón llegó a Valencia un embaxador griego del emperador Paleólogo de Constantinopla, diziendo que si su Alteza quería hazer tanto y tan señalado servicio a Dios y beneficio a los christianos que estavan en Soria en querer passar allá, supiesse y tuviesse por cierto que conquistaría el Santo Sepulchro, porque la fama de sus cavallerías y victorias que Dios le diera a él y a la casa de Aragón era tal en la Tierra Santa, que estavan espantados todos los infieles d·ellas y temblavan en oyr su nombre. Por tanto, como él sabía el secreto y verdad d·este negocio, le encarescía la honrra de Dios y salvación de todos los christianos que estavan en Soria, en peligro de se todos perder, y offrescíale de embiar provisiones quantas menester fuessen para todo su exército yendo por mar, que no hoviesse de gastar él sino en ayuntar sus cavalleros y gente que fuesse gran exército.*

[a] Epígraf al marge: *Embaxada del emperador de Constantinopla*

γ. Lib. 17, cap. 11, p. 340

Quo tempore legati Tartari qui Barcinone remanserant, cum alio legato tunc a Paleologo imperatore Græcorum ad regem misso, Joanne Alarico duce, urbem intrarunt. A quibus per Alaricum similis superiori legatio, præsenti populo, renunciata in summa fuit:

Magnum Cham optare ut Hyerosolyma terra sancta e Turcarum manibus eriperetur atque ob honorem christianis restitueretur, seque ad id præstiturum omnia, ac non modo in turcas per se commoturum bellum, sed regiam classem frumento & omni commeatu adjuturum modo rex cum classe portum Aialazi, aut alium quemvis Minoris Asię ad Ortum, teneret & cursum Hierosolymam dirigeret.

Legati vero Paleologi milites nullos, commeatum & rem frumentariam ipsum mari abunde missurum regio exercitui promiserunt.

Quibus auditis, rex susceptam belli expeditionem promulgari fecit, ac deinde se totum in eam dedit per multosque exemplo suo ad se insequendum pellexit.

δ. Lib. 17, cap. 20, p. 392–393

Cap. XX. Cómo, llegado el rey a Valencia, oyó a los embaxadores tártaros y a los de la Grecia, y acceptó sus offrecimientos y prometió de seguir la empresa. ||**392 b**

Luego que el rey entró en Valencia, llegaron de Barcelona los embaxadores de Tartaria y de la Grecia. Los quales, guiados por Alarich, entraron ante el rey a hazer su embaxada, conforme a la que Alarich hizo en Toledo.

Y en suma era que el gran emperador Cuyllan, Rey de los Reyes y Señor de los Señores, desseava que la tierra santa de Hierusalem fuesse librada de poder y mano de los turcos, y por la honrra de Christo restituýda a los christianos, que para este effecto ayudaría al rey llevando esta empresa, y no sólo movería por su parte cruel guerra contra los turcos, pero que provehería la armada y campo del rey de todas vituallas luego que él y su gente llegassen al puerto de Ayalazo, o otro qualquier de·la Asia Menor al Oriente, y llevasse la vía de Hierusalem para la conquista.

Los embaxadores del emperador Paleólogo no prometieron soldados ni guerra aparte contra los turcos, porque él la tenía en sus tierras con otros a·quién havía quitado el imperio (como se dirá adelante), sinó panática y todo género de vituallas para la armada del rey, con que abreviasse su venida y siguiesse el orden que en la Grecia de passo se le daría.

Oýdas las dos embaxadas, respondió el rey que, con el favor de nuestro Señor, por la cobrança y restitución de su glorioso y Santo Sepulcro al pueblo y poder christiano, no dexaría perder una tan principal occassión como se le offrecía por mar y por tierra con el favor de dos tan supremos emperadores para tan santa y señalada conquista. Que por ello accetava la empresa y que dentro de muy pocos días se dispo[nr]ía[a] *a entrar en ella, confiando que los dos, y cada uno por sí, cumplirían muy largamente lo que por sus embaxadores le prometían. Con esta respuesta y mercedes que* ||**393 a** *el rey hizo a los embaxadores, los despidió y se partieron d·él muy contentos.*

[a] Ad lit.: *disporn*ía

15

Barcelona, 1 març 1269

El rei Jaume I dona a Jaume d'Alaric un cens de 250 sous jaquesos que paguen els homes d'Almenar.

► P ReC, reg. 16, f. 142r. Epígraf: *Jacobi de Alarico*; afegit posteriorment: *Donacio cujusdam census hominum de Almenaris*.

Aquest cens havia estat establert el 1265 [*ReC, reg. 13* : f. 257v].
El 1337 el tenia Berenguer Gomir **53**.

142r,13 *Per nos et nostros, damus et concedimus per hereditatem propriam, francham et liberam tibi, Jacobo de Alarico, et tuis imperpetuum illos ducentos et* |14 *quinquaginta solidos Jaccensium censuales quos homines Almenaris nobis facere tenentur pro domengio nostro quod habemus in orta Almenaris. Quod censuale,* |15 *cum fatica et alio jure ac dominio que in dicto domengio et contra omnes illos et singulos qui nobis censuale*

predictum faciunt et facere |16 *tenentur habemus* ⌊*racione*⌋ *censuale ejusdem domengii predicti, tu et tui seu quos volueritis, ad dandum, vendendum, impignorandum ac alienandum, et ad omnes tuas* |17 *tuorumque voluntates inde cui et quibus volueritis* ¦*perpetuum*¦[a] *penitus franche et libere faciendas, sicut melius scribi et cetera. Exceptis tamen militibus et clericis* |18 *seu lecis religiosis. Mandantes firmiter universis hominibus predictis qui vobis dictum censuale facere tenentur quod tibi et tuis vel cui volueris* |19 *prout*[b] *dictum est, respondeant de censu et omnibus aliis supra dictis.*

Datum Barchinone, kalendas marcii, anno Domini M^o^CCLX octavo.

[a] Ad lit.: *ppet*¦*ac*¦*ui* [b] Ad lit.: *per ut*

16

Barcelona, 13 març 1269

*El rei Jaume I confirma a Jaume d'Alaric el privilegi de franquesa que Pere el Catòlic havia concedit als seus avantpassats Ramon d'Anya i Ramon de Cardona i els seus descendents (document **5**). Concretament, Ramon d'Anya i Ramon de Cardona consten respectivament com a rebesavi i avi de dit Jaume d'Alaric.*

▸ P *ReC*, reg. 16, f. 146r. Epígraf afegit posteriorment: *Confirmatio Jacobi de Alaricho*.

El 1261 Jaume I atorgava una confirmació similar a un altre veí d'Almenar. També en aquest cas es tracta d'un privilegi de franquesa que Pere el Catòlic havia concedit a un avantpassat junt amb la seva esposa i descendència. Concretament, aquesta confirmació va ser atorgada a Guillem de Mollet, fill del difunt Pere de Mollet i net de Pere Domènec, en altre temps veí d'Almenar. Aquest últim és el que havia rebut el privilegi original [*ReC, reg. 11*: f. 206v]. El seu nom apareix també al costat de Ramon d'Anya en el document **6** com a representants d'Almenar en l'assemblea de Lleida de 1214.

146r,1 *Per nos et nostros, ex certa sciencia laudamus, concedimus et confirmamus tibi, fideli nostro Jacobo de Alarico*[a]*, et tuis successoribus im·perpetuum* |2 *cartam franchitatis et ipsam franchitatem quam illustris dominus rex Petrus bone memorie, pater noster, fecit et* |3 *concessit Raimundo de Aynna*[b]*, abbavo, et Raimundo de Cardona, avo tuis, et sue posteritati, ut in dicta carta continetur. Ita* |4 *quod tu et tui successores im·perpetuum predicta franchitate utamini et ipsa tibi et tuis in omnibus et per omnia observetur,* |5 *ut in dicta carta melius et plenius continetur. Mandantes firmiter vicaris et cetera.*

Datum Barchinone, tercio idus marci, anno |6 *Domini millesimo ducentesimo sexagesimo octavo.*

[a] Cancel·lat i reescrit a l'interlineat superior [b] També s'hi podria llegir *Aytina*, però el document **5** confirma la lectura *Aynna*

17

Barcelona, 15 març 1269

*L'infant Pere confirma a Jaume d'Alaric el cens de 250 sous jaquesos que paguen els homes d'Almenar (document **15**).*

- ▸ P *ReC*, reg. 28, f. 23r.

23r,19 *Nos, infans Petrus et cetera, per nos et nostros, laudamus et confirmamus vobis, Jacobo de Alarico, et vestris in perpetuum donacionem quam predictus dominus rex, pater noster, vobis* |20 *fecit de illis CCL s. Jaccensium censualibus quos homines Almenaris eidem domino regi dare debent pro domengio quod h[abet] in* |21 *orta Almenaris et de toto jure et dominio que in d[icto] domengio habebat vel habere debebat racione dicti censualis, [ut in instrumento dicti]* |22 *domini regis inde vobis facto plenius continetur. Promitentes [quod contra] predictam donacionem non venie[mus], per nos vel interpositam* |23 *personam. Immo ipsam observabimus et faciemus inviolabiliter observ[ari], sicut melius dici p[otes]t et intelligi, ad vestrum vestrorumque* |24 *sanum et sincerum intellectum.*

Datum Barchinone, idus marcii. [a]

[a] Fol. 22r: *anno Domini M^{o}CC^{o}LX°VIII°*

18

Tarragona, 27 març 1269

L'infant Pere reconeix a Camí de Peramola, veguer de Tarragona i del Camp, que li deu mil sous barcelonesos per un cavall que li va agafar i que va donar als missatgers del rei dels mongols.

- ▸ P *ReC*, reg. 35, f. 52r.
  - α 1908, Joaquim Miret i Sans : Viatges de l'infant Pere, fill de Jaume I, en els anys 1268 y 1269, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, vol. 18, núm. 161 i 162, p. 171–185 i 203–212 (p. 182).
  - β 1909, Francesch Carreras y Candi : La creuada a Terra Santa (1269–1270). *Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, p. 106–138 (p. 112).
  - γ 1950, Ferran Soldevila, *ex α* : *Pere el Gran. Primera part: L'infant*, p. 246.

52r,1 *Nos, infans Petrus et cetera, concedimus et recongnoscimus nos debere vobis, [Ca]mino de Peramola, vicario de Terrachone et Campi ac bajulo, mille solidos Barchinonensium, |2 monete de terno, racione cuiusdam equi quem a vobis c[epi]mus et dedimus nunciis regis mogollorum. Quos quidem mille solidos as[sig]na-|3mus vobis habendos et percipiendos in universis redditibus et exitibus bajulie predicte. Promitentes vobis quod in eisdem [re]ddi[tibus] ali[quid] non |4 tangemus nec accipiemus nec tang[i] vel accipi faciemus au*[sic] *permitemus donec vobis de dictis mille solidis f[uerit] safisf[actum].*

Datum Terrachone, |5 VI° kalendas aprilis, anno Domini M°CC°LX°IX°.

19

4 setembre 1269 – febrer 1270

Jaume d'Alaric participa en l'expedició frustrada a Terra Santa.

▸ P ReC, reg. 17, f. 117r–144v.

a 1909, Francesch Carreras y Candi : La creuada a Terra Santa (1269–1270). *Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, p. 106–138.

117r,1 *[In] Dei nomine. |2 [Co]mensam de donar ració a la companya del senyor rey per manament de·n |3 [Pere] Ferrandis.*

(·····‖·····)

139r,1 *Feem de meció per raó del misatge del tàrter que amenà en Acre en Jacme d·Alarig.*

2 *Primum costa l·alberc en quels mesen — XVIII besants.*

3 *Item munta la despessa que lur donam que feeren en Acre per XIII dies DCC s. torneses qui munt[en] |4 — CVIII besants.*

5 *Item costaren los draps de loguer que lur mesen en l·ostal — III besants.*

6 *Item donam al misage major — IIII canes de preset vermeil e II enaps d·argent.*

7 *Item donam a son frare — III canes de preset vermel e I enap d·argent.*

8 *Item donam al misatge de l·arcabisbe d·Artzenga — III canes de preset vermel e II enaps d·argent.*

9 *Item donam al misatge del rey d·Ermínia — IIII canes de preset vermel e II enaps d·argent.*

10 *Item donam a·n Jacme d·Alarig — III canes de preset vermel e I enap d·argent.*

11 *E costaren tots aquests enaps e tot aquest drap — CCC XXX VIIII besants.*

[12] *Suma que costa tota aquesta meció dels misatges del Tàrter e de·n Jacme d·Alarig — CCCC LX VIII besants.*

(·····‖·····)

144v,[1] *Item reebem de·n Pere Ferrandis CCCC LX VIII besants los [quals] nos liurà dessà |[2] qui venc de Paliòlogo e foren donats a la meció dels misatges del Tàrter e de·n Jacme d·Alarig.*

20

Lleida, 31 desembre 1271

L'infant Pere reconeix que deu 1000 sous jaquesos a Guillem d'Alaric, sagristà de València.

► P *ReC*, reg. 28, f. 32r.

32r,[13] *Nos, infans Petrus et cetera, recognoscimus et confitemur nos debere vobis, Guilelmo de Alerico, sacriste Valencie, et vestris mille solidos Jaccensium |[14] [quos nobis] nunc in Ilerda bono amore mutuastis. Quos, siquidem, mille solidos vobis promittimus solvere in pace, sine dampno et missione |[15] vestra.*

Datum Ilerde, IIe kalendas janerii, anno Domini M[o]CC[o]LXX[o] primo.

21

8 febrer 1272

Ex a: *Guillem d'Alaric, sagristà de València, reconeix a Geralda de la Guàrdia, priora d'Alguaire, i al seu convent ésser ben pagat de tots els deutes que devien a Bartomeua d'Alaric, ja difunta.*

O Arxiu del Monestir Santjoanista de Valldoreix, pg. T 83.

a 2010, Jesús Alturo : *Diplomatari d'Alguaire i del seu monestir duple de l'orde de Sant Joan de Jerusalem (1245–1300)*, doc. 141.

22

Barcelona, 8 setembre 1274

El rei Jaume [1] requereix als seus batlles, entre els quals hi ha [Jaume] d'Alaric,

batlle d'Almenar, que li facin arribar els diners que puguin de les respectives batllies per tal de preparar una guerra que dit rei considera imminent.

▸ P ReC, reg. 18, f. 62v.

62v,1 *[Di]e et anno predictis misit dominus rex bajulis suis inferius nominatis litteras sub hac forma.*

2 *Jacobus et cetera. Fideli suo {Guilelmo*[a] *de Alarico, bajulo Almenaris}*[b] *salutem et graciam. Cum racione guerre quam modo |*3 *in Cathalonia habere credimus denarios necessarios habeamus, et volumus de nostris redditibus et exitibus, in quantum |*4 *poterimus nos juvare, mandamus vobis firmiter quatenus preparetis nobis omnes denarios quos poteritis de |*5 *nostra bajulia extrahere et habere, vel nobis super ejusdem redditibus et exitibus mutuare. Taliter faciend[o] |*6 *quod statim cum mandatum nostrum receperitis super hoc tot et tantos denarios nobis mittere possitis |*7 *quod fidelitatem vestram valeamus inde merito comendare. Alioquin sciatis quod non possemus desister[e] |*8 *quin bajuliam quam pro nobis tenetis, alii q¿ue? super eadem nobis mutuare vellet tradore hab¿er?emus.*

*Datum |*9 *Barchinone, VIº idus septembris, anno Domini MºCCºLXXº quarto.*

[a] Erroni, hauria de dir *Jacobo* [b] Nom i càrrec extrets de la lín. 17 i posats en lloc de *Martino del Trillar, bajulo Perpiniani*, que figura en aquest punt del text

23

Lleida, 4 maig 1275

El rei [Jaume I] reconeix deure diverses quantitats a Guillem d'Alaric, sagristà de València, i disposa que aquests deutes siguin satisfets mitjançant els rèdits d'Almenar i Tamarit.

▸ P ReC, reg. 20, f. 253r. Epígraf afegit posteriorment: *Castri de Os*.

253r,5 *Per nos et nostros. Recognoscimus et confitermur debere vobis, Guilelmo de Alaricho, sacriste Valencie, et vestris mille et |*6 *ducentos solidos Jachensium racione bladi quod nobis mutuastis et tradidistis pro nobis Arnaldo d·Artesia ad opus re-|*7*tinencie castri de Os. Et debemus vobis mille solidos Jachensium pro uno equo quem a vobis modo emimus et habuimus. |*8 *Et tres mille et centum et quinquaginta solidos Jachensium pro ducentis et decem kaficiis cibarie menssure |*9 *Ilerde que nobis modo mutuastis in presenti guerra quam habituri sumus. Et quia predictum bladum et equm ac ci-|*10*bariam a vobis habuimus et recepimus, et inde vestri bene pacati sumus nostre voluntati, renunciamus excepcione |*11 *non receptorum bladi et equi ac cibarie predictorum. Et sic est summa*

quam[a] *debemus vobis inter totum quinque mille* |[12] *et trescentos et quinquaginta solidi Jachensium.*

Quos, quidem, [quinque][b] *mille et trescentos et quinquaginta solidos Jachensium assig-*|[13]*[n]amus vobis, dicto Guilelmo de Alaricho, et vestris habendos et recipiendos in primis denariis quos racione exercitus* |[14] *vel peyte aut qualibet alia racione jactabimus in ville Almenaris et Tamariti et unaquaque ipsarum vel* |[15] *ab hominibus earundem villarum habebimus de cetero qualibet racione. Mandantes firmiter universis hominibus dictarum* |[16] *villarum, presentibus et futuris, et collectoribus denariorum quos ibi de cetero, ut dictum est, jactabimus vel inde* |[17] *habebimus qualibet racione, quod de ipsis denariis respondant vobis et vestris et cui vel quibus volueritis loco vestri,* |[18] *et non alicui alii, in·solutum dicti debiti, non expectato nostro alio mandato, donec, scilicet, sitis persoluti* |[19] *vos et vestri de debito memorato. Et eo vobis persoluto, presentem a vobis recuperent albaranum.*

Datum |[20] *Ilerde, IIII° nonas madii, anno Domini M^{o}CC^{o}LXX° quinto.*

[a] Ad lit.: *quod* [b] Manca a l'original

24

7 setembre 1278

Ex a: *El rei Pere remet totes les demandes civils i criminals que tenia contra Ramonet de Cardona, fill de Guillem, i els seus homes, pels danys causats als homes i dones de les seves terres, amb el pacte que, en deu anys, satisfaci tots els damnificats i pagui els seus deutes.* Addició: *Un dels testimonis és Jaume d'Alaric.*

- ▶ O *ReC*, pergamins Pere II, cp. 109, núm. 97. Carta partida.
- a 2011, Stefano M. Cingolani : *Diplomatari de Pere el Gran. 1. Cartes i Pergamins (1258–1285)*, doc. 133.

[1] *Noverint universi quod nos, Petrus, Dei gracia rex Aragonum, per nos et omnes successores nostros, cum hoc presenti publico instrumento suo pleno ac firmo robore* |[2] *im·perpetuum valituro, ex certa sciencia nostra, absolvimus, diffinimus ac remitimus im·perpetuum vobis, nobili Raymundeto de Cardona, filio quondam nobilis Guilelmi de Cardona* |[3] *et pro vobis omnibus militibus et hominibus vestris, omnes inurias, peticiones, acciones et demandas civiles et criminales ad nos pertinentes et pertinere debentes contra* |[4] *vos vel vestros aut bona vestra, et milites et homines vestros ac bona eorum, racione maleficiorum et dampnorum datorum et injuriarum illatarum per vos et dictos milites ac homines* |[5] *vestros, simul vobiscum vel pro vobis aut racione vestri, hominibus*

et feminis nostris et terre aut jurisdiccionis nostre usque in hunc presentem diem aliqua racione, |[6] absque omni retentu nostro et successorum nostrorum. Facientes inde vobis, et pro vobis omnibus militibus et hominibus vestris, firmum pactum de non petendo et de |[7] non agendo, in jure vel extra jus, per nos vel per interpositam personam, ullo modo. Ita tamen quod vos, pro vobis et dictis militibus et hominibus vestris, satis-|[8]faciatis omnibus illis hominibus et feminis terre et jurisdiccionis nostre de vobis et dictis militibus et hominibus vestris querelantibus de omnibus injuriis |[9] et maleficiis et dampnis datis eisdem in personis vel rebus eorum. Et creditoribus vestris de vobis querelantibus in tota terra et jurisdiccione nostra satisfa-|[10]ciatis de debitis in quibus eis tenemini obligati. Et hec omnia compleatis infra spacium decem annorum continue completorum a die quo hoc presens |[11] scribitur instrumentum.

Et ego, predictus Raymundetus de Cardona, pro me et omnibus militibus et hominibus meis, recipiens a vobis, excellentissimo domino |[12] rege predicto cum graciarum accione, remissionem, absolucionem et diffinicionem ac graciam supra dictam, promito per me et omnes meos vobis, dicto domino regi, |[13] stipulanti pro vobis et hominibus terre ac jurisdiccionis vestre, attendere et complere omnia et singula supra dicta prout pxpressa sunt superius et notata |[14] obligans inde vobis, dicto domino regi, hoc recipienti, pro vobis et hominibus terre ac jurisdiccionis vestre, omnia que a vobis habere debeo et recipere, et vos |[15] michi dare debetis racione excambii castri et ville de Sancta Linia.

Actum est hoc VIII° idus septembris, anno Domini millesimo ducentesimo |[16] septuagesimo octavo.

Sig+num Petri, Dei gracia regis Aragonum. sig+num Raymundeti de Cardona, predictorum, qui hoc concedimus et firmamus, firmarique ro-|[17]gamus.

Sig+num Jacobi de Alarico, sig+num Raymundi Scorna, sig+num Petri Marchesii, scriptorum dicti domini regis, testium.

[18] *Sig*(signe)*num mei, Guilelmi de Pulcro Vicino, notarii publici Ilerdensis, qui auctoritate curie et paciariorum ejusdem loci hoc instrumentum scripsi a libro |[19] memoriali Petri de Solerio, quondam notarii publici Ilerdensis, qui morte preventus hoc instrumentum in formam publicam redigere nequivit.*

25

Barcelona, 13 maig 1279

El rei [Pere el Gran] mana a Bernat de Fluvià que no es quedi els rèdits del castell d'Os que acostumava a percebre Ramon de Cardona i que els cedeixi a Jaume d'Alaric.

▸ P *ReC*, reg. 41, f. 74r.

74r,3 *Bernardo de Fluviano. Quod dominus rex intellexit quod ipse retinuit penes se redditus quos nobilis Raimundus de Cardona |4 consuevit recipere in castro de Os racione homagii quod dictus Raimundus, ut dicit, sibi facere tenetur. Quare mandat quod |5 desistat percipere dictos redditus. Immo quicquid percepit tradat Jacobo de Alaricho.*

Datum Barchinone, III° idus may[a]. |6 *Signavit Petrus Marchés.*

[a] *anno Domini millesimo CC°LXX° nono* (f. 73r, lin. 26)

26

València, 27 juny 1279

El rei [Pere el Gran] mana als homes de Santalinya que donin les quèsties de blat i de diners a Jaume d'Alaric.

▸ P *ReC*, reg. 41, f. 101r.

101r,7 *Universis hominibus de Sancta Linia mandamus vobis quatenus donetis pro nobis questiam bladi fideli nostro Jacobo de |8 Alaricho, prout est fieri consuetum. Et similiter questiam denariorum suo tempore detis eidem, prout fieri consuevit.*

Datum |9 ut supra.[a]

[a] *Valencie, V° kalendas julii* (lin. 4); *anno Domini MCCLXX nono* (f. 98r, lin. 10); *Signavit Petrus de Sancto Clemente* (lin. 4)

27

8 octubre 1279

Permuta entre el rei Pere el Gran i Ramon de Cardona, fill de Guillem de Cardona: el segon transfereix al primer el castell de Santalinya; a canvi, el primer transfereix al segon els castells de Puiggròs i Torregrossa així com la meitat del castell dels Castellots i 2500 morabatins alfonsins d'or. Entre els testimonis figuren Jaume d'Alaric i Guillem d'Alaric, ardiaca de València.

▸ A 1597, Francesc Vidal, notari de Barcelona : Arxiu Comarcal de la Noguera, Fons de Bellpuig de les Avellanes, ACN200-85-T2-294.

B 1758, Jaume Caresmar, *ex* A : *Cartophylacium ecclesiæ Sanctæ Mariæ Bellipodii Avellanarum ordinis canonicorum præmonstratensium*, vol. I, f. 244r–250r.

El preàmbul de l'exemplar A especifica que es va fer a Barcelona a partir d'un exemplar autèntic en pergamí.

[1r,9] *In Christi nomine. Noverint universi quod |[10] nos, Petrus, Dei gratia rex Aragonum, per nos |[11] et omnes successores nostros, ex certa |[12] scientia nostra, cum hoc presenti publico instrumento |[13] suo pleno robore in perpetuum valituro, per-|[14]mutamus et in jure permutationis tra-|[15]dimus et excambiamus ac concedimus vobis, |[16] nobili Raymundeto de Cardona, fillio |[17] nobilis Guillermi de Cardona, et successo-|[18]ribus vestris inrevocabiliter in perpetuum, |[19] castra nostra de Podio Grosso et de Turre Gro[s]-|[20]sa, sita in Urgello, per alodium franchum, libe-|[21]rum et inmune, prout melius eadem |[22] castra habemus et possidemus ex venditio-|[23]ne quam nobis fecit nobilis Raymund[us] |[24] de Cervaria. Ittem permutamus et ex |[25] cambiamus ac jure permutationis trad[i]-|[26]mus et concedimus vobis, dicto nobili Raymund[e]-|[27]to de Cardona et vestris, demidiam partem cas[tri] |[28] des Castellots et terminorum suorum. Itte[m] |[29] addimus, damus et tradimus ad formas[a] dicti cam-|[30]bii duo milia et quingentos morabatinos |[31] Alfonsinos in auro. Quod quidem excambium |[32] sive permutationem totam facimus vobis |[33] pro castro vestro de Sancta Linya cum termi-||[1v,1]nis et pertinentiis suis universis.*

Qua quidem |[2] castra et villas de Podio Grosso et de Turri Gros-|[3]sa et demidiam partem integriter castri dels |[4] Castellots et terminorum suorum permutamus vobis |[5] cum omnibus hominibus et feminis in dictis castris |[6] de Podio Grosso et de Turri Grossa et in cun-|[7]tis terminis suis habitantibus et de cetero |[8] habitaturis, et cum pleno jure et dominio |[9] quod nobis competit et competere potest pro |[10] indiviso in castro et villa des Castellots et in |[11] cunctis terminis suis et in onmibus hominibus |[12] et feminis dicto castro et villa des Castellots ha-|[13]bitantibus et habitaturis racione demidie par-|[14]tis predicte. Cum domengiis, vineis, censibus, |[15] furnis, gallineiis, fogaciis et pernis, et cum |[16] questiis, toltis, forciis, adempriviis, et cum |[17] terris, quartis et quintis, et cum bannis, collo-|[18]nis, firmamentis et stacamentis, et cum aquis, |[19] aqueductibus, baceis, fontibus sive puteis, et |[20] cum lignis, montibus, vallibus seu[b] ermibus, ne-|[21]moribus, trobis et inventionibus, et cum omnibus |[22] aliis exitibus et redditibus ac proventibus et ple-|[23]no jure ac dominio que nobis competun[t] |[24] vel competere possunt in predictis castr[is] |[25] et villis et in unoquoque eorum aliquo modo, |[26] racione vel causa.

Afrontat autem castrum de |[27] Turri Grossa ex una parte in termino de |[28] Juneda, et in alia in termino de Vimpha-|[29]ro, de tertia in termino de Vila plana, |[30] et ex quarta vero parte in termino de |[31] Pradell, et de alia in termino de Miral-|[32]camp, et in alia in termino de Puig Gros.

[33] *Ittem, castrum de Podio Grosso affrontat |[34] ex una parte in termino de Juneda, |[35] et de alia in termino des Castellots, et |[36] de alia in termino de Arbeca, et de |[37] alia in termino de Bell Fort et in termino ||[2r,1] de Turre Grossa.*

Castrum vero des Castell[ots] |[2] afrontat de una parte in termino |[3] de Juneda, et de alia in termino de Bo[r]-|[4]gis Albis, et de tertia in termino d[e] |[5] Binaixa, de quarta in termino dels |[6] Homells, et de alia in termino de Arbeca, |[7] et de alia in termino de Podio Grosso.

Qu[e] |[8] quidem castra cum omnibus pertinentiis su[is] |[9] fatemur nomine vestro possidere donech corpora-|[10]lem inde intraveritis pocessionem, qu[am] |[11] intrandi vestra propria auctoritate vobis et vestris |[12] concedimus absque omni retentu nostro, quem |[13] in dictis castris et villis et in unoquoque eo[rum] |[14] non facimus quoquo modo. Et si forte totum |[15] excambium predictum sive permutatio que et |[16] quam nobis facimus valent modo, seu vale-|[17]bunt in futurum, plus quam castrum vestrum |[18] de Sancta Linya cum pertinentiis suis |[19] universis, totum quantumcunque sit, parum |[20] vel plurium[sic] quoquo modo, illud totum vo-|[21]bis et vestris damus ex mera liberalita-|[22]te nostra, tradimus concedimus vobis, Raymun-|[23]deto de Cardona predicto et vestris. Renunti[an]-|[24]tes ex certa scientia nostra beneficio mi-|[25]noris pretii et diseptionis ultra demidiam. |[26] Et sic ab hac die in antea volumus |[27] et concedimus quod predicta omnia et singula |[28] que vobis permutamus ac jure permuta-|[29]tionis tradimus et concedimus habeatis, te-|[30]neatis, possideatis et expletetis, ad ven-|[31]dendum, dandum, inpignorandum et alienan-|[32]dum et ad omnes vestras vestrorumque volun-|[33]tates inde penitus in perpetuum faciendas. |[34] Nos siquidem et successores nostri faciemus |[35] vos, dictum nobilem Raymundetum de ||[2v,1] Cardona et vestros predicta castra omnia et singula |[2] cum omnibus aliis et singulis supra dictis |[3] que vobis permutamus habere, tenere, |[4] [pacifice] possidere et expletare franche, libere |[5] et quiete per alodium franchum, liberum et inmu-|[6]ne, ab omni obligatione, substitutione |[7] ac onere remota penitus et expedita. Et |[8] faciemus inde vobis et vestris bonam voluntatem, |[9] defensionem ac legitimam guerentiam, in jure |[10] et extra jus, et in causa et ante causam, |[11] extra causam et post causam, sine omni dam-|[12]no et gravamine expensa et missione |[13] vestra et vestris.

Promittentes quod omnes |[14] homines predictorum locorum et uniuscujusque eorum |[15] qui pro vobis vel pro Raymundo de |[16] Cervaria sint obligati desobligabimus et |[17] desobligari faciemus ab omnibus debitis sive |[18] missionibus et obligationibus de quibus te-|[19]nentur obligati vel astricti alicui vel aliqui-|[20]bus, cum instrumentis vel sine instrumentis, aliquo modo, |[21] racione vel causa, et etiam ab omnibus vinculis |[22] et substitutionibus quibus dicta castra et ville |[23] de Podio Grosso et de Turri Grossa sunt |[24] substituta vel obligata alicui vel aliquibus |[25] personis substitutis per aliquem cujuscunque |[26] conditionis sint. Nec de cetero faciemus seu |[27] consentiemus quominus dicta castra sive |[28] loca predicta omnia cum omnibus et singulis |[29] supra dictis in posse[c] et patente per alodium |[30] franchum vos et vestri perpetuo habeatis et possi-|[31]deatis ad omn[es] vestras voluntates facien-|[32]das in eternum.

Et si questio vobis vel vestris |[33] aliquo tempore moveretur de predictis |[34] castris vel eorum aliquo ab aliquibus personis |[35] qui substitutionem aliquam vel vinculum |[36] habeamus in predictis castris, seu ab ali-|[37]quibus aliis personis cujuscunque con-

ditionis ||3r,1 sint, promittimus nos vos et vestros defendere |2 aliquo jure, non obstante civili vel |3 ecclesiastico, et ponere ante vos et ducere |4 causam totam nostris propriis sumptibus |5 et expencis, sine [d] expensa |6 et missione vestra et vestrorum. Et si forte, quod |7 absit, aliquas expensas in defendendo |8 dicta castra vel litigando racione predicta |9 fueritis, promittimus eas omnes vobis restitu-|10ere et resarcire[e] sine dampno et grava-|11mine que inde vos vel vestros non oporteat |12 sustinere.

Mandantes militibus, castlanis |13 et aliis hominibus castrorum predictorum quod |14 ab hac die in antea attendant vobis |15 et vestris corporalibus[f] et onere cum castris pre-|16dictis et faciant vobis fidelitatem, homa-|17gium et juramentum. Et nos in continenti |18 absolvimus eos nobis, et volumus et con-|19sedimus quod habeant vos in dominum |20 naturalem.

Ad majorem autem vestram vestrorumque |21 cauthelam, damus vobis fidejussores sal-|22vetatis nobiles Guillermum de Angu-|23laria et Barengarium de Podio Viridi, |24 eorum quecunque[g] in solidum, qui nobiscum |25 et sine nobis faciant vos, Raymunde-|26tum de Cardona et vestros castra predicta |27 com omnibus et singulis supra dictis |28 et unumquodque eorum, cum omnibus terminis |29 et cum ingresibus et egresibus et ⌊cuntis⌉[h] |30 pertinenciis suis, habere, tenere, paci-|31fice possidere et expletare castra |32 predicta et villas cum omnibus et singulis |33 supra dictis per alodium franchum, liberum |34 et inmunem, ab omni obligatione, substi-|35tutionibus remota penitus et expedita. |36 Et faciam inde vobis bonam salv[e]-||3v,1tatem et defensionem ac legitimam guarentiam |2 in jure et extra jus, sine omni dampno et grava-|3mine et expensa ac missione vestra et |4 vestrorum.

Quam fidejussionem predictam |5 nos, Guillermus de Angularia et Beren-|6garius de Podio Viridi predicti, libenter |7 faciemus et concedimus vobis, nobili Raymun-|8deto de Cardona predicto et vestris. Renuncian-|9tes scienter beneficio dividende actionis |10 et novarum constitutionum, et epistole divi Adria-|11ni, et doli. Obligantes nichilominus[i] vobis |12 et vestris omnia bona nostra et cujuslibet nostrum |13 in solidum pro predictis omnibus attendendis |14 et inviolabiliter perpetuo observandis, |15 mobilia et inmobilia, specialiter et |16 generaliter, ubique habita et haben-|17da.

Versa visa, nos, Raymundetus de Car-|18dona, gratis et expontanea volunta-|19te accipientes a vobis, excellentissimo domino Petro, |20 Dei gratia rege Aragonum, excambium sive |21 permutationem predictam q⌊ue⌉ et quam nobis |22 facitis de castris et villis de Turre Grossa |23 et de Podio Grosso, de dimidia parte des |24 Castellots cum omnibus aliis supra dictis, |25 fatemur et recognocimus in veritate nos |26 inde esse bene pacatos et contentos ad |27 nostram voluntatem de toto excam-|28bio sive permutatione supra dictis et de |29 summa duorum millium et quingen-|30torum morabatinorum. Et ideo, renuntiamus |31 scienter et consulte exceptioni non receptorum |32 predictorum castrorum de Turre Grossa et de |33 Podio Grosso et demidia partis des Castel-|34lots, cum omnibus suis pertinentiis, et pre-|35dictorum morabatinorum non receptorum, |36 et doli et exceptioni

in facti. Et cum |[37] hoc eodem publico instrumento, suo pleno ||[4r,1] robore in perpetuum valituro, per nos |[2] et omnes successores nostros, ex certa scien-|[3]tia nostra, permutamus, excambiamus |[4] ac jure permutationis tradimus et con-|[5]sedimus vobis, excellentissimo domino Petro, Dei gratia |[6] regi Aragonum, et successoribus vestris cui |[7] vel quibus volueritis in perpetuum, |[8] castrum nostrum et villam de Sancta |[9] Linya, cum fortitudine ipsius castri |[10] et cum castlanis et aliis hominibus |[11] in dicto castro et villa et in cunctis |[12] terminis suis habitantibus et habitatu-|[13]ris, et cum questiis, toltis, forsiis et |[14] ademprivis, et cum vineis, domengeiis, |[15] alodeiis et dominicaturis, et cum censibus, |[16] pernis, fogaciis et galinis, et cum de-|[17]cimis, tertiis, quartiis et quinteiis, |[18] et cum justitiis, colonis, firmamentis, |[19] et stacamentis, et cum furno et aquis, |[20] aqueductibus, et cum montibus, vallibus |[21] seu ermibus, et cum lignis, nemoribus, |[22] carnageiis, carrigiis, tragineis et batutis |[23] et venationibus, et cum omnibus aliis exitibus et |[24] redditibus et juribus omnibus et pleno |[25] dominio nobis competentibus et competere |[26] debentibus in dicto castro et vila de Sancta |[27] Linya et in cuntis terminis suis.

Afrontat |[28] castrum de Sancta Linya ex una parte in termino |[29] de Monte Rubio, et ex alia parte in termino de |[30] Monte Cluso, et de tertia in termino de Castro |[31] Novo, et de alia in termino castri de Tartareu, |[32] et de alia in termino castri de Os, et de alia |[33] in termino Ville Nove de Molet, fratrum Bellipo-|[34]dii Premostratensis ordinis, et de alia in |[35] termino de Camarasa, et de alia in ter-||[4v,1]mino castri de Privà.

Et si forte castrum predictum |[2] et vila de Sancta Linya cum omnibus aliis et |[3] singulis supra dictis plus valet hodie, vel |[4] in futurum vallebit, ex cambio supra dicto quod |[5] nobis facimus de castris de Turre Grossa et de |[6] Podio Grosso et demidia parte des Castellots et |[7] morabatinis predictis, illud totum quantum-|[8]cunque sit ex nostra mera liberalitate, donationis |[9] titulo inter vivos, vobis et vestris damus, tradimus et |[10] concedimus. Renuntiantes scienter et consulte |[11] beneficio minoris pretii et exceptionis ultra |[12] dimidiam et omni alii juris beneficio pro nobis fa-|[13]cienti in hac parte. Et cum hoc eodem pub-|[14]lico instrumento fatemur castrum et villam Sancta Linya |[15] cum terminis et pertinentiis suis nomine vestro pos-|[16]sidere donech corporalem inde entraveritis |[17] seu aprenderitis pocessionem, quam quidem |[18] intrandi et recipiendi propria vestra auctoritate vobis |[19] et vestris cui vel quibus volueritis plenum licitum[j] |[20] et potestatem damus, concedimus. Et sic, ab hac |[21] die in antea qua presens scribitur instrumentum |[22] habeatis castrum et villam predictam de Sancta Lin-|[23]ya, teneatis, possideatis et expletetis ad ven-|[24]dendum, dandum, inpignorandum et alienandum, |[25] et ad omnes vestras vestrorumque voluntates inde pe-|[26]nitus perpetuo faciendas. Promittentes solempni |[27] stipulatione et fide bona interposita et |[28] sub obligatione omnium bonorum nostrorum, per nos |[29] et successores nostros, quos ad hoc idem teneri |[30] volumus et obligamus, quod castrum predictum |[31] et villam de Sancta Linya cum omnibus aliis |[32] et singulis supra dictis faciemus vos, dominum |[33] et successores vestros, habere, tenere, pacifice pos-|[34]sidere et expletare franche, libere et quiete |[35] per alodium franchum. Et faciemus inde vobis et |[36] vestris bonam salvetatem, defentionem ac |[37] legitimam gueren-

tiam seu evictionem, in jure |38 et extra jus, sine omni expensa et missione |39 vestra et vestrorum. Promitentes omnes homi-||5r,1nes castri et ville de Sancta Linya et terminorum |2 suorum per nos obligatos et eidem castrum penitus |3 desobligare et expedire ab omnibus debitis, |4 fidejussionibus de quibus pro nobis sunt obliga-|5ti, cum instrumentis vel sine instrumentis, aliquibus personis, |6 aliquo modo, racione vel causa. Promitimus etiam |7 quod de castro et villa de Sancta Linya, nec de |8 pertinentiis suis aliquibus, racione hujus permuta-|9tionis quam vobis, domino predicto, facere |10 debemus vel alia racione, aliquid non vendi[di]mus[k] |11 nec permutavimus nec dedimus seu alienavimus |12 nec de cetero faciemus, dicemus vel consen-|13tiemus seu maquinabimur, verbo vel facto, |14 quominus castrum predictum de Sancta Linya vos |15 et vestri habeatis.

Et si questio vel demanda |16 vobis vel successoribus vestris moveretur ab ali-|17qua persona vel personis cujuscunque condi-|18tionis sint super dicto castro de Sancta Linya |19 vel terminis suis, statim dimisso vobis |20 penitus pleno jure sitandi[l] vel denuntiandi, |21 statim in principio littis[m], promittimus n[os] |22 et nostro[sic] ponere ante vos et ducere causam |23 totam usque ad defenitivam sententiam, nostris |24 propriis missionibus et expensis, sine expen-|25sa et missione vestra et vestrorum. Mandantes etiam |26 firmiter et districte omnibus castlanis, tam |27 militibus quam etiam dominabus, et omnibus aliis |28 hominibus in dicto castro et vila de Sancta Linya |29 et cunctis terminis suis habitantibus et |30 habitaturis ab hac die in antea atten-|31dant vobis et cui vel quibus vos mandaveri-|32tis cum castro et villa predictis et cum |33 corporibus etiam honere, et faciant inde |34 vobis et vestris fidelitatem, naturalitatem |35 perpetuam et homagium et juramentum. Et |36 nos in continenti absolvimus vobis, excellentissimo |37 domino regi et vestris et cui mandaveritis omnes |38 castlanos et homines predictos absque omni ||5v,1 retentu nostro et nostrorum omnium successorum.

Ad ma-|2jorem et vestrorum securitatem damus vobis, domino |3 regi predicto fidejussorem salvetatis et que-|4rentie nobilem Guillermum Raymundum |5 de Monte Cateno, qui nobiscum et sine nobis |6 faciat vos, excellentissimum dominum regem et vestros, castrum |7 predictum de Sancta linya cum omnibus et singulis |8 supra dictis habere, tenere, pacifice possidere |9 per alodium franchum, et faciat inde vobis et vestris |10 bonum salvamentum, defentionem ac legitimam |11 querentiam, sine omni dampno et gravamine vestro |12 et vestrorum.

Quam fidejussionem predictam |13 nos, Guillermus Raymundi de Monte Cateno, |14 fidejussor predictus, libenter facimus et conce-|15dimus vobis, domino regi predicto et vestris. Renun-|16tiantes beneficio nove constitutionis et epistole |17 divi Adriani et doli. Pro qua quidem evictione |18 predicta, tam nos, Raymundus de Cardona, quam |19 nos, Guillermus Raymundi de Monte Cateno, |20 fidejussore[sic] predictus, obligamus vobis, excellentissimo domino |21 regi predicto et vestris, omnia bona nostra et cujuscunque |22 nostrum, mobilia et inmobilia, specialiter |23 et generaliter, ubique habita et |24 habenda.

Insuper, ego, domina Sibilia, uxor Raymun-|²⁵deti de Cardona, non coacta nec in aliqua |²⁶ sircunventa nec metu an dolo inducta, sed |²⁷ gratis et spontanea voluntate, predictam permu-|²⁸tationem et totum tenorem hujus presenti instrumenti ipsius |²⁹ permutationis laudo, approbo et concedo in om-|³⁰nibus et per omnia vobis, excellentissimo domino regi et |³¹ vestris, et absolvo vobis omnia jura, actiones, petitio-|³²nes, voces, querellas ac causas reales aut perso-|³³nales, directas, utiles seu mixtas, que michi con-|³⁴petunt an conpetere possunt in castro et villa |³⁵ de Sancta Linya et cunctis terminis suis racione obliga-|³⁶tionis exovarii et sponsalitii mei vel alia qua-|³⁷libet racione, modo vel causa, absque omni retentu |³⁸ meo et meorum, faciens vobis firmum et irrevocabilem |³⁹ pactum de non petendo, in jure vel extra jus, ||6r,1 per me seu interpositam per[s]onam[n]. Et |² cerciorata de jure meo, renuntio scienter et |³ consulte omni exceptione doli, metus et vis, |⁴ et senatus consulto Velleyano, et juri meo hipo-|⁵techarum, et juri pignoris, et omni alii juris |⁶ beneficio in predictis omnibus michi competenti |⁷ vel competituro. Tactisque a me propria manu |⁸ mea corporaliter et libenter sacro sanctis |⁹ quatuor evangelis et cru+ce Domini, juro |¹⁰ predicta omnia et singula attendere et conple-|¹¹re et in eternum observare et in nullo contra-|¹²venire. Sic me Deus adjuvet et hec sancta quatuor |¹³ evangelia et crux Domini coram me possita.

¹⁴ Nos, vero, Petrus, Dei gratia rex Aragonum pre-|¹⁵dictus, confitemur et recognoscimus nos esse bene |¹⁶ paccatos et contentos de castro et villa de |¹⁷ Sancta Linya predictis, cum terminis suis, quod |¹⁸ castrum recepimus a vobis, Raymundeto de |¹⁹ Cardona predicto, pro excambio supra dicto. |²⁰ Renuntiantes ex certa scientia nostra ex-|²¹ceptioni non recepti castri predicti et doli, et |²² receptioni in factum.

Et in predictis omnibus |²³ et singulis, tam nos, dominus rex, quam nos, Raymun-|²⁴detus de Cardona, renuntiamus exceptioni ultra |²⁵ dimidiam et omni alii juris beneficio, tam |²⁶ canonico quam civili, divino etiam vel humano, |²⁷ scriptis et non scriptis, nobis vel alteri nostrum |²⁸ conpetentibus, tanquam hic singulariter positis |²⁹ et expressis. Ittem, tam nos, Petrus, Dei gratia |³⁰ rex Aragonum, quam nos, Raymundetus de Cardo-|³¹na, volumus et concedimus quod si aliqua desunt |³² huic presenti instrumento que nobis vel alteri nos-|³³trum super excambio sive permutatione su-|³⁴pra dictis prodesse possunt pro appositis et |³⁵ scriptis, hic habeantur ac si essent scripta |³⁶ et aposita, et si que hic posita sunt que nobis |³⁷ vel alteri nostrum abesse possunt pro non posi-|³⁸tis et non scriptis, hic habeantur ac si ||6v,1 hic non essent scripta nec aposita, ambigua |² vero vel abscura si que hic posita sunt nostra et utri-|³usque nostrum, arbitrio comitantur penitus et de-|⁴clarentur.

Actum est hoc octava idus octobris, |⁵ anno Incarnationis Christi millesimo ducentesimo |⁶ septuagesimo nono, regnante rege Petro.

Sig+num |⁷ excellentissimi domini Petri, Dei gratia regis Aragonum, sig+num |⁸ Raymundeti de Cardona. Sig+num Guillermi de |⁹ Angularie, sig+num Barengarii de Podio Viridi, fide-|¹⁰jussorum salvetatis et guarentie datorum a domi-|¹¹no rege pre-

dicto. Sig+num Guillermi Raymundi |12 de Monte Catheno, fidejussoris salvetatis |13 et guarentie dati per Raymundetum de Cardona |14 predictum. Sig+num domine Sibilie predicte, uxo-|15ris Raymundeti de Cardona, jurate. Qui et que |16 predicta omnia et singula, tanquam hic singulariter |17 repetita concedimus et firmamus, firmarique rogamus.

18 Sig+num Jacobi, Dei gratia Oscensis episcopi, sig+num nobi-|19lis Gombaldi de Benavent, militis, sig+num |20 Martini Garcés[o]*, civis Oscensis, testium firmamenti |21 et concessionis excellentissimi domini regis Aragonum.*

Sig+num |22 Petri de Monte Catheno, sig+num Bernardi |23 de Monte Pavone, sig+num Ferrari de Minoris-|24sa, sig+num Jacobi de Alar[i]co[p]*, sig+num Guiler-|25mi de Alaricho, archidiaconi Valensie, sig+num |26 Bernardi de Llorens, sig+num Aymerici des |27 Freixe, militis, sig+num Petri de Sancto Clemente, |28 testium firmamenti et concessionis Raymunde-|29ti de Cardona.*

Sig+num Jacobi, Dei gratia Ossensis |30 episcopi, sig+num Galserandi de Podio Viridi, sig+num Bernardi |31 de Monte Pavone, sig+num Ferrari de |32 Minorissa, sig+num Raymundi de Montanya-|33na, canonici Ilerdensis, sig+num Jacobi de Alar [ic]o[q]*, |34 sig+num Eugo Lopis, sig+num Petri de Tries, testium |35 firmamenti et concessionis nobilium Guillermi |36 de Angularie, Berengarii de Podi Viridi |37 et Guillermi Raymundi de Monte Catheno, |38 fidejussorum predictorum, et firmamenti etiam et |39 juramenti domine Sibile*[r]*, uxoris Raymundeti |40 de Cardona, predicte.*

Sig+num mei, Arnaldi de |41 Valle Lepraria, notarii publici Illerdensis, ||7r,1 qui, actoritate curie et paciarorum ejusdem loci, hoc |2 instrumentum, quod Petrus de Solerio, notarius Illerdensis, in |3 mundum[s] *redigi fecit, clausi, quia dictus Petrus |4 de Solerio, morte preventus, ipsum clau-|5dere non valuit.*

[a] B: *formam* [b] B: *sive* [c] B: *pace* [d] Cancel·lat: *sumpta et* [e] Ad lit.: *recarsire* [f] B: *corporibus* [g] B: *quemcunque* [h] En esmena del text cancel·lat *cum suis* [i] B: *nihilominus* [j] B: *evictum* [k] Ad lit.: *vendimus* [l] B: *fatendi* [m] B: *litteris* [n] Ad lit.: *perconam* [o] B: *Garus* [p] Ad lit.: *Alarco* [q] Ad lit.: *Alarcio* [r] B: *Sibilie* [s] B: *mundam*

28

València, 16 octubre 1279

El rei [Pere el Gran] disposa diverses coses en relació amb la permuta que havia fet recentment amb Ramon de Cardona (document **27***). En primer lloc, nomena procuradors seus Guillem d'Alaric, ardiaca de València, i Bernat de Montpaó, per a que comprin castells i viles en compliment del que establia dita permuta. En segon lloc, encarrega a Guillem de Cort, lloctinent ⸤de veguer de Lleida⸣, que obligui Bernat de Fluvià a lliurar a Jaume d'Alaric els drets que exerceix sobre el castell d'Os de Balaguer, els quals corresponen ara al rei. En*

tercer lloc, encarrega al mateix Guillem de Cort que s'abstingui de pressionar Ramon de Cardona i els seus fiances i deutors. En quart lloc, mana als homes de Santalinya que prestin homenatge a Jaume d'Alaric, en representació del rei, que li paguin les rendes i impostos i que l'ajudin a custodiar el castell.

▸ P *ReC*, reg. 42, f. 153r.

A Guillem d'Alaric, ardiaca de València, i Bernat de Montpaó:

153r,1 *Constituimus et ordinamus vos, Guilelmum de Alaricho, archidiaconum Valencie, et Bernardum de Monte Pavone, ⌊procuratores nostros⌋, ad emendum castra, villas |[2] et redditus ad complementum cambii quod fecimus cum nobili Raimundo de Cardona de castro de Sancta Linia. Ita quod possitis |[3] predicta castra et villas ac redditus emere loco nostri ad dictum cambium faciendum, et pre¿cium? eorundem assecurare super bonis |[4] nostris, et omnia et singula facere que neccessario fuit ad expedicionem negocii supra dicti. Nos itaque promitimus habere |[5] ratum et cetera.*

Datum Valencie, XVII° kalendas novembris [a]. *Signavit Petrus de Sancto Clemente.*

A Guillem de Cort, lloctinent ¿de veguer de Lleida?:

153r,6 *Guilelmo de Curte, tenenti locum et cetera.*

Quod mandet Bernardo de Fluviano quod [b] *desemparet Jacobo de Alaricho ea jura |[7] que dominus rex debet habere in castro, villa et hominibus de Os ex* [c] *cambio Raimundi de Cardona, cum |[8] omnibus que inde percepit, alias emparet eidem redditus quos percipit in Merita et Calaterrano et aliis locis juris-|[9]diccionis nostre et ipsos redditus tradat predicto Jacobo de Alaricho.*

Datum ut supra.

Al mateix Guillem de Cort, lloctinent ¿de veguer de Lleida?:

153r,10 *Eidem Guilelmo de Curte et cetera. Mandamus vobis quatenus non compellatis nec compelli permittatis nobilem Raimundum |[11] de Cardona vel fidejussores aut debitores pro ipso obligatos, tam in debitis maleficiis quam injuriis, donec |[12] mandatum aliud a nobis receperitis super eo.*

Datum ut supra.

Als homes de Santalinya: [d]

153r,13 *Universis hominibus de Sancta Linia. Quod faciant homagium loco domini regis Jacobo de Alaricho et juvent ipsum* |14 *ad custodiendum castrum predictum ac respondeant de omnibus redditus et cetera. Et eidem solvant questiam bladi et* |15 *denarios hujus anni.*

Datum ut supra.

[a] Fol. 152v: *anno Domini M^o^CC^o^LXX^o^ nono* [b] Cancel·lat: *predicta* [c] Cancel·lat: ¿*comissi??*? [d] Epígraf afegit posteriorment: *Hominum de Sancta Linea super homagio*

29

[novembre 1279]

Jaume d'Alaric acompanya Pere de Palau a València, per donar comptes al rei [Pere el Gran]. També hi va ser present Ramonet de Camarasa, castlà de Camarasa, el qual va vendre al rei una certa castlania o cavalleria del castell de Llorenç pel preu de 500 sous. En lloc d'aquesta quantitat, Pere de Palau va dir a l'escrivà que el preu era de 700 sous.

- ▸ O *ReC*, Processos en foli, llig. 3, núm. 1, f. 12r.
- a 1905–06, Francesch Carreras y Candi : Caciquisme polítich en lo segle XIII. *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. 3, p. 18–40, 63–79, 134–143, 173–185, 284–295, 393–406, 413–435, 519–546, apèndix, LXV.
- b 1906, Francesch Carreras y Candi : Política mitjaeval a Camarasa (1247 á 1300). *Miscelanea Histórica Catalana, II*, p. 97–188, apèndix, LXV.
- c 2020, Xavier Mora Giné : *El procés contra Pere de Palau, batlle de Camarasa, Cubells i Montgai a finals del segle XIII*, ítem 62.

12r,14 *Ítem, en Pere de Palau e en Jacme d·Alaric, anaren a València per comtar ab lo senyor rey, e estans la·gos*[a]*, en Ramonet de Camarasa,* |15 *castlà de Camarasa, vené al senyor rey I^a^ castlania ab domenges que avie a Lorenç, per preu de D ss. E dix lo senyor rey a·n* |16 *Pere de Palau que anàs a l·escrivania, que de part*[b] *[d·el] fes fer albarà dels D ss. a·n Ramonet de Camarasa. E en Pere de Palau anà* |17 *a l·escrivania e feu metre en l·abarà DC*[c] *ss. E en Ramonet de Camarasa e en Jacme d·Alaric, presens a t[ot el] feyt, e dixeren* |18 *li, que perquè faye metre tant en l·albarà. E en Pere dix·los que calasen, que aque[l]s C ss. que y eren de més, com en Ramonet de Camarasa* |19 *aurie la paga, que partir los sien els. E aquests dixeren que d·alò calàs, que d·aytal percaç no n·eren ve¿atz?*[d]*. Mas per açò no ro-*|20*màs que en l·albarà no fees metre DC ss.*

[a] *jos*: jus, baix [*DCVB*] [b] Ad lit.: *parat* [c] Tot i que aquí s'hi llegeix clarament DC, sembla que en realitat van ser DCC sous, la qual quantitat consta en la declaració del

testimoni (mateix procés, f. 81r, lín. 21) i també en l'ordre de pagament que es troba als registres de cancelleria [*ReC, reg. 42*: f. 178v]. [d] *veat*: avesat, acostumat

30

22 maig [1280]

Tres actes referents a Privà i el seu castlà —el document en diu senyor— Bernadó de Miravet: 1. Pere de Palau, veguer i batlle de Camarasa, absol dit Bernadó de qualsevol demanda que li pogués presentar en nom del rei. 2. Pere de Palau i Jaume d'Alaric reconeixen haver rebut de dit Bernadó el vi de Guillem de Beliana, el qual vi ha estat confiscat a dit Guillem pel fet d'estar en guerra contra el rei. 3. Pere de Palau, veguer i batlle de Camarasa, atorga la seva protecció a dit Bernadó i al castell, vila, homes i dones de Privà.

- ▸ O *ReC*, Processos en foli, llig. 3, núm. 1, f. 121v–122r.
- a 1905–06, Francesch Carreras y Candi : Caciquisme polítich en lo segle XIII. *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. 3, p. 18–40, 63–79, 134–143, 173–185, 284–295, 393–406, 413–435, 519–546, apèndix, CCIV (només el tercer acte).
- b 1906, Francesch Carreras y Candi : Política mitjaeval a Camarasa (1247 á 1300). *Miscelanea Histórica Catalana, II*, p. 97–188, apèndix, CCIV (només el tercer acte).
- c 2020, Xavier Mora Giné : *El procés contra Pere de Palau, batlle de Camarasa, Cubells i Montgai a finals del segle XIII*, ítems 750–752.

Primer acte:

121v,9 *Com nos, en Pere de Palau, veguer e batle de Camarasa, absolv e defenesch vos, en Bernadó de Miravet, senyor |10 de Privà, de tota demanda e petició real e personal que contra vos pogés fer ni manar per raó del senyor rey, |11 ni de mi, ni per neguna altra raó ni per nou, a bona fe e a bon enteniment.*

Testes Jacme d·Alarich e Berenguer de Miravet |12 e Monsó.

Segon acte:

121v,13 *Nos, Petrus de Palacio et Jacobus d·Alarich, confitemur et in veritate recognoscimus nos habuisse [et] recepisse a vobis, |14 Bernardo de Miravet, dominus de Privano, illum vinum quo Gueraldus de Beliana habebat in castro de Privano, racione quia dictus |15 Gueraldus de Beliana est in gerra contra dominum regem, et dictum vinum erat dicti Gueraldi, et nos dictum vinum accep¦i¦mus |16 per nostrum racione domini regis. Unde promitimus vobis, dicto Bernardo, quod si demanda vel peticio aliqua fieret a vobis de dicto vino, |17 nos pro domino rege erimus vobis defensores et legales guirentes contra cunctas personas.*

Testes Berengarius de |[18] Miravet et Bortolomeus Capella.

Tercer acte:

[122r,1] *Com nos, en Pere de Palau, veguer e batle de Camarasa de part del senyor rey, reebem en guarda e en protecció |[2] vos, en Bernadó de Miravet, senyor de Privà, e·l castel e la vila e·ls hòmens e les fembres alí habitants e abitadors e totes |[3] les lurs coses en anar, en venir, en estar a bona fe e a bon enteniment.*

X kalendas junii.

Testes Jacobus d·Alarich |[4] et Berengarius de Miravet et Monsó de Privano.

31

Setge de Balaguer, 2 juny 1280

El rei [Pere el Gran] ordena que siguin confiscats diversos drets sobre els castells de Privà, Avellanes i Os. Aquests drets pertanyien respectivament a Arnau de Puigverd, Ramon de Guàrdia i Ramon de Cardona, els quals s'havien rebel·lat contra el rei. Els drets confiscats havien de ser lliurats a Jaume d'Alaric. En el cas de Privà, es demana la col·laboració del seu castlà, Bernadó de Miravet. També s'ordena als homes de Os que prestin al rei el servei d'armes a què estaven obligats.

▸ P *ReC*, reg. 48, f. 35r–35v.

A Jaume d'Alaric:

[35r,17] ***Jacobo de Alaricho.*** *Quod cum Arnaldo de Podio Viridi sit contra regem in presenti guerra, quod emparet omnes homines et redditus |[18] quos habet in castro et villa de Privano.*

Datum in obsidione Balagarii, IIII nonas junii.

Petrus Marchés.

A Bernadó de Miravet:

[35r,19] ***Bernardono de Miravet.*** *Cum Arnaldo de Podio Viridi sit contra nos in presenti guerra, quod mandat ei quod illos homines et redditus |[20] quos dictus Arnaldus habet et recipit in castro de Privano ex vendicione sibi per nos facta tradatis et desemparetis, visis |[21] presentibus, loco nostri fideli nostro Jacobo de Alaricho, cui mandavimus per*

litteras nostras quod predictos homines et redditus |[22] *emparet, et hoc non mutetis. Alias mandamus eidem Jacobo quod contra vos et bona vestra procedat tanquam contra sus-* |[23] *tentatorem inimicorum nostrorum.*

Datum ut supra.

Als homes d'Avellanes:

35v,1 *Hominibus de Avellanis.* *Cum Raimundus de Guàrdia sit contra nos in presenti guerra, mandamus vobis quatenus redditus* |[2] *quos dictus Raimundus habet in castro et villa de Avellanis tradatis, visis presentibus, eidem Jacobo. Alias quod contra* |[3] *vos et bona vestra procedat tanquam sustentatores bonorum inimicorum nostrorum. Nos enim predictos redditus per* |[4] *dictum Jacobum mandamus emparari.*

Datum in obsidione Balagarii, ut supra.

Als homes d'Os:

35v,5 *Hominibus de Os.* *Cum nos, racione empcionis seu cambii, habeamus totum jus et dominium quod Raimundus de* |[6] *Cardona habebat in castro de Os et dictus Raimundus haberet exercitum in dicto castro, idcirco mandamus vobis* |[7] *quatenus visis presentibus veniatis ad nos in exercitum cum armis, victualibus et aliis aparatibus vestris. Man-*|[8]*damus etiam vobis quatenus de omnibus redditibus quos dictus Raimundus recipiebat seu recipere consuevit in* |[9] *castro seu villa de Os* [*respon*]*deatis*[a] *loco nostri dicto Jacobo et hoc non mutetis. Alias mandamus* |[10] *eidem quod vos et bona vestra inde pignoret et compellat.*

Datum ut supra.

[a] Ad lit.: *rnpdeatis*

32

Setge de Balaguer, 1280

Guillem d'Alaric, ardiaca de València, fa un pagament a Pere de Palau, [*batlle de Camarasa, Cubells i Montgai*], *per certs serveis prestats en el setge de Balaguer. Aquest pagament es feia en el benentès que implicava un préstec de dit Guillem d'Alaric al rei. A l'hora d'determinar l'import que s'havia de pagar, dit Pere va falsejar tant el nombre de cavalleries que havien estat utilitzades –va dir 39 quan en realitat havien estat 23— com el temps que havia durat el servei —va dir 20 dies quan en realitat havien estat menys.*

- ▸ O *ReC*, Processos en foli, llig. 3, núm. 1, f. 13v i 44r.
- a 1905–06, Francesch Carreras y Candi : Caciquisme polítich en lo segle XIII. *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. 3, p. 18–40, 63–79, 134–143, 173–185, 284–295, 393–406, 413–435, 519–546, apèndix, XCI (només l'article dels capítols).
- b 1906, Francesch Carreras y Candi : Política mitjaeval a Camarasa (1247 á 1300). *Miscelanea Histórica Catalana, II*, p. 97–188, apèndix, XCI (només l'article dels capítols).
- c 2020, Xavier Mora Giné : *El procés contra Pere de Palau, batlle de Camarasa, Cubells i Montgai a finals del segle XIII*, ítems 88, 295–296.

Capítols:

13v,15 *Ítem, e·l setge de Balaguer prenie ració en Pere de Palau, per to[tz] los cavalers de la honor que servien los feus. |16 E pres la ració, [a]ytant com lo setge du[rà, per]·a X[VI] [a] bèsties de més que no·y avie. Ítem li pagà ⌊en Guillem d·Alaric⌋, [b] artiaqua |17 de València, la ració [de] XX dies a·n Pere de Palau de [XXXIX] bèsties, per rahó del senyor rey, I prest [c] que l·ar-|18tiachen feu al senyor rey, e cobrà l·albarà en Pere de Palau de XX dies. E pux en Pere de Palau |19 mes·o en conte al senyor rey en despes[es], e [axí] apar en los comtes que en Pere de Palau feu ab lo |20 senyor rey.*

Declaració d'Arnau Vives:

44r,4 *Item dixit quod dictus Petrus de Palacio recepit quitacionem tam pro se quam pro militibus dictorum castrorum dum fuerunt in |5 servicio domini regis in obsidione Balagaris a XXX^{a}IX bestias [d] prout in compotis vidit |6 contineri et tamen inter omnes non habebant ibi nisi XXIII dum fuerunt in dicto servicio. Interrogatus qualiter |7 scit, respondit quia presens fuit ibi et numeravit cum aliis dictas bestias quando Examinus de Salanova fuit |8 Camarase pro inquisicione facienda, quia tunc habebat illud in torenti ante ⸮mori⸮a, quia vix transiverant duo |9 vel IIII^{or} ⸮aur???⸮. Interrogatus quanto tempore duravit obsidio, et respondit quod per computa poterit videri.*

10 *Item dixit quod Guilelmus d·Alerich, archidiachonus Valencie, solvit, de mutuo quod fecit domino regi in |11 dicto obsidione, prefato Petro de Palacio quithacionem viginti dierum a XXXIX bestias. Interrogatus qualiter |12 scit, respondit quia vidit quod dictus archidiachonus recepit ab eo albaranum factum per Bartholomeum |13 de Villa Francha, scriptorem dicti domini regis, et audivit dici quod habuit inde frumentum et ordeum |14 apud Almenar, et vidit contineri in compotis quod [ad] XXX^{a}IX bestias recepit quithacionem. |15 Postea audivit dici quod dictus Petrus de Palacio fuit quitatus Valencie et non fuerunt deducti dicti |16 XX dies, prout per computum videri potest, quorum computorum ipse testes translata haberet.*

[a] Reconstruït a partir de la declaració del testimoni [b] Queda cancel·lat per l'addició entre línies: *n·* [c] *prest*: préstec [*DCVB*] [d] Cancel·lat: *et inter omnes*

33

Lleida, 25 setembre 1281

Arnau Vives, de Camarasa, i Benvenist, jueu de Camarasa, reten comptes a Mossé Ravaia del bovatge que han recaptat a Privà, Vilanova, Bellpuig, les Avellanes, Secardit, Gerb, Castellnou i Montclús. La major part de l'import havia estat lliurat a Guillem d'Alaric, ardiaca de València, en reducció d'un deute envers ell del rei Pere.

- ▸ O *ReC*, pergamins Pere II, cp. 113, núm. 268. Not. dors.: 1. *Recognicio facta Arnaldo Vives per Mosse Ravaya super bovatico de Villanova*. 2. *16. Armari de Urgell sach A*. 3. *N° 67*.
- a 2011, Stefano M. Cingolani : *Diplomatari de Pere el Gran. 1. Cartes i Pergamins (1258–1285)*, doc. 262.

[1] *Jo, en Mossé Ravaya, regonech a vós, Arnau Vives de Camarasa et a·n Benvenist, jueu de Camarasa, que vengués ab mi a comte sobre lo bovatge de Privà, de Vilanova, de Bellpuig et de* |[2] *ses Avellanes, de Cicardit, de Jerb, de Castellnou, de Muntclús, qui fo d·en Pere de Muntclús, quondam. Lo qual bovatge, de la part del senior rey, atorgué a vós a levar et a cullir. Et segons los* |[3] *comtes vostres que a mi liuràs, et segons les summes en aquell escrites, munta lo bovatge dels dits lochs ad quatuor mille sexcentos nonaginta tres solidos et quinque denarios et obolum, entre agra-*|[4]*munteses et Jaccenses. Encloses emperò en aquests, trescentis tribus solidis, los quals agués de perjùries. Dels quals feés de messió et salari de vosaltres, et en saigs et en altres messions, quingentos* |[5] *triginta solidos, segons que les dites despeses són escrites per menut en lo comte vostre, de vós, dit Arnau Vives, qui les dites despeses feés. Et axí romanen quatuor mille centum sexaginta tres* |[6] *solidi et quinque denarios et obolus, dels quals donàs a mi L solidos. Et encara, segons que vós, dit Arnau Vives, deíts, donàs a·n Guillem Alarich, artiacha de València, quatuor mille septuaginta duos solidos* |[7] *a paga d·un albarà de septem milibus et centum solidis Jaccensibus, los quals lo senior rey devia a ell et li assignà sobre·l dit bovatge. Dels quals IIII^or^ mille LXXII solidis, vos feu l·artiacha II* |[8] *albarans en paper segellats ab son segell, los quals a mi avets dats. És emperò a saber, que en los dits albarans del dit artiacha se contén què partida d·aquells avíets vós encara a pagar per ell, con ell vos* |[9] *feu los albarans. E vós deíts que cumplís puys tot de pagar. Et axí romanen, segons lo vostre comte, quadraginta unus solidi et quinque denarii et obolus de Jachensibus, que vós, Arnau Vives, deíts que·s* |[10] *són perduts et que no·ls avets puguts aver encara d·aquells qui·ls deuen.*

Feyt en Lèrida, VII° kalendas octobris, anno Domini M°CC° octogesimo primo.

34

Lleida, 14 març 1283

Donat que les rendes de Santalinya han estat venudes, l'infant Alfons mana a Guillem de Roca, batlle del rei, que obligui els seus nous propietaris a seguir responent d'elles davant Jaume Alaric, alcaid de dit castell.

► P ReC, reg. 60, f. 64r. Epígraf afegit posteriorment: *Hominum de Santa Linea*.

64r,27 *Fideli suo Guilelmo de Rocha, bajulo dicti domini regis.*

Cum dominus rex, pater noster, mandaverit per litteras suas hominibus |28 *de Sancta Linea quod respondeant Jacobo de Alaricho, alcahido dicti castri, de omnibus redditibus, exitibus et proventibus castri et* |29 *ville predictorum, et modo dicti redditus sint venditi, mandamus vobis quatenus per emptores dictorum reddituum faciatis eidem* |30 *Jacobo responderi de eisdem, quoniam nos dictos redditus, exitus et proventus per eundem recipi volumus pro custodia dicti* |31 *castri, ut in littera dicti domini regis plenius continet[ur].*

Datum Ilerde, pridie idus marcii. [a]

Concilium.

[a] Fol. 52v: *anno Domini M°CC°LXXX° secundo*

35

Lleida, 19 maig 1284

L'infant Alfons reconeix deure mil sous jaquesos a Guillem d'Alaric, ardiaca de València, per un cavall de pel negre que li va comprar i que va donar a Jaume d'Alaric, germà de dit Guillem.

► P ReC, reg. 71, f. 151r.

151r,8 *Nos, infans et cetera, confitemur et recognoscimus debere vobis, Guilelmo de Alaricho, archidiachono Valencie, pro precio unius equi de pilo* |9 *nigro quem a vobis emimus et dedimus Jacobo de Alaricho, fratri vestri, mille solidos J[acc]ensium, quos vobis vel* |10 *cui volueritis promittimus solvere in pace.*

Datum Ilerde, XIII° kalendas junii. [a]

[a] Fol. 147r: *anno Domini M°CC°LXXX° quarto*

36

Saragossa, 18 novembre 1284

L'infant Alfons mana a Aaron Abinafia, Martí Asnar i els vilatans de Calatayud que acabin de pagar el que es devia a Jaume d'Alaric pel seu servei en aquest lloc.

▸ P ReC, reg. 62, f. 99v.

99v,1 *Aharon Abinafia et Martino Aznaris.* **.** *Quod solvant Jacobo de Alaricho quicquid remanet ad solver[e] |2 de illis VI mille solidis Jaccensium quos aldeani Calatayubi promiserunt dare pro servicio*[a] *et quod ¦hic vel¦ |3 inde sibi retineant.*

Datum Cesarauguste, XIIII° kalendas decembris. [b]

4 *Similis fuit missa aldeanis Calatayubi. Datum ut supra.*

[a] Ad lit.: *serucio* [b] Fol. 99r: *anno Domini M°CC°LXXX° quarto*

37

Osca, 5 març 1285

El rei [Pere el Gran] ordena al seu porter Martí Peris de Jassa que retorni a Jaume d'Alaric i els altres marmessors del testament de Guillem d'Alaric, ardiaca de València, els béns d'aquest difunt que havien estat embargats a causa dels seus possibles deutes al rei. Aquests possibles deutes havien estat assumits per Jaume d'Alaric sota una pena de mil morabatins.

▸ P ReC, reg. 56, f. 20r.

20r,13 *Martino Petri de Jassa, porterio.*

Cum bona et res Guilelmi de Alarico, quondam archidiaconi Valencie, per vos man-|14daverimus emparari racione quorundam debitorum in quibus credebamus nobis teneri, et super eisdem rece[perimus] |15 idoneam caucionem a Jacobo de Alarico et Raimundo, panicerio nostro, quod super hiis in quibus in-|16veniamus dictum archidiaconum nobis teneri, nobis respondebunt ac satisfacient plenarie in eisdem, |17 mandamus vobis quatenus bona et res dicti archidiaconi que emparaveritis seu emparari feceritis

desem-|[18]paretis in continenti dicto Jacobo de Alarico et aliis manumissoribus suis. Et siquid inde |[19] receperitis, restituatis eisdem.

Datum Osce, III° nonas marcii. [a]

[20] *Dictus Jacobus de Alarico promisit domino regi, sub pene mille morabatinorum, quod si dictus archidiaconus |[21] aliquo tenebatur domino regi quod respondeat inde ei et obligavit bona sua. Et |[22] fidejussit pro eo Raimundus, panicer.*

[23] *Item recognovit dictus archidiaconus domino regi in suo testamento mille solidos Jaccensium.*

[a] Fol. 15r: *anno M^{o}CC^{o}LXXX° quarto*

38

Sufera, 5 març 1285

El rei [Pere el Gran] mana al procurador i altres oficials del regne de València que prestin ajut a Pere Gomir i Jaume d'Alaric, marmessors del testament del difunt Guillem d'Alaric, ardiaca de València, a fi i efecte de recuperar deutes, rendes i altres drets de dit difunt.

▸ P *ReC*, reg. 56, f. 20v.

La partida immediatament anterior del mateix foli també es refereix a Pere Gomir, el qual apareix com a oficial del bisbe de València.

20v,10 *Procuratori regni Valencie et aliis officialibus ejusdem regni.*

Quod prestent Petro Gomir et Jacobo d·Alarico, manumissoribus testamenti Guilelmi d·Alarico, quondam archidiaconi Valencie, auxilium super exigendis et recuperandis debi-|[11]tis, redditibus et aliis juribus ipsius archidiaconi.

Datum ut supra. [a]

[a] Partida anterior, al mateix foli: *Çufarie, III° nonas marcii*; fol. 15r: *anno M^{o}CC^{o}LXXX° quarto*

39

Barcelona, 2 juliol 1285

El rei [Pere el Gran] mana a Jaume d'Alaric que obligui els habitants de certs llocs a satisfer cert tribut que consistia en una somada de blat per cada jou o

de mitja somada en el cas de no tenir jou. Aquesta quantitat de blat s'havia de portar o fer portar a Barcelona. Els llocs on havia d'actuar Jaume d'Alaric eren, d'una banda, Montsó, Sant Esteve de Llitera, Tamarit, Almenar i altres llocs situats entre el Segre i el Cinca, a la Llitera, i d'altra banda, Camarasa, Cubells, Montgai, Santalinya, Llorenç, Privà i Vilanova.

▸ P *ReC*, reg. 57, f. 141v.

Interpretem l'*Almenara* del document com el lloc d'Almenar. En relació amb això cal tenir en compte que a prop de Tamarit també hi havia hagut un lloc anomenat Almenara (vegi's per exemple [*Vallverd* : doc. 29]). Tanmateix, era molt menor en comparació amb la resta de llocs que esmenta aquest document. En canvi, Almenar tenia una importància similar a aquests altres llocs i certament es troba entre el Segre i el Cinca. A banda que tenia Jaume d'Alaric com a batlle.

Primera part:

141v,13 *Jacobo de Alarico.* *Cum nos ordinaverimus quod homnes honores Cathalonie, tam nostri quam militum, |14 clericorum, ordinum et religiosorum et hominum villarum qui laborent vel habent homines laboratores aportent |15 seu aportari faciant bladum apud Barchinonam ubi nos sumus cum familia nostra, videlicet, unam saumatam |16 pro quolibet jugo, vel inter duos unam saumatam qui jugum integrum non habuerint, et ibidem de dicto blado |17 eis dabitur bonum lucrum,* *mandamus vobis quatenus in continenti, visis presentibus, compellatis omnes*[a] *homines |18 Montissoni, et Sancti Stephani de Littera, et de Tamarito, et de Almanara et aliorum locorum de Segre usque ad |19 Cincham infra terminum de Littera, tam nostri quam militum, clericorum, ordinum vel aliquorum predictorum, ad aportan-|20dum dictum bladum apud dictam civitatem, ut superius continetur. Nos enim, aportantibus dictum bladum, |21 faciemus dari bonum lucrum pro eo secundum quod per nos, ut superius dicitur, extitit ordinatum. Et non oportet |22 eos dubitare de adventu suo cum dicto blado, quoniam nos guidavimus et assecuravimus eos cum dicto |23 blado et aliis rebus suis in veniendo, stando et redeundo, et non impedietur nec detinebitur eis dictum bladum |24 pro debtis vel alia racione. Et insuper nos constituimus milites qui custodiunt itinera racione predicta. Man-|25dantes universis officialibus et subditis nostris quod super hoc, si neccesse fuerit prestent consilium, auxilium, |26 et juvamen.*

Datum Barchinone, VI° nonas julii.

Segona part:

141v,27 *Similiter eidem Jacobo.* *Quod compelleret homines de Camarasa, de Cubells, de Muntgay, de Sancta Linia, de |28 Lorens, de Privà et de Villanova ad aportandum dictum bladum.*

Datum Barchinone, VI° nonas julii.

[a] Ad lit.: *omms*

40

7 setembre 1285

Ex a: *Fra Jaume de Salanova, comanador d'Alguaire i de Cervera d'Urgell, protesta pel fet que Pere de Mollet, fill del difunt Arnau de Mollet, i altres homes d'Almenar, sense fadiga de dret i sense raó justa —ja que ell no era garant ni deutor—, empenyoréssin set bèsties de llaurar i una euga juntament amb un pollí i una pollina propietat del monestir d'Alguaire, i demana al batlle del rei, Jaume d'Alaric, el qual a instàncies seves havia manllevat les bèsties empenyorades, que les retingui en el seu poder fins que es determini pel veguer del rei a Lleida, Bernat de Montpaó, o pel seu representant, o bé per l'oficial del bisbe de Lleida, si el susdit empenyorament ha estat just o no, i si s'han de tornar a la casa de l'Hospital d'Alguaire les penyores.*

O AMS, perg. T 50.

a 2010, Jesús Alturo : *Diplomatari d'Alguaire i del seu monestir duple de l'orde de Sant Joan de Jerusalem (1245–1300)*, doc. 213.

41

15–18 octubre 1285

El rei [Pere el Gran] fa diversos manaments al veguer de Lleida i al de Ribagorça i Pallars en el sentit que siguin reparats certs greuges que el seu batlle Jaume d'Alaric i altres han causat a Joan de Torrefeta, precentor de Lleida i capellà d'Almenar.

▸ P *ReC*, reg. 57, f. 216r.

Al veguer de Lleida:

216r,15 *Vicario Ilerdensi vel ejus locum tenenti, salutem. Intelleximus quod Jacobus de Alarico, bajulus noster in Almenari, et Bernardus*[a] *de Alpicato,* |16 *tenens locum ejus, et Bernardus Mag*[b] *et alii amici et consanguinei eorundem gravant indebite et injuste Johannem de* |17 *Turrefacta, precentorem Ilerdensem, capellanum ecclesie de Almenari, et*

bona ecclesie memorate, et ipsa bona indebite |[18] occupant, et etiam eisdem capellano et ecclesie jura sua subtrahunt et retinent ob hec, videlicet, quia idem precentor |[19] super quibusdam porcionibus[c] *et juribus ipsius ecclesie movit et movet eisdem et aliquibus clericis consanguineis |[20] ipsorum coram Ilerdense episcopo questionem. Cum igitur nos nolimus quod aliquis, specialiter pretextu alicujus officii quod |[21] [a] nobis teneat, gravet aliquos, et precipue clericos et religiosos qui deffendi debent a nobis specialiter et tueri, mandamus vobis |[22] quatenus non permitatis dictum precentorem nec bona sua nec ecclesie Almenaris per predictos aut ipsorum aliq¦uem¦ vel per aliquos |[23] alios indebite et contra justiciam agravari. Et si qua ab ipso habuerunt indebite, ipsa sibi restitui faciatis |[24] dum tamen dictus precentor paratus sit ipsis vel eorum cuilibet facere justicie complementum.*

Datum [d] *XV kalendas novembris.* [e]

Al veguer de Ribagorça i Pallars:

[216r,25] *Raimundo de Molina, vicario Rippecurcie et de Paylars, vel ejus locum tenenti.* *Cum intelleximus quod quidam filius |[26] Burdi de Capraria abduxit secum furtive quendam roncinum Johannis de Turrefacta, precentoris Ilerdensis, mandamus |[27] vobis quatenus, si ita est, compellatis quoscumque detentores ipsius ad reddendum et restituendum ipsum dicto precentori |[28] vel cui voluerit loco sui, vel ad faciendum inde sibi justicie complementum.*

Datum Barchinone, idus octobris. [c]

De nou al veguer de Lleida:

[216v,1] *Vicario Ilerdensi vel ejus locum tenenti.* *Cum intellexerimus quod Jacobus de Alarico, bajulus noster in Almenari, |[2] et Petrus*[f] *de Alpicato, tenens locum ipsius ibidem, de mandato dicti Jacobi, super fidancia juris eis oblata et |[3] ab ipsis recusata, aperuerint in Almenari quandam cigiam Johannis de Turrefacta, precentoris Ilerdensem, et |[4] quandam quantitatem frumenti inde extraxerint violenter pro libito voluntatis, et ad mandatum vestrum noluerint |[5] restituere dictum bladum, immo portam hospicii dicti Petri de Alpicato per sayonem nostrum clausam eidem predicta |[6] racione aperuerint violenter, et eciam intus in Almenari per filium Burdi de Capraria fecerint subtrahi et |[7] furari dicto precentori quendam roncinum, dicimus et mandamus vobis quatenus super predictis et singulis inquiratis |[8] diligentissime veritate et si predicta inveneritis ita esse, res oblatas predicto precentori restitui faciatis, |[9] et alias contra predictos taliter mediante justicia*[g] *procedatis quod alii exemplo ipsorum a similibus |[10] terreantur.*

Datum XV kalendas novembris. [c]

[a] Més avall diu *Petrus* en lloc de *Bernardus* [b] Tal vegada cal interpretar *Mag¦ister¦*, tot i que no hi ha cap titlla [c] *portio*: pensió anual [du Cange] [d] Cancel·lat: *ut* [e] *anno*

Domini M°CC°LXXX° quinto (f. 214r, lin. 19) [f] Més amunt diu *Bernardus* en lloc de *Petrus* [g] Duplicat

42

Saragossa, 4–5 març 1285

Berenguer de Bellvís reconeix que Ximèn [Ximenis] d'Urrea, major, li ha lliurat el castell de Letuix, el qual havia pertangut a la difunta Sança Ximenis d'Urrea, germana de dit Ximèn. Si Ramonet II de Cardona, fill del difunt Ramonet I de Cardona i net de Sança, mor abans de complir 14 anys, llavors el castell tornarà immediatament al donador. En cas contrari, el castell tornarà al donador quan Ramonet II de Cardona compleixi 14 anys. En rei Pere [el Gran] intervé com a garant del compliment d'aquestes clàusules

- ▸ P *ReC*, reg. 56, f. 19r. Epígraf afegit posteriorment: *Nobili Eximini de Urrea*.
- ▹ Q *ReC*, reg. 55, f. 18v–19r.

19r,9 *[N]otum sit cunctis quod* [a] *nos, Berengarius de Pulcrovisu, concedimus et recognoscimus recepisse castrum* |10 *[et] villam de Letuig, situm in Aragonia, prope villam que dicitur la Gata, a vobis, nobili Eximino de Urrea* |11 *majori. Quod quidem castrum et villam fuit dompne Sancie Eximini de Urrea, sororis vestre. Tali vero* |12 *condicione adjecta quod si forte Raymundetus de Cardona, filius quondam Raymundeti de Cardona, filii quon-*|13*dam prefate dompne Sancie Eximini, decesserit infra etatem XIIII annorum, vobis, prefato dompno Exi-*|14*mino, vel cui mandaveritis reddamus et tradamus predictum castrum et villam absque aliquo contradicto et impedimento* [b] *et absque* |15 *omni obligacione debitorum* [c] *cujusquam. Et si forte dictus Raymundetus veniret ad predictam etatem, tunc teneamur vobis vel cui vos* |16 *mandaveritis tradere dictum castrum et villam sine impedimento aliquo et aliqua obligacione, ut superius est expressum.* |17 *Hec omnia et singula promitimus vobis vel cui mandaveritis, ut superius est expressum, bona fide juxta consue-*|18*tudinem Aragonie fideliter observare. Ad hanc igitur majorem premissorum rerum cautelam, damus vobis, prefato* |19 *nobili, et vestris fidejussorem et completorem omnium predictorum illustrissimum dominum Petrum, Dei gracia Arago-n¦ie¦* |20 *et Sicilie regem, qui vobis et vestris omnia et singula supra dicta faciat fideliter adimpleri.*

Et nos, |21 *prefatus illustris rex, ad suplicacionem dilecti militis nostri Berengarii de Belvís predicti, per nos et nostros, in fide-*|22*jussorem concedimus et promitimus omnia et singula supra dicta sub obligacione omnium bonorum nostrorum firmiter* |23 *observare et complere.*

Actum est hoc Cesarauguste, V° nonas marcii, anno quo supra. [d]

Testes sunt firmamenti |[24] Berengarii de Belvís, Dalmacius de Villarasa, ⌊boce⌉yl-l⌊e⌉rius domini regis, et Arnaldus de Cervaria, civis Ilerdensis. |[25] Firmamentum domini regis fuit appositum in dicta carta manu Raimundi Escorna.

[a] Cancel·lat: *ego* [b] Esmenat [c] Aquesta paraula només és present a Q
[d] Fol. 15r: *IIe kalendas marcii, anno M^o CC^o LXXX° quarto*

43

Lleida, 10 juny 1286

En altre temps el rei [Pere el Gran] havia assignat a Ramon de Camarasa l'import del monedatge de Montsó. Tanmateix, no estava clar si aquest l'havia arribat a cobrar. Davant d'això, el rei [Alfons el Franc] ordena a Jaume d'Alaric que, si no li consta que dit Ramon l'hagués recaptat o que se li hagués satisfet l'import en qüestió, llavors li pagui aquest import dels diners que dit Jaume obtingui com a col·lector del bisbat de Girona.

▸ P *ReC*, reg. 67, f. 31v.

31v,1 *[Jacobo] de Alaricho.* *Cum illustrisimus dominus rex asignasset Raimundo de Camarasia super monetatico de Monte⌊sono⌉ et aliorum locorum |[2] ????us de ⌊R⌉oca, quod solutum non extitit dicto domino patri nostro, et ipse Raimundus debebat colligere pro eo, et intellexerimus ??on?? |[3] ⌊???rio⌉ colligisse dictum monetaticum, cum jam collectum esset, et sic non potuisse habere denarios supra dictos, mandamus vobis quatenus si |[4] ⌊???⌉ constiterit ipsum [Raimundum] non colligisse dictum monetaticum nec fuisse ei satisfactum in dictis denariis in totum vel in parte, satisfaci-|[5]atis vos ipsi Raimundo de denariis quos pro nobis colligatis in episcopatu Gerunde in d⌊enarii⌉s supra dictis. Solutis et cetera. Et facta solucione et cetera.*

Datum |[6] Ilerde, IIII° idus junii. [a]

[a] Fol. 26v: *anno Domini M^o CC^o LXXX° sexto*

44

Barcelona, 10 abril 1287

Sobre la venda del castell de Sales [de Llierca, a la Garrotxa] per Tibors d'Empúries al rei [Alfons del Franc]. El castell l'havia de rebre en nom del rei o bé Jaume de Cornellà, veguer de Girona, o bé Jaume d'Alaric.

▸ P *ReC*, reg. 70, f. 90v.

A Tibors d'Empúries:

90v,1 (Al marge: *de facto regis*) *Nobile et dilecte dompne Tibors de Empuriis.* *Cum Jacobus de Corniliano, vicarius noster Gerunde, habeat vobis cum ¦loqui¦ |2 et tractate super facto vendicionis castri de Salis, et racione dicte vendicionis vos debeatis sibi tradere dictum castrum |3 vel Jacobo de Alaricho, loco nostri, promitimus vobis quod si contingat vos non convenire super facto vendicionis predicte |4 cum dicto Jacobo de Corniliano, quod dictum castrum restituemus vel restitui faciemus vobis vel cuicumque vos volueritis.*

5 *Datum Barchinone, IIII idus aprilis.* [a]

A Jaume d'Alaric:

90v,6 (Al marge: *de facto regis*) *Jacobo de Alaricho. Quod cum dompna Tibors debeat tradere dictum castrum de Salis loco domini regis, quod si contingeret dictam |7 dompnam Tibors non posse convenire cum dicto Jacobo de Corniliano de vendicione dicti castri, quod restituat eid[em] |8 dompne dictum castrum quandocumque per ipsam fueritis requisitus.*

Datum ut supra.

Al veguer de Besalú:

90v,9 (Al marge: *de facto regis*) *Vicario Bisuldoni vel ejus locum tenenti. Quod si dictus Jacobus de Alaricho sibi tradiderit castrum de Salis, quod |10 emparet eum et custodiat et custodire faciat.*

Datum ut supra.

[a] Fol. 84r: *anno Domini M^{o}CC^{o}LXXX° septimo*

45

Lleida, 31 juliol 1289

El rei [Alfons el Franc] encarrega al seu conseller Ramon de ¦Boldú¦, ardiaca de Ribagorça, que atengui la queixa de Ramon de Cervera, veí d'Almenar, segons el qual Jaume d'Alaric, batlle de dit lloc, i Guillem Gomir, lloctinent del precedent, l'havien penyorat indegudament i s'havien apropiat dels seus béns.

► P *ReC*, reg. 80, f. 21v. Finals de línia inaccessibles a causa de l'enquadernació.

El mestre *Raimundus de Bisulduno* que apareix en aquest document és ben conegut com a jurista, canonge de Lleida (1270–1289), ardiaca de Terrantona (1279–1281), ardiaca de Ribagorça (1283–1289) i conseller del rei. El seu nom s'acostuma a traduir al català com Ramon de Besalú, ja que *Bisuldonum, Bisuldunum* és el nom llatí de Besalú (Garrotxa). Tanmateix, també és el nom llatí de Boldú (Urgell), que és més plausible com a lloc d'origen del llinatge d'un canonge de Lleida.

21v,8 *Dilecto consiliario suo magistro Raimundo de Bisulduno, archidiach¿oni? Ripacurcie, salutem et dileccionem.*

Ex parte Raimundi de [Cervaria], |9 habitatoris Almenaris, fuit expositum coram nobis quod Jacobus de Alariquo, bajulus Almenaris, et Guilelmus Gomir, [ejus] |10 locum tenens, intulerunt gravamina plura eidem, pignorando eundem et alias procedendo tenere ips¿a ·····? |11 bona sua indebite et injuste, racione quarundam peticionum quas contra dictum Raimundum de Cervaria faciunt [ca·····].

12 *Super premissis comitimus vices nostras, mandantes vobis quatenus, partibus convocatis, diffugio et malicia [non] |13 admissis, cognoscatis de peticionibus et gra[vam]inibus* [a] *et aliis omnibus supra dictis, et ea fine debito termin[etis].* |14 [b] *Et si vobis constiterit pignora predicta fuisse facta eidem Raimundo indebite pignora supra dicta, |15 restitui faciatis eidem.*

Datum Ilerde, IIe kalendas augusti.

Guilelmus Sala, de mandato prepo¿siti? ¿S?ol??

[a] Ad lit.: *gravinibus* [b] Cancel·lat: *Datum Ilerde*

46

Lleida, 2 agost 1289

Jaume d'Alaric havia estat condemnat a pagar vuit mil sous al rei [Alfons el Franc]. Aquest ordena a Pere de Peregrí, de la casa reial, que obligui l'esmentat Jaume a satisfer dita quantitat, disposant, si cal, dels seus béns. Jaume d'Alaric rep també un requeriment del rei en aquest sentit.

► P *ReC*, reg. 80, f. 24v.

A Pere de Pelegrí:

24v,3 *[Fideli] suo Petro de Peregrini, de domo nostra, salutem et graciam. De vobis non modicum admiramur, quia cum vobis constet, |4 ut credamus, quod Jacobus de Alariquo fuit sentencialiter condempnatus in octo mille solidis solvendis nobis, non conpu-|5listis eundem ad solvendum ipsam peccunie quantitatem. Quare vobis dicimus et mandamus quatenus, visis presen-|6tibus, omni excusacione remota, compellatis et distringatis fortiter dictum Jacobum et bona sua ad solvendum |7 ips¦os¦*[a] *VIII° mille solidos, pignorando et vendendo de bonis suis, usque ad dictam peccunie quantitatem. Et hoc |8 nullatenus inmutetis seu eciam diferatis. Taliter enim faciatis n?e possimus de negligencia reprehendi*

9 *Datum Ilerde, IIII nonas augusti.* [b]

Guilelmus Sala.

A Jaume d'Alaric:

24v,10 *Fuit scriptum Jacobo de Alarico quod, visis presentibus, sit Ilerde paratus solvere octo mille solidos in quibus regi fuit sentencialiter obligatus.* |11 *Alias mandat dominus rex cum alia carta Petro Pelegrini, de domo regis, quod compellat ipsum et bona sua ad hoc vendendo et pignorando ipsa* |12 *bona usque ad quantitatem predictorum VIII mille solidorum.*

Datum Ilerde, IIII nonas augusti, anno quo supra.

Guilelmus Sala.

[a] Més aviat sembla *ipsa* [b] Fol. 8r: *anno Domini M^oCC^oLXXX^o nono*

47

Montsó, 1 novembre 1289

Concessió d'una moratòria a Jaume d'Alaric.

▸ P *ReC*, reg. 80, f. 82r.

82r,1 *[Jacobus de] Alarico fuit elong[atus] juxta comunem formam de quingentis solidis ad unum annum.*

Datum in Montesono, kalendas novembris. [a]

Signavit ¦Petrus de Soler¦.

[a] Fol. 70r: *anno LXXX^oIX^o*

48

Saragossa, 20 març 1289

El rei [Jaume el Just] informa a Jaume de Bianya sobre una reclamació que feia Ramonet [II] de Cardona en relació amb el castell de Santalinya i li encarrega que investigui els antecedents del cas. Concretament, Ramonet [II] de Cardona, exposava que aquest castell, i també el de Os, havia estat posat com a garantia d'una donació de 500 morabatins en el matrimoni entre els seus avis Guillem de Cardona i Sança Ximenis d'Urrea, i que aquesta garantia restava activa ja que la quantitat en qüestió no havia estat satisfeta; per la qual cosa reclamava, en nom propi i del germà i germana del seu pare Ramonet [I] de Cardona, que l'actual propietari, que era el rei, li pagués aquella quantitat de diners o bé li cedís dit castell. Jaume de Bianya ha s'assabentar-se de les condicions en què el castell havia estat comprat pel rei Pere [el Gran] (document ***27****) i de si el deute de 500 morabatins havia estat satisfet o cancel·lat per algun altre motiu. El rei li dona de temps fins a la propera festa de Sant Joan, data en la qual ha promès a Ramonet [II] de Cardona que si no li pot demostrar que el deute havia estat satisfet o cancel·lat, llavors li pagarà la quantitat esmentada o bé li cedirà el castell.*

▸ P *ReC*, reg. 81, f. 68v–69r.

La vora dreta de la pàgina està afectada per una cinta de paper encolat que oculta de mitjana uns 3–4 caràcters en cada línia.

68v,12 *Jacobo de Biayna. Noveritis quod ex parte Raymundeti de Cardona, nepotis dompne Sancie Ex[imini] |13 de Urrea, quondam, fuit modo in curia Cesarauguste propositum coram nobis et hostenssum per pli¦cam¦ |14 quod dicta dompna Sancia seu alius pro ea dederat in dotem simul cum ea nobili Guilelmo de Cardona, [viro] |15 ipsius Sancie, avo dicti Raymundeti, duo mille sex centa morabetinorum, pro quibus idem G[ui]lelmus oblig[avit] |16 primo dicte Sancie, uxori sue, castra et villas de Alcoracon*[a] *et de Monteacuto. Et postea, dictis cast[ris et] |17 villis v[en]ditis per ipsum Guilelmum*[b]*, obligavit secundario, racione dictorum castrorum alienatorum, castra et [villas] |18 de Sancta Linia et de Os pro dote et sponsallicio dompne Sancie supradicte. Et predictus Guilelmus Card[ona], |19 constante matrimonio inter eos, dederat ipsi Sancie quingentos morabatinos, quos sibi similiter assignavit in [castris] |20 et villis de Sancta Linia et de Os. Que donacio dicitur donatoris obitu. Et confirmata ¦tam¦ primo de[·· 5 ch ··] |21 dictus Guilelmus, vir, quam uxor sua predicta, petiit etiam fructus dicti castri de Sancta Linia a tempore quo nobilis G[uilelmus] |22 de Cardona, vir dicte Sancie, decessit usque ad obitum Sancie supradicte, dicens quod uxor fuit ¦???¦ |23 fructus suos rerum sibi obligatarum pro dote et sponsalicio post mortem viri, quousque ei esset sa[tisfactum] |24 de dote et sponsalicio*

juxta consuetudinem Cathalonie et specialiter [us]um de Urgello. Quare petiit, tam n[omine] |[25] suo proprio quam nomine fratris et sororis Raymundi de Cardona, patris ipsius Raymundeti, filiorum G[uilelmi de] |[26] [Cardon]a et etiam Sancie predictorum, et tanquam conjuncta persona, ipsorum solvi et restitui sibi per [·· 4 ch ··] |[27] detentorem et possess[orem] dicti castri de Sancta Linia morabetinos predictos cum fructibus i[nde percep]-||[69r,1]tis, vel sibi, nomine suo et predictorum, tanquam heredibus dicte Sancie, ave ipsorum, tradi et restitui dictum castrum |[2] [de] Sancta Linia, racione obligacionis supra dicte.

Nos, vero, dubitantes super predictis ac credentes quod dicti morabetini fuerint |[3] [pers]oluti, ex eo, videlicet, quia dominus Petrus, rex Aragonum et cetera, emit dictum castrum de Sancta Linia et sic presumimus |[4] ipsum emerit licite ab omni obligacione penitus expeditum, ac volentes, ad preces et instanciam nobilis |[5] Eximini de Urrea, nobis pro dicto Raymundeto cum instancia supplicantis in predictis, procedere simpliciter et de plano |[6] discretioni [vest]re, habita deliberacione consilii nostri, comitimus vices nostras quatenus hinc ad festum Joh[ann]is Babtiste, |[7] ven[ia]tis cum Petro de Palacio, de Camarasa, et per alios per quos certiori poteritis in predictis inquiratis |[8] [di?]ligentissime veritatem comodo et sub qua forma dictus pater noster emit prefatum castrum nostrum de Sancta Linia, |[9] ?? an dicti morabetini dotis et donacionis ipsius Sancie supra dicte fuerint persoluti aut remissi per dictam |[10] [Sanciam] Raymundo de Cardona, patre Raymundeti predicti, aut donacio predictorum quingentorum |[11] [morabetinorum ·· 4 ch ··], constante patrimonio per dictum Guilelmum de Cardona, Sancie memorate in vita ipsius fuerit |[12] [revocata] tacite vel expresse, vel quod cred[it?]or ipsius Guilelmi de Cardona, qui dictam donacionem quingentorum morabetinorum tempore |[13] [·· 6 ch ··] fuerint tot [acaria?] quod exauserint matrimonium Guilelmi [Petri?].

Nos, enim, promisimus eis ac condiximus |[14] [·· 7 ch ··] quod, nisi usque ad dictum festum Sancti Johannis proximo venientis probare poterimus morabetinos |[15] [dotis et] donacionis predictarum fuisse solutos, vel dictam donacionem fuisset revocatam a dicto dona-|[16][tor]e, tacite vel expresse, solvemus eidem Raymundeto morabetinos predictos cum fructibus que percepti |[17] [fuerint] post mortem Guilelmi de Cardona tempore Sancie memorate, vel restituemus eidem castrum |[18] predictum de Sancta Linia, cum pertinenciis suis, racione obligacionis predicte. Et ideo faciatis taliter |[19] ne damp[no] vel negligencia vestri nos amitamus aliquid in predictis.

Datum Cesarauguste, XIII° kalendas |[20] aprilis.

Precentor.

[a] Per Alcarràs [b] Els llocs d'Alcarràs i Montagut van ser venuts per Guillem de Cardona a Tomàs de Santcliment el 26 d'abril de 1248 [*RC*: pg. Jaume I 1119]

49

14 juny 1290

Guillem Gomir, batlle de Camarasa, Cubells i Montgai, requereix Guillem de Sant Just que mostri certes cartes que hauria rebut del rei. Un dels testimonis és Jaume d'Alaric.

▸ O *ReC*, Processos en foli, llig. 3, núm. 1.

a 2020, Xavier Mora Giné : *El procés contra Pere de Palau, batlle de Camarasa, Cubells i Montgai a finals del segle XIII*, ítem 879.

137r,4 *In presencia mei, notarii, et testium infra scriptorum, Guilelmus Gomir, bajulus domini regis, protestatus fuit et dixit Guilelmo de Sancto Justo quod hostenderet |5 illas cartas quas ipse a domino rege atulerat et quod daret eas sibi. Aliter, si dictus Guilelmus Gomir faciebat expensas seu |6 missiones, quod in culpa ipsius Guilelmi de Sancto Justo faceret.*

Testes Raymundus Agileti et Jacobus de Alaricho.

Actum XVIII kalendas julii. [a]

[a] Fol. 135r: *Anno Domini M^{o}CC^{o}XC^o*

50

Lleida, 6 agost 1301

El rei Jaume [el Just] encomana a Guillem Gomir la batllia d'Almenar.

▸ P *ReC*, reg. 198, f. 333v.

333v,5 *Nos, Jacobus et cetera, confidentes de fide et legalitate vestri, fidelis nostri Guilelmi |6 Gomir, comitimus sive comendamus vobis bajuliam de Almenar et terminorum suorum. |7 Ita quod vos dictam bajuliam regatis, teneatis et aministretis bene et legaliter nomine |8 et pro parte nostra. Volentes et concedentes vobis quod habeatis et recipiatis pro salario |9 et labore vestro racione dicte bajulie id quod per alios bajulos dicti loci de Alme-|10nar est recipi consuetum, dum bene et legaliter vos habueritis in eadem. Mandantes |11 per presentem cartam nostram universis et singulis hominibusdicti loci de Almenar |12 et bajulie ejusdem quod vos habeant et teneant in bajulum eorundem, ac vobis pareant, |13 obediant et respondeant de omnibus hiis de quibus debent et consueverunt bajulo respondere.*

14 *Datum Ilerde, VIII° idus augusti, anno Domini M^{o}CCC^o primo.*

Petrus Luppeti, mandato domini episcopi.

51

Lleida, 8 desembre 1305

El rei Jaume [el Just] confirma a Guillem Gomir, veí d'Almenar, el privilegi de franquesa que Pere el Catòlic havia concedit al seu avantpassat Ramon de Cardona junt amb Ramon d'Anya, així com les seves esposes i tota la seva descendència (document **5***). També confirma als fills de dit Guillem un privilegi anàleg i de la mateixa data a favor de Arnau d'en Sanç, ballester de dit Pere el Catòlic i avantpassat de l'esposa de dit Guillem. Concretament, Ramon Cardona consta com a besavi de Guillem Gomir i Arnau d'en Sanç com a besavi dels fills de dit Guillem.*

▸ P ReC, reg. 203, f. 91r–92r. Epígraf afegit posteriorment: *Guillermi Gomirii* ····.

91r,1 *Noverint universi quod nobis, Jacobo, Dei gracia regi Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comiti |2 Barchinone, fuit per Guilelmum Gomirii, habitatorem de Almenar, exhibitum et hostensum quoddam privilegium per illustri-|3simum dominum Petrum, Dei gracia regem Aragonum et comittem Barchinone, proavum nostrum, Raimundo de Aigna et Raimundo de |4 Cardona, proavo ipsius Guilelmi, et uxoribus eorum ac omni progeniei et posteritati utrique, uni post alium im·perpetuum, in-|5dultum et concessum, ejusque bulla*[a] *plumbea roboratum tenoris qui sequitur:*

(Inserció : document **5**)

91v,11 *Fuit eciam per dictum Guilelmum, nomine filiorum suorum, nobis exhibitum et hostensum |12 quoddam aliud privilegium ejusdem domini regis Petri, proavi nostri, bullatum ejus bulla plumbea sub si-|13mili de verbo ad verbum franquitate et ingenuitate concessum Arnaldo d·en Sans, ballistario suo, et uxori ejus et |14 omni progeniei et posteritati sue, uni post alium im·perpetuum, quod quidem privilegium factum extitit sub eisdem |15 verbis, data kalendario, testibus et conclusione notarii in prefato privilegio expressatis.*

Qui Guilelmus Gomi-|16rii prelibatus nobis humiliter supplicavit ut prescriptum privilegium dicto [suo] proavo et suis concessum, nec |17 non et aliud privilegium predictum dicto Arnaldo d·en Sanz et suis indultum, de quo gaudent, |18 ut asserit, dicti filii sui, eo quia dictus Arnaldus fuit ipsorum proavus ex parte eorum matris, quondam uxoris |19 ipsius Guilelmi, confirmare de benignitate regia dignaremur.

Nos, igitur, supplicacioni dicti |20 Guilelmi benignius inclinati, per presentem cartam nostram, predicta privilegia et omnia et singula in eis |21 contenta, prout ta-

men de eis usum est usque modo, per vos et vestros laudamus, approbamus ac |[22] *eciam confirmamus. Mandantes procuratoribus, vicariis, bajulis ceterisque officialibus et subditis nostris,* |[23] *presentibus et futuris, quod confirmacionem nostram hujusmodi teneant et observent sub forma premissa,* |[24] *et observari faciant ac teneri, et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant aliqua racione.* |[25] *In quorum rei testimonium presentem cartam nostram fieri jussimus, nostri pendentis sigilli* ||[92r,1] *munimine roboratam.*

Datum Ilerde, sexto idus decembris, anno Domini millesimo trescentesimo |[2] *quinto.*

Signum (signe reial) *Jacobi, Dei gracia regis Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comitis* |[3] *Barchinone.*

(Disposat en quatre columnes:) *Testes sunt: Guilelmus de Montecatheno; Petrus de Queralto; Bernardus Raimundi de Rippellis;* |[4] *Ermengaudus, comes Urgelli; Gombaldus de Entença; Johannes Eximini d·Urrea; Raimundus de Aspesio.*

[5] (Interlineat abans de les signatures:) *Bernardus de Aversone, mandato regio facto per Petrum de Monello, vicecancellarius.*

[6] (Al final:) *Fuit clausum per Bernardum de Aversone.*

[a] La *b* inicial és modificació de una *p*

52

Lleida, 8 agost 1317

El rei Jaume [el Just] eximeix els hereus i successors del difunt Jaume d'Alaric de tota responsabilitat en els comptes de l'administració que havia estat a càrrec de dit difunt.

▸ P *ReC*, reg. 214, f. 136v–137r.

136v,18 *Nos, Jacobus et cetera, attendentes Jacobum de Alarico, quondam, plura bona aministrasse et procurasse pro illustrissimis* |[19] *bone memorie dominis Petro, patre, et Alfonso, fratre, nostris, regibus Aragonum, et pro nobis eciam, et de aministratis seu pro-*|[20]*curatis per eum non reddidisse compotum plenarium magistro racionali curie nostre nec alii loco nostri, et sint plura et di-*|[21]*versa notamina sibi facta in libris officii dicti magistri racionalis propter quod possent exigi vel requiri heredes aut su[c]-*|[22]*cessores dicti Jacobi de Alarico, quondam, pro reddendo compoto de aministracionibus et procuracionibus factis per predictum Jacobum.* |[23] *Ipsique heredes aut successores, ut asseritur non possent reddere ipsum compotum, cum ignorarent predicta qualiter [e]ge-*|[24]*sserunt. Ideo, ad humilem supplicacionem et preces incliti infantis Johannis, karissimi nati nostri,*

absolvimus, |[25] diffinimus ac eciam relaxamus, per nos et nostros, heredibus et successoribus preffati Jacobi omnem questionem, peticio-|[26]nem et demandam quas contra ipsos vel eorum aliquem aut bona ejusdem possemus facere vel movere qualibet racione in |[27] exigendo compoto ab eis vel alias de quibuscumque administratis vel procuratis per jam dictum Jacobum, tam pro predictis |[28] illustrissimis dominis Petro et Alfonso, patre et fratre nostris, quam pro nobis, sic quod de cetero nos vel nostri non possim[us] |[29] requirere vel compellere heredes nec successores predictos ad reddendum nobis compotum, seu alii loco nostri, |[30] nec ipsi obligati sint vel remaneant in aliquo racione aministracionis et procuracionis jam dictarum. Immo |[31] faciemus eos et quelibet eorum quitios et immunes ab omnibus supra dictis.

Mandantes firmiter et expresse omnibus ||[137r,1] offi[cialibus] et subditis nostris quod predictam absolucionem, diffinicionem et relaxacionem nostram firma habeant et observent et fa-|[2][cian]t ab omnibus observari et non contraveniant nec aliquem contravenire permitant aliqua racione. Mandamus insuper magistro racionali |[3] prefato curie nostre, presenti et qui pro tempore fuerit, quod omnia notamina in libris sui officii facta dicto Jacobo de Ala-|[4]rico seu heredibus aut successoribus suis, aut im·posterum faciendam, racione administracionum et procuracionum predic-|[5]tarum laniet et cancellet, sic quod deinde nobis vel nostris non possint prodesse nec heredibus aut successoribus predictis |[6] obesse. In cujus rei testimonium presentem cartam fieri jussimus, nostro sigillo appendicio sigillatam.

Datum Ilerde, VI° |[7] idus augusti, anno Domini M^o^CCC^o^XVII^o^.

Bernardus Payarés, mandato regio facto |[8] per Petrum de Boyl.

53

València, 8 agost 1337

*El rei Pere [el Cerimoniós] fa una concessió a Berenguer Gomir. Aquest havia succeït Jaume d'Alaric en un censal de 250 sous jaquesos que feien els homes d'Almenar. El privilegi original (document **15**) prohibia que aquest censal fós alienat a cavallers, clergues i persones religioses, la qual prohibició quedava ara eliminada.*

▸ P ReC, reg. 862, f. 117r. Epígraf afegit posteriorment: *Berengarii Gomir*.

[117r,17] Nos, Petrus et cetera. Attendentes serenissimum dominum Jacobum, regem Aragonum, clare memorie, abavum nostrum, cum suo privilegio concessisse |[18] per hereditatem propriam francham et liberam [quondam] Jacobo de Alarico et suis im·perpetuum ducentos quinquaginta solidos Jaccensium censuales, quos |[19] homines loci de Almenaris sibi facere tenebantur pro quodam domengio quod in orta Almenaris dictus dominus rex

habebat. Quod, siqui-|[20]dem, censuale, cum fatica et alio jure atque dominio que in dico domengio, et contra omnes illos et singulos qui ei censuale pre-|[21]dictum tenebantur habebat racione censualis ejusdem et domengii ante dicti, haberet dictus Jacobus, atque sui seu quos vellet, ad |[22] dandum, vendendum, impignorandum, alienandum et ad omnes suas suorumque voluntates franche et libere faciendas, exceptis |[23] tam militibus et clericis seu lecis[a] *reli[gi]osis*[b]*, prout in dicto privilegio, dato Barchinone halendas marcii, anno Domini MºCCºLXºVIIIº, |[24] plenius continetur.*

Idcirco, cum vos, Berengarius Gomir, qui dicto Jacobo de Alarico, quondam, succeditis in censuali, domengio et aliis |[25] juribus ante dictis, nobis duxeritis supplicandum ut dictam excepcionem, qua in milites, clericos seu religiosos premissorum vobis |[26] alienacio prohibetur, tollere, relexare atque remitere dignaremur.

Eapropter, cum grata et accepta servicia per vos progenitoribus et aliis |[27] regalibus nostris ac inclito infanti Jacobo, comiti Urgelli et vicecomiti Agerensi, fratri nostro karissimo, diu impensa, et que |[28] jugitur exhibetis merito, nos inducant ut in hiis et aliis vos graciosis favoribus prosequamur vestris supplicacionibus inclinati ut |[29] vos, dictus Beregarius Gomir, aut heredes vel successores [c] *vestri, presentes et qui pro tempore fuerint, in premissis possitis quandocumque volueritis |[30] dictum domengium et censuale, et dominium directum vel utile quod habetis in illo per franchum et liberum alodium, cum fatica, dominio, |[31] et juribus universis vobis competentibus in premissis, dare, permutare vel vendere militibus, clericis vel religiosis, et in eos vel |[32] aliquem ex eis transferre seu quocumque titulo volueritis alienare, jam dicta excepcione seu retencione prohibitoria, quam ex nunc remit-|[33]timus, relexamus ac perpetuo tollimus non obstante, plenam vobis et illis licenciam et potestatem concedimus, ac latam et liberam facultatem |[34] tenore presencium impartimur. Mandantes per presentem procuratoribus, vicariis, bajulis ac universis aliis et singulis officialibus nostris, presen-|[35]tibus et futuris, quod hujusmodi concessionem nostram firmam habeant et observent et ab omnibus faciant inviolabiliter observari, et non contra |[36] veniant nec aliquem contravenire faciant aut permittant aliqua racione. In cujus rei testimonium presentem vobis fieri, et sigillo |[37] nostro appendicio jussimus communiri.*

Datum Valencie, IIIº nonas januarii, anno Domini MºCCCºXXXºVIIº.

Bernardus de Corronibus, scriptor domini infantis Jacobi, |[38] mandato regio facto per vicecancellarius.

[a] Ad lit.: *locis* [b] Ad lit.: *reliosis* [c] Cancel·lat: *sui*

A Índex onomàstic

Aquest índex inclou tant topònims com antropònims. Els topònims els escrivim en lletra *inclinada* (que difereix de la *itàlica*). Els antropònims els escrivim en lletra normal, llevat de les entrades que no comencen per un cognom sinó per un nom, les quals distingim mitjançat lletra **negreta**. Quan es tracta de grafies antigues que difereixen de la grafia actual, o que no han sobreviscut fins l'actualitat, llavors usem lletra de tipus *Palatino Italic*, tant si es tracta de topònims com d'antropònims.

En els dos casos, l'entrada pot estar suplementada amb una indicació de localització, la qual posem entre parèntesis, i/o una indicació de funció, la qual posem a continuació d'un punt volat. La indicació de localització la utilitzem per a situar un topònim dins d'una entitat geogràfica més àmplia. En el cas dels antropònims, la indicació de localització especifica una població; aquesta pot ser el lloc on residia la persona en qüestió o bé on tenia propietats.

Els noms han estat normalitzats per tal de poder reunir totes les variacions referents a un mateix lloc o persona. Les distincions entre persones homònimes són temptatives.

Els números en tipus normal són números de pàgina, mentre que els que estan en negreta són números de document.

B Notació

Taula A. Signes utilitzats en la transcripció de textos

Notum sit cunctis	text transcrit
quod ego, Guilelma,	lletres abreujades (en color gris)
uxor B. de Castell.,	abreviatures no desenvolupades
dono a·n Gilabert de Roda	contracció aliena a l'ortografia actual
unam bar¿cariam? sitam	lectura incerta
in parrochia [Sancte Eug]enie,	restitució d'un fragment perdut
quam ego ¿compar?avi	restitució incerta d'un fragment perdut
scu[ti]fero[a],	addició o correcció de l'editor (amb nota explicativa)
alias Se??c.	lletres no resoltes
Adam Rossell ⌊alias de Guilaniu⌋,	addició interlinear, a línia seguida o mitjançant una crida
[.....]	fragment no resolt
[·· 23 ch ··]	longitud aproximada, en caràcters

Taula B. Signes utilitzats en les taules de tradició

O (O' ...)	original(s)
P	exemplar primerenc no pròpiament original
A, B ...	còpies manuscrites
a, b ...	edicions impreses
α, β ...	regestos, extractes i casos similars
▸	exemplar bàsic
▹	exemplar auxiliar
×	exemplar perdut (localització desconeguda)
*	exemplar postulat

Taula C. Signes utilitzats en l'esquema genealògic

✻	naixement
⚭	matrimoni
²⚭	matrimoni, segones núpcies
†	mort
✉	testament
⟶	fill o filla
↓	vegeu més avall, a la següent generació
∼1233	vers 1233
<1233	abans de 1233
>1233	després de 1233
1233/38	entre 1233 i 1238
1233–38	des de 1233 fins a 1238
↓	fill o filla, usualment hereu o pubilla
↯	hereu o pubilla quan no es tracta d'un fill; usualment és un nebot o neboda
⇣	filiació dubtosa

C Fonts i bibliografia

[*Acta Curiarum Regni Aragonum*] Guillermo Tomás Faci, Carlos Laliena Corbera, 2020. *Cortes de los reinados de Alfonso II a Alfonso IV (1164-1328)*. Zaragoza, Gobierno de Aragón.

[*Àger SP*] Església de Sant Pere d'Àger. Pergamins. Usem les següents abreviatures (vegi's [*Vallverd*]): A · Àger, B · Barcelona, L · Lleida, Ct · Cartulari, Co · Compendi de Jaume Caresmar, Re · Resumen de Jaume Caresmar.

[*Alguaire II*] Jesús Alturo i Perucho, 2010. *Diplomatari d'Alguaire i del seu monestir duple de l'orde de Sant Joan de Jerusalem (1245–1300)*. Barcelona, Fundació Noguera.

[*Altisent 1993*] Agustí Altisent, 1993. *Diplomatari de Santa Maria de Poblet, I. 960–1177*. Barcelona.

[*Álvarez 1990*] M. Carmen Álvarez Márquez, 1990. *La baronia de la conca d'Òdena*. Barcelona, Fundació Noguera.

[*Alvira 2010*] Martín Alvira Cabrer, 2010. *Pedro el Católico, Rey de Aragón y Conde de Barcelona (1196-1213). Documentos, testimonios y memoria histórica* (6 tomos). Zaragoza, Institución "Fernando el Católico".

[*Amposta II*] Orde de Sant Joan de Jerusalem. Castellania d'Amposta. Cartulari Magne, tomo II. AHN, Códices L.649.

[*Beuter 1551*] Pere Antoni Beuter, 1551. *Segunda parte de la Corónica general de España, y especialmente de Aragón, Cathaluña y Valencia*. València: Joan de Mey, Flandro.

[*Bolós Fité 1994*] Jordi Bolós i Masclans, Francesc Fité i Llevot, 1994. Torre o castell dels Masos de Millà (o Torre dels Moros). *Catalunya Romànica* (dir. A. Pladevall; Barcelona), vol. 17, p. 142–144.

[*Bonet Sanmartí 2018*] Maria Bonet, Montserrat Sanmartí, 2018. *Els hospitalers al Pallars i a l'Urgell (segles XII-XIII). Diplomatari. Comandes i societat.* Univ. de Lleida.

[*Cabanes 2009*] M. Desamparados Cabanes Pecourt, 2009. *Documentos de Jaime I relacionados con Aragón*. Zaragoza, Institución Fernando el Católico.

[*Calderón 2013*] Inés Calderón Medina, 2013. La solidaridad familiar. La participación de la nobleza leonesa en la guerra civil de Portugal (1245-1247). *Hispania*, vol. 73, núm. 245, p. 617–646.

[*Cardona AD*] Francesc Rodríguez Bernal, 2016. *Col·lecció diplomàtica de l'Archivo Ducal de Cardona (965–1230)*. Barcelona, Fundació Noguera.

[*Carreras 1909*] Francesch Carreras y Candi, 1909. La creuada a Terra Santa (1269–1270). *Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, p. 106–138.

[*Carreras 1912*] Francesch Carreras y Candi, 1912. Rebelió de noblesa catalana contra Jaume I en 1259. *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. 6, núm. 47, p. 361–374 i núm. 48, p. .502–540.

[*Chesé 2011*] Ramon Chesé, 2011. *Col·lecció Diplomàtica de Sant Pere d'Àger fins 1198*, volum 1 i volum 2. Barcelona, Fundació Noguera.

[*Cingolani 2022*] Stefano M. Cingolani, 2022. De la libertad al ostracismo: Amantes, hijos naturales e ilegítimos de los reyes Pedro II y Jaime II (1240–1327). *Edad Media. Revista de Historia*, vol. 23, p. 35–65.

[*David 1990*] Henrique David, 1990. A família de Cardona e as relacões entre Portugal e Aragão durante o reinado de D. Dinis. *XIII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó* (Palma de Mallorca, Institut d'Estudis Baleàrics), vol. 3, p. 273–279.

[*DCVB*] Antoni M. Alcover, Francesc de B. Moll, 1930–1962 (1a edició), 1978–79 (2a edició). *Diccionari Català-Valencià-Balear* (10 volums). Palma de Mallorca.

[*du Cange*] Charles du Fresne, sieur du Cange, 1678 (1a edició) – 1954 (5a edició). *Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis*.

[*Fernández-Xesta 1991*] Ernesto Fernández-Xesta y Vázquez, 1991. *Un Magnate Catalán en la Corte de Alfonso VII. Comes Poncius de Cabreira, princeps Çemore* Madrid: Ediciones y Prensa Iberoamericanas.

[*Ferrando Escartí 2010*] *Llibre dels feits del rei en Jaume* (ed. Antoni Ferrando, Vicent Josep Escartí). Acadèmia Valenciana de la Llengua.

[*Ferrer 1998*] M. Teresa Ferrer i Mallol, 1998. Ramon de Cardona: capità general de l'exèrcit güelf i governador de Sardenya († 1338). *La Sardegna e la presenza catalana nel Mediterraneo* (coord. Paolo Maninchedda), vol. 1, p. 57–82.

[*Ferrer 2000*] M. Teresa Ferrer i Mallol, 2000. Ramon de Cardona, militar y diplomático al servicio de cuatro reinos. *Revista da Faculdade de Letras. História, IIa série*, vol. 15 (1998, pub. 2000) p. 1433–1451.

[*Fité 1987*] Francesc Fité i Llevot, 1987. Les torres rodones de guaita en la Catalunya occidental. Una hipòtesi sobre el seu origen. *V Congrés Espanyol d'Història de l'Art* (Actes; coord. F. Español, J. Yarza; Barcelona), vol. 1, p. 195–207.

[*Fité 1989*] Francesc Fité i Llevot, 1989. Arquitectura militar y repoblación en Cataluña (siglos VIII al XI). *III Congreso de Arqueología Medieval Española* (Actas; Univ. Oviedo), vol. 1, p. 193–235.

[*Gómez Miedes 1582*] Bernardino Gómez Miedes, 1582. *De vita & rebus gestis Iacobi I, regis Aragonum, cognomento Expugnatoris.* València, ex typographia viduae Petri Huete.

[*Gómez Miedes 1584*] Bernardino Gómez Miedes, 1584. *La historia del muy alto e invencible rey Don Jayme de Aragón, primero d·este nombre, llamado el Conquistador.* València: casa de la viuda de Pedro de Huete.

[*GPC*] Ordes Religioso-Militars. Gran Priorat de Catalunya. Arxiu de la Corona d'Aragó.

[*GGCC*] *Gran Geografia Comarcal de Catalunya. Volum 10: Segrià, Garrigues, Noguera, Baix Cinca*, per Josep Lladonosa i Pujol. Barcelona, Fundació Enciclopèdia Catalana, 1983.

[*Guia Conca 2005*] Josep Guia, Maria Conca, 2005. Guillem de Cardona, mestre dels Templers de Catalunya i Aragó. *Revista de les Festes del Camp de Mirra*, 3 p.

[*Híjar-Aranda*] Fondo de la Casa Ducal de Híjar-Aranda. Archivo Histórico Provincial de Zaragoza.

[*LFM*] *Liber I et II Feudorum Forme Majoris*. Reial Cancelleria. Arxiu de la Corona d'Aragó.

[*Llibre Verd Major de Perpinyà*] Vicent Garcia Edo, 2010. *Llibre Verd Major de Perpinyà (segle XII–1395)*. Barcelona, Fundació Noguera.

[*Marcos 2007*] Ernest Marcos Hierro, 2007. *La croada catalana. L'exèrcit de Jaume I a Terra Santa*. Barcelona, L'esfera dels llibres.

[*Marcos 2011*] Ernest Marcos Hierro, 2011. La croada a Terra Santa de 1269 i la política internacional de Jaume I. *Jaume I* (coord. M. Teresa Ferrer i Mallol, Institut d'Estudis Catalans), vol. 1, p. 509–521.

[*Miret 1910*] Joaquim Miret i Sans, 1910. *Les cases de templers y hospitalers en Catalunya*. Barcelona, 1910.

[*Mora 2010*] Xavier Mora Giné, 2010. *Un poble del comtat d'Urgell: Alberola*. Univ. de Lleida.

[*Procés Palau*] Xavier Mora Giné, (en preparació). *El procés contra Pere de Palau, batlle de Camarasa, Cubells i Montgai a finals del segle XIII*.

[*RC*] Reial Cancelleria. Arxiu de la Corona d'Aragó.

[*Redondo 2013*] Esther Redondo Garcia, 2013. Mapes de l'itinerari de Jaume I (1208–1276) durant tota la seva vida. *Jaume I* (coord. M. Teresa Ferrer i Mallol, Institut d'Estudis Catalans), vol. 2, p. 857–875.

[*Sans 2008*] Josep M. Sans i Travé, 2008. *La fi dels templers catalans*. Lleida: Pagès.

[*Serra 1966*] Joan Serra Vilaró, 1966. *Història de Cardona. I: Els Senyors de Cardona*. Tarragona, Sugrañes Hnos.

[*Soldevila 1962*] Ferran Soldevila, 1962[1], 1995[2]. *Pere el Gran. II: El regnat fins a l'any 1282*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

[*Soldevila Bruguera Ferrer 2007*] Ferran Soldevila, Jordi Bruguera, M. Teresa Ferrer, 2007. *Les quatre grans cròniques. I: Llibre dels feits del rei en Jaume*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

[*Tourtoulon 1863–67*] Charles de Tourtoulon, 1863–67. *Jacme Ier le Conquérant, roi d'Aragon, comte de Barcelone, seigneur de Montpellier* (2 vol.). Montpeller.

[*Tragó Hist*] Xavier Mora Giné, 2021. *Notes històriques sobre Tragó de Noguera*.

[*Ubieto 1966*] Agustín Ubieto Arteta, 1966. *El Real Monaterio de Sigena (1188–1300)*. Valencia: Anúbar.

[*Ubieto 1972*] Agustín Ubieto Arteta, 1972. *Documentos de Sigena, I*. Valencia: Anúbar.

[*Ubieto Sinués 1986*] Antonio Ubieto Arteta, Atanasio Sinués Ruiz, 1986. *El patrimonio real de Aragón durante la Edad Media*. Zaragoza.

[*València AC*] València, Arxiu de la Catedral. Els pergamins estan catalogats a l'*Inventario de los pergaminos del Archivo Catedral de Valencia*, d'Elías Olmos Canalda (1961) (on es transcriu Gamir en lloc de Gomir) conjuntament amb el *Catàleg del Pergamins de l'Arxiu de la Catedral de València (2a sèrie)*, de Mateu Rodrigo Lizondo (2012).

[*Vallbona*] Josep M. Sans, Ramon Sarobe, en preparació. *Col·lecció diplomàtica de Santa Maria de Vallbona*.

[*Vallverd*] Xavier Mora Giné, 2019. *Col·lecció diplomàtica de Santa Maria de Vallverd*.